

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПОЉОПРИВРЕДНИ ФАКУЛТЕТ

др Ивана Сентић
др Јасмина Ђорђевић

УВОД У ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ

УВОД У ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ

др Ивана Сентић, доцент

др Јасмина Ђорђевић, редовни професор

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПОЉОПРИВРЕДНИ ФАКУЛТЕТ

Нови Сад, 2025.

ЕДИЦИЈА ОСНОВНИ УЦБЕНИК

Оснивач и издавач едиције
Универзитет у Новом Саду
Пољопривредни факултет, Нови Сад
Трг Доситеја Обрадовића 8

Година оснивања
1954.

Главни и одговорни уредник едиције
др Ненад Магазин, редовни професор
Декан Пољопривредног факултета, Нови Сад

Чланови комисије за издавачку делатност
др Зорица Срђевић, редовни професор
др Ивана Давидов, редовни професор
др Марица Петровић, ванредни професор
др Ксенија Мачкић, ванредни професор
др Дејан Беуковић, доцент

Аутори

др Ивана Сентић, доцент
др Јасмина Ђорђевић, редовни професор

Главни и одговорни уредник

др Ненад Магазин, редовни професор
Декан Пољопривредног факултета, Нови Сад

Уредник

др Драгослав Иванишевић, редовни професор
*Директор Департмана за воћарство, виноградарство,
хортикултуру и пејзажну архитектуру*

Лектор

Инес Бјелица

Рецензенти

др Мирјана Љубојевић, редовни професор
Пољопривредни факултет, Универзитет у Новом Саду

др Бранка Тошић, редовни професор
Географски факултет, Универзитет у Београду

Издавач

Универзитет у Новом Саду, Пољопривредни факултет, Нови Сад

Забрањено прештампавање и фотокопирање. Сва права задржава издавач.

Штампа: штампарија „Графика Галеб“ д.о.о. Ниш

Тираж: 20

Место и година штампања: Ниш, 2025. године

Штампање овог уџбеника одобрило је Наставно–научно веће Пољопривредног факултета у Новом Саду на предлог Комисије за издавачку делатност по Одлуци 1000/0102 1687/2/9 од 15.12.2025. године.

CIP - Каталогизација у публикацији

Библиотеке Матице српске, Нови Сад

711.1(075.8)

СЕНТИЋ, Ивана, 1983-

Увод у просторно планирање / Ивана Сентић, Јасмина Ђорђевић. -
Нови Сад : Пољопривредни факултет, 2025 (Ниш : Графика Галеб). -
120 стр. : илустр. ; 30 см

Тираж 20. - Библиографија.

ISBN 978-86-7520-637-8 (брош.)

1. Ђорђевић, Јасмина С., 1963- [аутор]

а) Просторно планирање

COBISS.SR-ID 175055881

ПРЕДГОВОР

Увод у просторно планирање је предмет који се слуша од оснивања смера Пејзажна архитектура, 2005. године, на Департману за воћарство, виноградарство, хортикултуру и пејзажну архитектуру. Најпре, под називом *Урбанизам и просторно планирање*, под руководством проф. др Дарка Ребе са Факултета техничких наука у Новом Саду, а од 2010. године са предметним професором др Јасмином Ђорђевић са Природно–математичког факултета у Новом Саду и асистентом Иваном Сентић са Пољопривредног факултета у Новом Саду. Почев од 2019. године, наставу на предмету — како предавања, тако и вежбе — преузима доц. др Ивана Сентић.

Предмет се годинама обликовао. У раду са студентима дошло се до закључка да је материја обухваћена предметом *Урбанизам и просторно планирање* обимна и да је предмет неопходно рашчланити на два нова. Један од њих, акредитацијом из 2014. године, постаје *Увод у просторно планирање*, обезбеђујући на тај начин студентима пејзажне архитектуре знање о основама просторног развоја и законодавног оквира, као базе свих пројектантских подухвата њиховог будућег инжењерског позива.

Литература из области просторног планирања намењена студентима пејзажне архитектуре до сада је углавном представљала спој различитих публикација. Самим тим, потреба за израдом јединственог уџбеника у овој области за пејзажне архитекте несумњиво је оправдана. Уџбеник је намењен пре свега студентима прве године смера Пејзажна архитектура на Пољопривредном факултету у Новом Саду, али и свима онима који сматрају да им ова материја може служити. Написан је са надом да будућим генерацијама пејзажних архитеката укаже на потребу да простор не посматрају искључиво као физички ентитет, већ као жив, динамичан систем у којем се непрекидно обликује однос човека и природе. У контексту планских активности усмерених ка одрживом развоју просторних целина различитих категорија, важно је да пејзажне архитекте препознају могућност да својим стручним знањем могу значајно да допринесу унапређењу просторних целина на нивоу градова и региона.

Желимо да искажемо захвалност бројним колегама, сарадницима и студентима који су на различите начине допринели креирању овог уџбеника. Посебну захвалност дугујемо рецензентима, проф. др Мирјани Љубојевић и проф. др Бранки Тошић чије знање и искуство нам је донело бројне корисне професионалне сугестије, за унапређење завршне форме уџбеника. Захваљујемо се Инес Бјелици на пажљивом читању и лектури текста, а колегиници Данки Грбац Николац, пејзажном архитекти са дугогодишњим искуством у изради просторних планова на подручју Хрватске, исказујемо захвалност на свим корисним саветима који су допринели оснаживању текста и осветљавању улоге пејзажне архитектуре у просторном планирању.

На крају, сматрамо да смо садржајем овог уџбеника тек затрли пут разумевања места пејзажног архитектуре у просторном планирању. Вероватно није све речено и на најбољи начин, те се унапред захваљујемо свима на будућим сугестијама за побољшавање обрађене материје.

У Новом Саду, новембар 2025. године.

Аутори

САДРЖАЈ

УВОД	5
1. ОСНОВЕ РАЗВОЈА ПРОСТОРНОГ ПЛАНИРАЊА	6
1.1. Шта је просторно планирање	6
1.1.1. Просторно планирање и политика	11
1.2. Предмет, циљ и задатак просторног планирања	13
1.3. Историјски развој просторног планирања	17
1.3.1. Градови и села као концепт планске животне заједнице	17
1.3.2. Утицај урбанистичког планирања на развој просторног планирања	20
1.3.3. Развој регионалног планирања	21
1.3.4. Историјски развој просторног планирања на подручју некадашње Југославије	22
1.3.5. Етапе развоја просторног планирања на подручју Југославије и Републике Србије	26
1.3.6. Просторно планирање на нивоу Европске уније	35
1.4. Ко су просторни планери?	38
1.4.1. Географија и просторно планирање	40
1.4.2. Пејзажна архитектура и просторно планирање	40
2. ПРОСТОРНИ ПЛАНОВИ	44
2.1. Појам просторног плана	44
2.2. Задатак и циљ просторног плана	45
2.3. Израда планских докумената	46
2.3.1. Поступак израде просторног плана	48
2.4. Спровођење просторних планова	51
2.5. Начела уређења и коришћења простора	53
2.6. Општи садржај просторних планова	56
2.6.1. Природне карактеристике простора	56
2.6.2. Друштвени комплекс	68
2.6.3. Привредне карактеристике простора	70
2.6.4. Инфраструктурни системи	72
2.6.5. Комплекс заштите	74
2.6.6. Намена простора и коришћење земљишта	75
2.7. Врсте просторних планова у Србији	76
2.7.1. Просторни план Републике Србије	77
2.7.2. Регионални просторни план	81

Увод у просторно планирање

2.7.3. Просторни план јединице локалне самоуправе.....	88
2.7.4. Просторни план подручја посебне намене	94
ЗАВРШНА РЕЧ	102
ЛИТЕРАТУРА.....	103
Изводи из рецензија	113
Кратке биографије аутора.....	114

УВОД

У савременом друштву, просторно планирање има све већу важност као алат за усмеравање развоја насеља, заштиту природних ресурса и очување квалитета живота. Реч је о интердисциплинарној области која интегрише друштвене, економске, еколошке и естетске аспекте у циљу организације простора на функционалан и одржив начин. Добро осмишљено просторно планирање омогућава рационално коришћење земљишта, смањење конфликта у простору, унапређење инфраструктуре и очување природних и културних вредности предела. Просторним планирањем се дају смернице будућег ширења насеља, организације садржаја унутар насеља — просторне организације свакодневности људи (где ће становати, радити, одмарати се и рекреирати, уживати у уметности, култури, спорту и по којим рутама ће се кроз то насеље кретати).

Простор је медијум у којем, између осталог, делују и пејзажне архитекте, бавећи се уређивањем отворених простора и зелених површина у њему. У том контексту, њихова улога постаје посебно значајна. Као стручњаци који се баве обликовањем отворених простора — било да је реч о урбаним, руралним, културним пределима или природи блиским пределима—пејзажне архитекте располажу специфичним знањима и вештинама које им омогућавају да успоставе одрживу равнотежу између изграђеног и неизграђеног, озелењеног и неозелењеног простора. Образовање и професионална оријентација пејзажних архитеката обухватају широк спектар области — од просторне организације, екологије и естетике отворених простора, до разумевања друштвених потреба и захтева корисника простора. Ова интердисциплинарност омогућава свеобухватан приступ обликовању и уређењу простора у складу са принципима одрживости и квалитета животне средине. С обзиром на своју стручност и интердисциплинарни приступ, пејзажне архитекте представљају кључне актере у процесима просторног планирања, нарочито у контексту планирања и развоја система зелене инфраструктуре, као и у очувању и унапређењу природних добара.

Увођење просторног планирања у образовање пејзажних архитеката доприноси дубљем разумевању ширег просторног контекста у оквиру којег ова струка делује. Стичу се вештине препознавања проблема у простору и пружа се могућност активног и аргументованог учествовања у доношењу стратешких одлука које обликују будућност људи у јавном простору. На тај начин, пејзажне архитекте се не ограничавају само на пројектовање паркова и вртова, већ преузимају активну улогу у обликовању одрживих и друштвено–приступачних простора (јавни простори који омогућавају равноправан приступ свим друштвеним групама), на локалном, регионалном и националном нивоу.

У времену када се све више говори о одрживом развоју, климатским променама и зеленој инфраструктури, улога пејзажних архитеката у просторном планирању постаје не само пожељна, већ и неопходна. У том контексту, пејзажна архитектура се позиционира као дисциплина која, с једне стране, доприноси формулисању просторних политика, а са друге стране, тумачи и примењује те политике кроз конкретне интервенције у отвореном простору, у складу са законским оквиром.

Овај уџбеник наглашава потребу важности укрштања двеју наука—просторног планирања и пејзажне архитектуре — потребу за интердисциплинарним приступом у образовању, али и пракси кроз исти позив и исти циљ. Просторни планови често не исказују довољан степен осетљивости према специфичностима предела, док пројекти пејзажне архитектуре неретко остају недовољно усклађени са важећим планским документима, како у хоризонталној (између различитих сектора и у сарадњи са суседним територијалним јединицама), тако и у вертикалној координацији (између локалног, регионалног и националног нивоа).

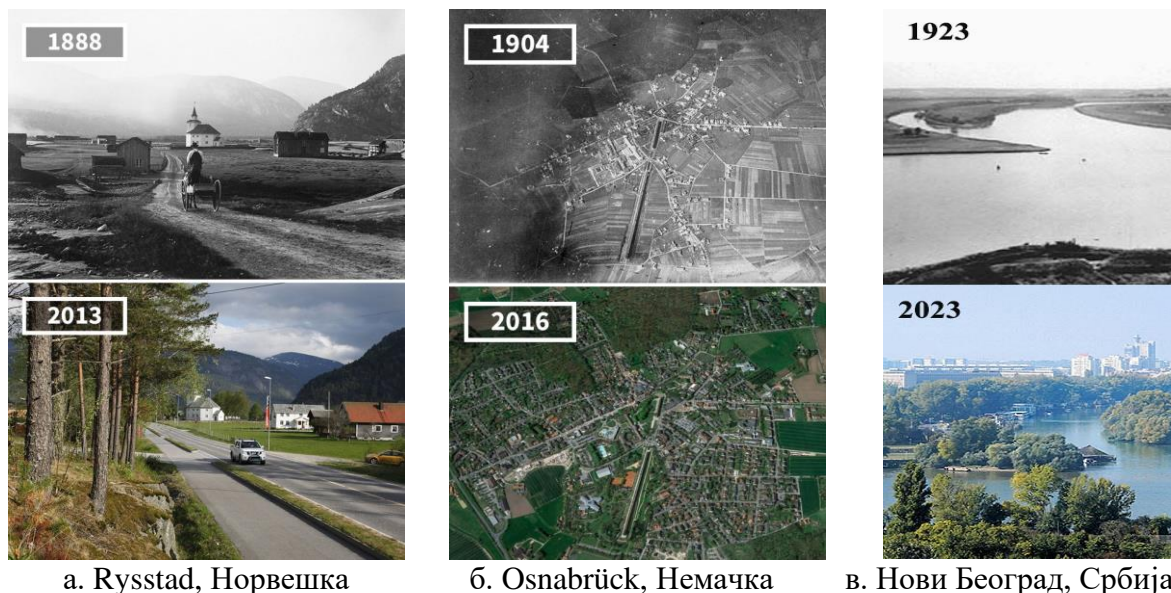
Овај уџбеник има за циљ да будућим инжењерима пејзажне архитектуре пружи смернице за усклађивање различитих приступа из области просторног планирања. У уџбенику је посебан акценат стављен на разумевање принципа стратешког просторног планирања кроз призму пејзажне архитектуре, у циљу његове усклађене примене са стандардима одрживог развоја и естетским, културним и функционалним захтевима простора.

1. ОСНОВЕ РАЗВОЈА ПРОСТОРНОГ ПЛАНИРАЊА

На свом дугом путу од праисторије до данас, кроз време и историју, човек је увек настојао да уређује простор који га окружује. Уређење простора у праисторији је у великој мери било функционално, подређено потребама за опстанак и садржало је елементе важне за културни и религијски аспект живота. Организација животног простора човека у прошлости била је једноставна, веома практична и зависила је од животних ресурса (храна, вода, ватра и склониште). Како је човек напредовао од праисторијског периода, тако је и начин уређења животног простора постајао комплекснији и технолошки развијенији. Људска потреба за већим квалитетом живота подразумевала је све напреднију организованост животног простора, па се тако еволуирало од простих станишта до савремених градова. Са порастом броја становника и насеља, наметнула се потреба за планским уређењем човекове животне средине, односно *потреба за просторним планирањем*.

1.1. Шта је просторно планирање

Просторно планирање представља стратешку и организовану **акцију/праксу** управљања распоредом становништва, његових активности, објеката и средства за комуникацију, у складу са **природним, друштвеним и економским условима** на одређеној територији, а у циљу постизања комфора и хармоније у простору¹. За просторно планирање може се рећи да је то процес који траје и има динамичан карактер (слика 1). Окренуто је ка заједници којој служи као средство за унапређење и усмеравање даљег развоја².

Слика 1. Просторне трансформације као део планског и организованог развоја, изградње и уређења

¹ Ђорђевић, Дабовић, 2009.

² Bulin, 2010.

Појам **праксе** у просторном планирању обухвата дугорочан, систематичан и стручан процес (спровођење преко надлежних институција по утврђеним правилима и законима). Са друге стране, појам **акције** у дефиницији истиче конкретне мере и поступке којима се та пракса спроводи у простору (доношење планских докумената, спровођење планских мера на терену, координација између различитих сектора од интереса за просторно планирање — саобраћај, индустрија, екологија итд.)³.

Просторно планирање и са њим свесно усмеравање просторног развоја не може бити успешно уколико се не заснива на познавању законитости **друштвених и природних** појава и процеса у простору. Ово знање је неопходно ради остваривања важног циља — задовољавање људске тежње ка **економском** развоју⁴. Схватање просторног планирања као акције/праксе, не искључује и чињеницу да просторно планирање делом поседује **одлике научности**. Стога, може се рећи да просторно планирање представља **истраживачку активност, засновану на науци и научним анализама**⁵. Свака одлука у просторном планирању треба да буде заснована на поткованим научним истраживањима и анализама. Архитекта Никола Добровић је често истицао да хомогенизација свих научних сазнања из техничких и вантехничких наука и постигнућа, представља, „сировинску материју“ за просторно планирање⁶.

Просторно планирање је превасходно питање државног интереса и самим тим и **инструмент државне политике у простору**. Свака држава на својој територији, просторно планирање треба да схвата као добровољну акцију која се мора предузети да би се што квалитетније и ефикасније развијао живот на територији на којој живе⁷. Сматра се да просторно планирање поседује атрибуте науке и технике, **делом уметности, политике и административне вештине**⁸. Уско је повезано са доношењем одлука, организацијом и управљањем ресурсима на нивоу административних јединица различитих нивоа⁹, те се просторно планирање описује и као **административна вештина**.

У тежњи постављања равнотеже између природе, простора, времена, материје, енергије и човека, као саставних елемената друштвене заједнице, којом се просторно планирање бави, просторни планер мора поседовати способност интуитивног процењивања. У научном стваралаштву, интуиција представља његову сазнајну моћ и својеврсни вид *уметничког стваралаштва*. Може се рећи да је по свом пореклу, просторно стваралаштво можда и **најсложенија уметност**, којом се оживљава читава друштвена заједница. То је уметност без историјског узора — потпуно јединствена уметност у развоју човечанства¹⁰.

³ Ђорђевић, Дабовић, 2009.

⁴ Piha, 1986.

⁵ Кицошев и Дунчић, 2007; Ђорђевић, Дабовић, 2009.

⁶ Radosavljević, 2017.

⁷ Ђорђевић, Дабовић, 2009.

⁸ Ђорђевић, Д., 2004; Ђорђевић, Дабовић, 2009.

⁹ Административне јединице представљају територијалне целине унутар државе, распоређене хијерархијски од локалног до националног нивоа — општина, град, регион, покрајина, држава (извор: Ђорђевић и Дабовић, 2009: 66-69, Интернет 1 – видети линк у Литератури).

¹⁰ Ђорђевић, Дабовић, 2009.

Термин просторно планирање се појављује и бива признат у свету, али и у региону након Другог светског рата. Међутим, корени датирају још у античком свету, када је политичка моћ тежила да територију уреди на такав начин који би одговарао најважнијим интересима политичке моћи. Године 1897., немачки географ, Фридрих Рацел, истиче појам „политичке географије“, која се може блиско повезати са дефиницијом „геополитике“, односно акција у простору које остварују политичке циљеве. Пример томе су велике цивилизације Медитерана, са својим просторним стратегијама, заснованим на интересу трговине и географије. Њихове просторне стратегије креирале су образац ширења територија кроз колонизацију нових¹¹.

Као један од репрезентативнијих примера имплементације просторног планирања истиче се држава Холандија. Постоји једна стара холандска изрека „Бог је створио свет, али је Холанђанима оставио да створе Холандију“¹². Наиме, Холандија једним делом своје територије се налази испод нивоа мора. Још од давнина, стратешким планирањем простора спречило се да добар део државе буде под водом. Људи су у почетку градили земљане хумке и тако задржавали воду. Касније, процес градње се проширио на обалоутврде, исушивање и десалинизацију земљишта, затим на постављање ветрењача, које су својим механизмом пребацивале воду на виши, неплављени терен. На крају, започело се и са градњом мреже одводних канала. Почетком XX века, Холандија је редуковала дужину обалне линије изградњом 30 km дуге бране, која је створила пет великих полдера¹³. Површине под полдерима износиле су око 220 000 ha. Изградња полдера (слика 2), од локалних акција, прерасла је у државне интервенције, представљајући снажне примере просторног планирања са дугорочном визијом, као основ уређења простора¹⁴.

У теорији просторног планирања забележено је велики број расправа о суштини и смислу планирања, те је **тешко издвојити јединствену дефиницију**. Једни аутори сматрају да је суштина у механизму одлучивања о акцијама које треба предузети у будућности; други сматрају да у процесу одлучивања најпре треба дати предност разуму, тј. знању; док остали сматрају да је битна оријентација ка просуђивању опште-друштвеног интереса. У мноштву дефиниција има доста оних које имају заједничке елементе, односно појмове (скуп одлука, организација, акција, оптималност и сл.). Неке од дефиниција су¹⁵:

1. Просторно планирање је процес припремања скупа одлука о акцијама у будућности, које су усмерене ка постављању циљева предвиђеним средствима (проф. др Андреас Фалуди, просторни планер и урбаниста)¹⁶.

¹¹ Ђорђевић, Д., 2004; Ђорђевић, Дабовић, 2009; Ђорђевић, Живановић, 2011.

¹² Ђорђевић, Дабовић, 2007; Ђорђевић, Дабовић, 2009.

¹³ Исушено земљиште које се користи за пољопривреду, али и за стамбене и индустријске сврхе (извор: Ђорђевић, Дабовић, 2009: 26)

¹⁴ Ђорђевић, Дабовић, 2007; Ђорђевић, Дабовић, 2009.

¹⁵ Perišić, 1985; Marinović-Uzelac, 2001; Ђорђевић, Д., 2004; Кицошев и Дунчић, 2007; Ђорђевић, Дабовић, 2009; Radosavljević, 2017.

¹⁶ Кицошев и Дунчић, 2007.

а. Полдер Noordwaard површине 4450 ha, један је од хиљада полдера који чине кључни део холандског пејзажа.

б. Пољопривредне површине у Холандији, изграђене на полдеру.

в. Куће изграђене на полдеру, на више од 6 m испод нивоа мора, град Делфт

г. Deltares — истраживачки институт на полдеру, 3 m испод нивоа мора.

Слика 2. Просторни развој Холандије на полдерима

2. Планирање је процес чија је функција смањивање дезорганизације и повећање организације у окружењу (*проф. др Димитрије Перишић, географ и просторни планер*)¹⁷.
3. Просторно планирање представља оптимални распоред људи, добара и делатности на територији, ради њене оптималне употребе (*Анте Мариновић–Узелац, архитекта и урбаниста*)¹⁸.
4. Просторно планирање је друштвена пракса где се планира развој, изградња, уређење, организација и заштита ширег подручја од града (*проф. др Јасмина Ђорђевић, просторни планер*)¹⁹.
5. Просторно планирање је свестан и организован покушај сагледавања будућности и смањења неизвесности од будућности (*проф. др Саша Кицошев, географ*)²⁰.
6. Просторно планирање је организована акција размештаја становништва и његових активности, објеката, опреме и средства за комуникацију, које оно користи у складу са природним, социјалним и економским условима на одређеној територији. Стратешки и визионарски приступ има за циљ да

¹⁷ Perišić, 1985.

¹⁸ Marinović-Uzelac, 2001.

¹⁹ Ђорђевић, Ј., 2004.

²⁰ Кицошев, Дунчић, 2007.

омогући удобност, економичност и хармонију у простору (*проф. др Дејан Ђорђевић и проф. др Тијана Дабовић, просторни планери*)²¹.

7. Просторно планирање је израз савремене друштвене делатности. Оно представља нову друштвену уметност уређења простора у најширем смислу те речи и крајње могућности за организацију свих животних функција у њему (*проф. Никола Добровић, архитекта и урбаниста*)²².

Да би оправдало свој циљ, наведен у излистаним дефиницијама, просторно планирање, мора имати мултидисциплинарни приступ решавању проблема. У вези са тим, може се рећи да је просторно планирање највише везано за географију, архитектуру, урбанизам, економију, социологију и демографију, потом историју, политичке науке, биологију, пејзажну архитектуру и друге природне и друштвене, али и инжењерске науке²³. Тешко је рећи којој науци припада, но чињеница је да има јаку применљивост у човековом животном простору, самим тим и јак практичан значај²⁴.

Погрешно је просторно планирање посматрати искључиво као активност усмерену ка изради просторних планова. Просторно планирање представља позив **да се боље схвате проблеми са којима се друштво суочава данас и које ће морати да решава у будућности**. Управо због тога, неопходно је да се већ у садашњем тренутку доносе одговорне и промишљене одлуке о уређењу и развоју простора. Потребно је просторно планирање схватити као **процес континуираног учења**²⁵.

1.1.1. Просторно планирање и политика

Просторно планирање врло често је усмерено ка политичкој моћи²⁶, али и обрнуто — политичка моћ је усмерена ка просторном планирању, као алату остваривања својих циљева и интереса. Временом, утицај политике на уређивање простора порастао је, али је тежња била на стручним просторно–планерским одлукама²⁷. Чињеница је да је просторно планирање изразито политизовано. Неминовно, просторни планери се уплићу у политику, јер оно што се учи у теорији, као добро планско решење, у пракси се не појављује као праведна расподела трошкова и користи, већ као изразити добитак за једне актере, а губитак за друге²⁸.

Савремена пракса указује на изазове са којима са просторни планери данас сусрећу — често морају да формулишу решења или алтернативе које су истовремено стручне, али и политички прихватљиве. Упркос томе, основни оријентир њиховог деловања треба да остане заснован на принципима струке, пре свега на заштити јавног интереса и добробити заједнице која насељава простор обухваћен планом²⁹.

²¹ Ђорђевић, Дабовић, 2009.

²² Radosavljević, 2017.

²³ Кицошев, Дунчић, 2007; Ђорђевић, Дабовић, 2009.

²⁴ Piha, 1986.

²⁵ Davidoff, Reiner, 1984; Ђорђевић и сар., 2008.

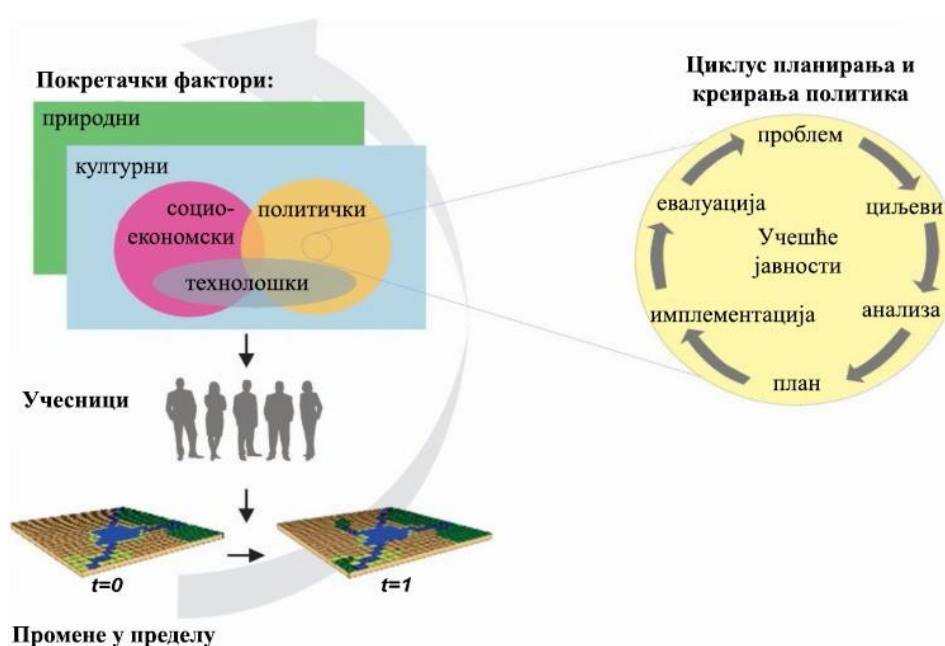
²⁶ Ђорђевић, Д., 2004.

²⁷ Кицошев, Дунчић, 2007; Ђорђевић, Дабовић, 2009; Ђорђевић, Д., 2004.

²⁸ Ђорђевић et al., 2024.

²⁹ Marinović-Uzelac, 2001.

Током израде просторног плана, треба да буду сагледане природне, друштвене, социо–економске (запосленост становништва, привредне активности), техничко–технолошке³⁰ (канализација, саобраћајна, енергетска и телекомуникациона инфраструктура), културолошке и политичке карактеристике простора (административне и територијалне границе). Сагледавањем ових вредности утиче се на одлуке које надлежни актери доносе за даљи просторни развој и његово уређење. Политички и социо–економски фактори су чврсто повезани и посредују кроз технолошке снаге простора, делујући у оквиру позадине коју чине његове културолошке и природне вредности. Примена политичког циклуса на просторни план (слика 3) обично обухвата неколико корака: прво се дефинише проблем, затим формулишу циљеви; следи анализа прошлости, потом анализа садашњих и будућих социо–економских и еколошких услова на регионалном и локалном нивоу; дизајн плана, спровођење плана и на крају евалуација истога³¹.

Слика 3. Планирање као јавна политика за усмеравање просторног развоја

Политика просторног планирања дефинише се на националном нивоу, али то не значи да се она спроводи само организованом акцијом државе. Реализација просторне политике се великим делом одиграва и на локалном нивоу. Просторно планирање може имати и значаја у размери која прелази државне границе, јер природне и државне границе се врло често разликују, па је потребно споразумно и дипломатски, међу државама, решити плански развој пограничних региона³².

³⁰ Објашњење термина: Технолошке снаге простора подразумевају потенцијал територије да прихвати и развија савремене технологије, уз постојање адекватне инфраструктуре и институционалне подршке. Степен опремљености земљишта, насеља или индустријских зона техничком инфраструктуром — вода, канализација, струја, интернет, путеви, железница и сл. (извор: Стратегија научног и технолошког развоја РС за период од 2021. до 2025. године, Службени гласник 10/2021).

³¹ Hersperger et al, 2018.

³² Piha, 1986; Ђорђевић, Тошић, 2013.

1.2. Предмет, циљ и задатак просторног планирања

Основу животне средине чине људи, природа и просторне целине створене људским радом, а које заједно представљају предмет проучавања просторног планирања. Шири концепт предмета просторног планирања може бити сагледан кроз³³:

1. Географску средину — простор у којем људи живе, раде и обављају свакодневне активности, а који такође може одређивати специфичне услове за њихове активности.
2. Природну средину — чија својства и богатства одређују врсте људских делатности, обликују начин живота, развој насеља и друге активности.
3. Природна добра — задовољавају одређене људске потребе, а при томе немају непосредну употребну вредност.
4. Природне пределе — имају позитивни утицај на психолошко стање и општи начин живота код човека³⁴.

Према усвојеним дефиницијама, **предмет просторног планирања је простор и развој**, који се одвија на том простору, у неком датом времену³⁵.

Простор се изучава у својој свеукупности, са свим својим елементима и са свим оним што се на њему дешавало, што се тренутно дешава или што ће се десити. Елементи простора су: природне карактеристике (земљиште, клима, морфологија терена и сл.), економске карактеристике (ниво производње, стопа запослености), социјалне карактеристике (карактеристике становништва и друштва у целости) и техничке карактеристике простора (инфраструктурни системи)³⁶.

Под појмом простора подразумева се реални оквир живљења³⁷. Простор може бити природни и створени (изграђени), а према математичком, Еуклидском начину размишљања, одређен је трима димензијама — ширином, висином и дужином. Ипак, у развојним плановима простор је друштвено конструисан³⁸. У дефинисању реалног простора, као оквира живота, простор је сложен динамички систем, састављен из низа горе споменутих елемената, међусобно повезаних и условљених, где влада низ законитости и где се одвијају процеси од глобалног значаја. У оквир просторног планирања могу бити укључена и подручја која још нису организована и опремљена

³³ Рiћа, 1986; Кицошев и Дунчић, 2007.

³⁴ 1. Природна средина — скуп природних и створених вредности које чине услове за живот, истичући њену улогу у очувању здравља и квалитета живота; 2. Природна добра — ресурси које природа нуди, а који имају економску, еколошку или културну вредност и који се могу користити, заштитити или експлоатисати (вода, ваздух, земљиште, шуме, руде, биодиверзитет, минерали, енергија ветра или сунца); 3. Природни пределе — пределе у којима је степен модификације минималан, биофизичка структура је већином природног порекла (ресурси средине), а постоје и елементи који су последица природних поремећаја и занемарљиво малог човековог утицаја. Преузето из следећих закона: *Закон о заштити животне средине*; *Закон о заштити природе*; *Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара*; *Закон о просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године* — видети изворе у Литератури.

³⁵ Рiћа, 1986; Кицошев и Дунчић, 2007.

³⁶ Žuljić, 1983; Рiћа, 1986; Кицошев и Дунчић, 2007.

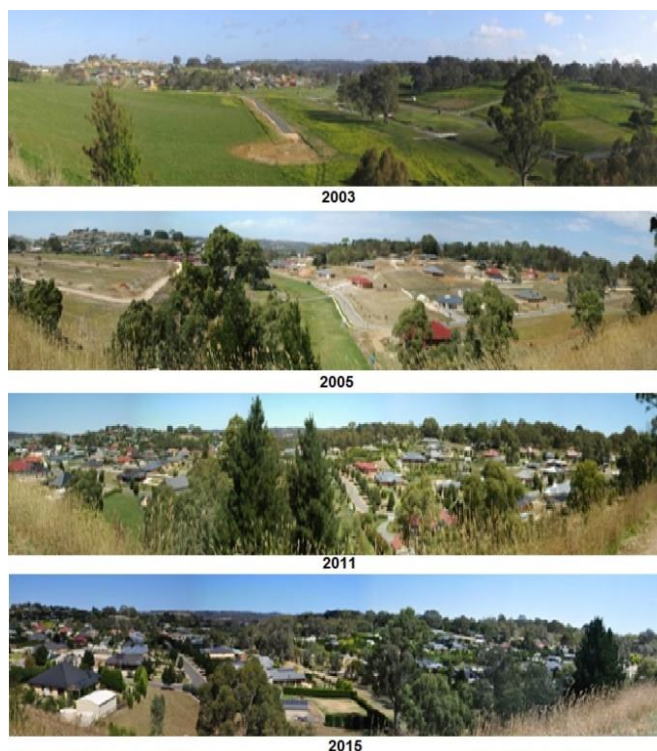
³⁷ Bulin, 2010.

³⁸ Простор је резултат људских друштвених односа, правила и интереса, не само резултат природног обликовања.

људским радом, али је њихово опремање планирано или потребно. Простор, као предмет просторног планирања вреди онолико колико може да користи људима³⁹.

Предмет просторног планирања није само простор, већ и *развој*, који се одвија на простору у одређеном времену. У вези са тим, може се рећи да **простор има просторну и временску димензију**.

Време, као предмет просторног планирања, изражено је кроз прошлост, садашњост и будућност. То је период у коме се траже и налазе разрешења конфликтних елемената у развоју, између актуелних могућности и будућих потреба и жеља, са базичним неговањем наслеђених вредности из прошлости. Од праисторије до данас, човек и његово окружење налазе се у сталној међузависности. Проучавањем тог односа могу се разумети специфични начини на које је људска заједница обликовала простор у коме је живела и којим је, истовремено, била обликована (слика 4). Без разумевања прошлости нема ни научног приступа савременом планирању. Садашњост се лако сагледава и оцењује, будућност ипак теже. Будући развој просторне целине тешко је у потпуности предвидети. Стога, у оквиру просторног планирања, дефинишу се правци и поступци који омогућавају свесно и организовано усмеравање тог развоја ка жељеној визији будућности⁴⁰.

Слика 4. Развој простора у времену — аспект просторног планирања (Моунт Баркер, град у Јужној Аустралији)

Циљ просторног планирања је уређење простора са сврхом да људима обезбеди боље услове за живот, да организација самог простора доведе до прогреса и побољшања економског стандарда друштва у целисти. Циљеви у планирању

³⁹ Krstić, 1982; Piha, 1986; Marinović-Uzelac, 2001; Bulin, 2010; Петрић и Милинковић, 2017.

⁴⁰ Krstić, 1982; Žuljić, 1983; Piha, 1986; Stojkov, 2000.

представљају разумевање просторне целине на нивоу заједничког интереса једне друштвене заједнице, а посматрано кроз различите нивое планирања — просторно и урбанистичко планирање (слика 5). Такође, циљеви у просторном планирању могу бити разноврсни и зависе од привредног развоја, животног стандарда, политичког система, социјалних услова, нивоа уређености простора и слично. Разликују се међу државама, регионима и насељима. Јасним дефинисањем циљева, даје се и одговор на питања ШТА, КАКО, КАДА, уједно и одговор на основно питање ЗАШТО? Примера ради, *зашто се ради просторни план, зашто баш сада, зашто се тежи одређеним решењима?*⁴¹

Слика 5. Организован развој простора друштвене заједнице на више нивоа

Због свог карактера, просторно планирање не може имати одвојене циљеве ван циљева друштвене или државне заједнице. **Циљеви друштва су уједно општи и посебни циљеви просторног планирања.** Планском активношћу, просторно планирање доприноси свесном остваривању циљева једног друштва⁴².

Циљеви морају да буду сагледани као систем, где се иде од општих ка посебним циљевима, ка задацима и њиховим критеријумима (слика 6). Најчешћа грешка је да се циљеви сагледају као серија идеализованих ставова, који су истовремено и општи циљ и посебни задаци, па и специфични критеријуми. На тај начин, код разматрања плана, циљеви углавном пролазе незапажено. Самим тим, они немају улогу да се преко остваривања друштвеног интереса допре до правног одговора на питање: *Каквим односма у простору се тежи и како они могу да се остваре*⁴³?

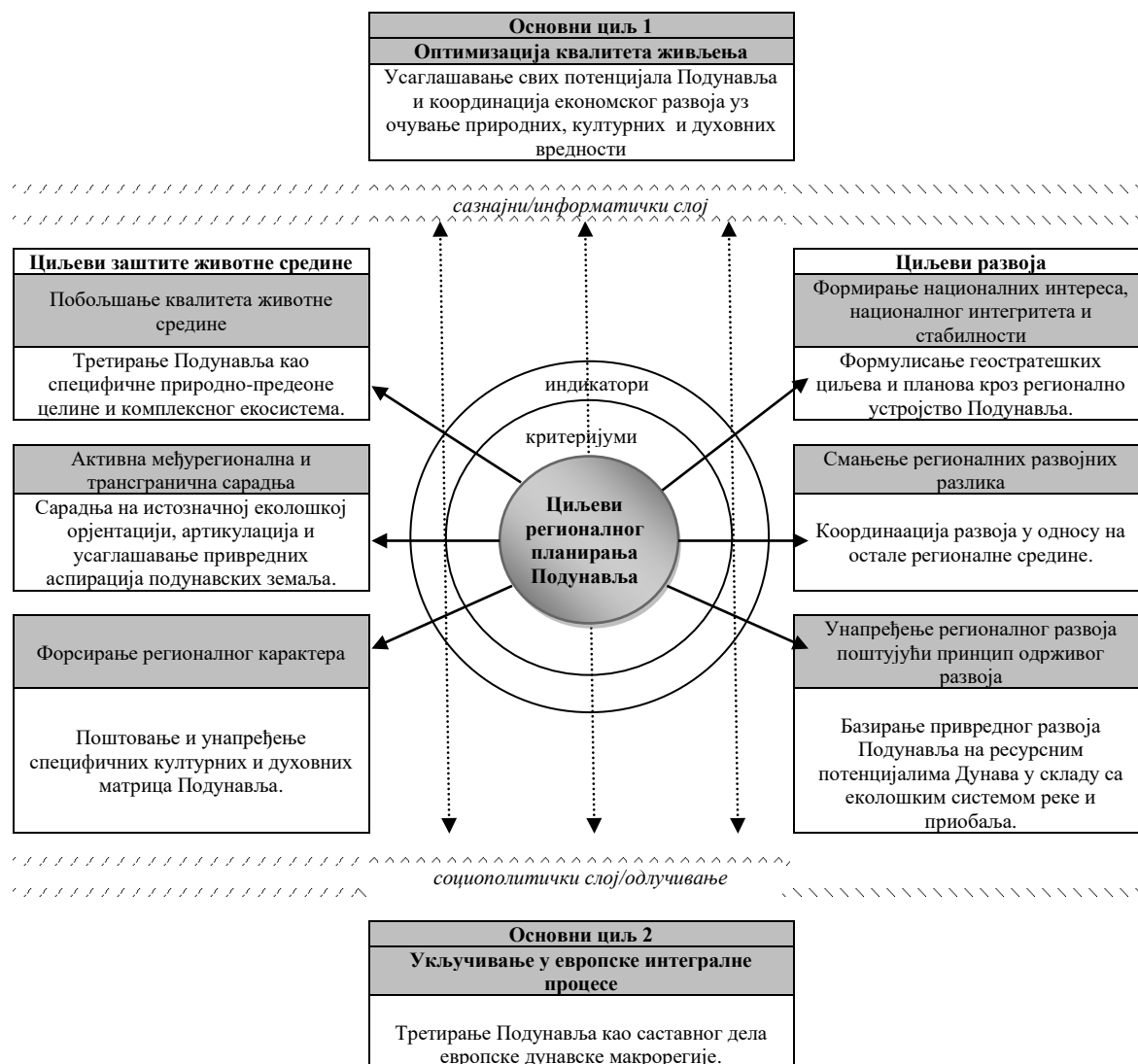
⁴¹ Žuljić, 1983; Perišić, 1985; Piha, 1986; Marinović-Uzelac, 2001.

⁴² Piha, 1986; Кицошев и Дунчић, 2007.

⁴³ Piha, 1986.

Увод у просторно планирање

Примера ради, у планирању развоја приобалног подручја, општи циљ може бити очување и унапређење квалитета животне средине. Из њега се изводе посебни циљеви као што су: смањење притиска урбанизације на приобални појас, заштита биодиверзитета и природних процеса у зони обале, унапређење јавног приступа мору и одржив туризам. Сваком од ових посебних циљева придружују се конкретни задаци и критеријуми попут: ограничење градње у првих 100 m од обале, успостављање зеленог појаса или мерење утицаја планираних активности на квалитет воде и томе слично.

Слика 6. Шематски приказ циљева сагледаних као систем просторног развоја и уређења Подунавља

Задатак просторног планирања је да омогући остварење дугорочних циљева друштва, на тај начин што ће просторно планирање бити средство за усмерење развоја тог друштва. Задатак просторног планирања је *израда просторног плана* који за циљ има упознавање свих субјеката планирања са различитим аспектима и могућностима просторног развоја одређеног подручја. Задаци просторног планирања произилазе из његових циљева. Па тако, *основни задатак* просторног планирања је

да омогући остваривање дугорочних циљева друштва, тако што ће бити средство за усмеравање развоја тог истог друштва.

Надовезујући се на пример планирања развоја приобалног подручја, у том случају, задатак просторног планирања био би припрема планске документације која реализује дефинисане циљеве.

Посебни задаци просторног планирања зависе од визије будућег квалитета живота и рада људи у датом простору. Они нису укалупљени за сваку просторну целину. У посебне задатке просторног планирања убраја се: организација, уређење и опремање простора; усмеравање развоја мерама и активностима као најбољим решењима за дате услове; стварање функционалног, економичног, естетски–обликованог простора, затим стварање хумане средине и задовољавање друштвених потреба у насељима и регионима⁴⁴.

На крају, може се закључити да просторно планирање нема задатак да предвиђа идеалне или просечне услове за иделану или просечну друштвену заједницу. Просторно планирање **има задатак да предвиђа реалне услове, који одговарају одређеној средини и људима који је настањују**. У вези са тим, задаци просторног планирања зависе од развијености земље, од друштвеног и државног уређења, па и од степена развијености просторног планирања у њима⁴⁵. Зато се задаци не могу укалупити и постати јединствени за све просторне целине, већ се разликују од земље до земље.

1.3. Историјски развој просторног планирања

1.3.1. Градови и села као концепт планске животне заједнице

Различити облици планирања животне заједнице и њеног друштвеног развоја присутни су колико и човек на планети. У време процвата културе сумерског народа, Египта, Индије и Кине, изградња великих система за наводњавање није била изводљива без примене одређених форми планирања, одлучивања и акција у реализацији задатих подухвата (слика 7). Свако организовано стварање човекове животне заједнице део је одређеног нивоа планирања. Изградња путева у древној Персији и Риму представљала је важан аспект друштвеног развоја, али и изванредан облик планирања простора. Такође, још и у том периоду, политичка моћ владара се испољавала кроз уређење територије на начин да служи његовим најважнијим интересима⁴⁶.

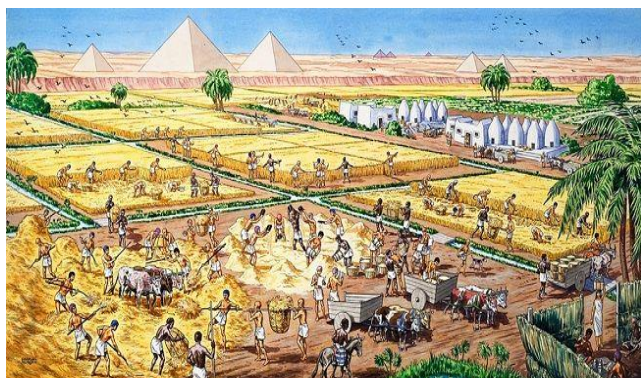
Планско организовање простора није постојало ни у средњем веку ни у доба ренесансе, чак ни добрим делом у XIX веку, иако је то био век великих технолошких проналазака за човечанство. Почетак организованог просторног планирања везује се за период када су природне и друштвене науке интензивније почеле да се развијају — период између два светска рата. Развој друштвених наука омогућио је свесно

⁴⁴ Žuljić, 1983; Piha, 1986; Кицошев и Дунчић, 2007.

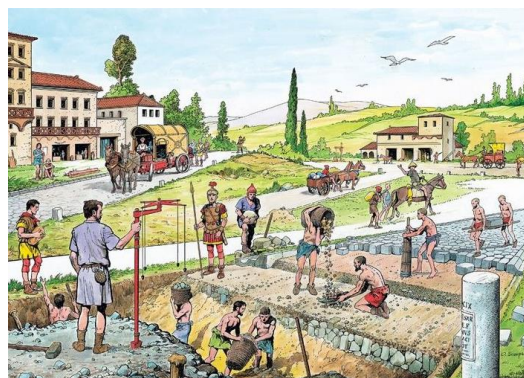
⁴⁵ Piha, 1986.

⁴⁶ Mumford, 2006; Ђорђевић, Дабовић, 2007; Радовић, 2009; Вукајлов, 2014.

усмеравање развоја и вођење политике у правцу у коме су људи постали субјекти развоја и управљања. Самим тим, формирала се **научна и политичка основа за појаву и развој просторног планирања, као другачијег облика урбанистичког планирања**⁴⁷.

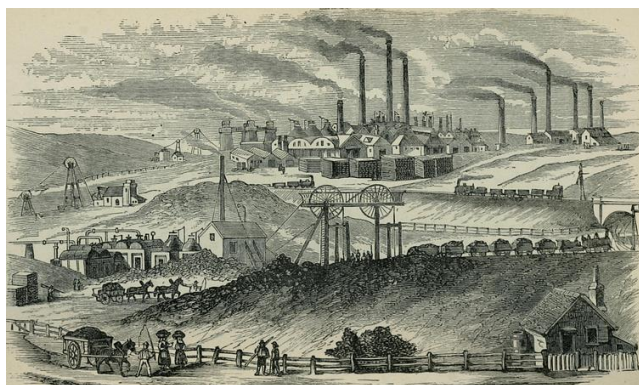
а. изградња система за наводњавање у Египту

б. изградња путева у древној Риму

Слика 7. Организовано стварање човекове животне заједнице кроз историју

Током историје, град се појавио у различитим структурним формама. Непрестано се мењао⁴⁸. У почетку, представљао је друштвено језгро, а „потом су дошле комплексније етапе његове зрелости“⁴⁹. У преиндустријском друштву, у градовима је живело тек 10 – 20% од тадашњег укупног броја становника. Делатности којима се становништво бавило, биле су скромне, а рурални предели, представљали су непрегледна и садржајно неиспуњена пространства⁵⁰.

а. индустријски предео Енглеске

б. индустријски предео западне Немачке

Слика 8. Драматичност руралних предела у периоду индустријске револуције

У периоду индустријализације, потреба за просторним планирањем, забележена је првобитно у Великој Британији и Немачкој (слика 8). У *Великој Британији*, забележено је експанзивно ширење територије *Лондона*. Постојала је велика социјална и просторна неједнакост. Западни Лондон представљао је простор средње

⁴⁷ Marinović-Uzelac, 2001; Ђорђевић, Дабовић, 2007.

⁴⁸ Mamford, 2006; Радовић, 2009.

⁴⁹ Mamford, 2006: 5.

⁵⁰ Радовић, 2009; Џулјић, 1983; Пића, 1986.

и више класе, док је источни део био економски доста сиромашнији, подређен радничкој класи. Током '30–их година XX века⁵¹, неуједначен регионални развој у овој земљи довео је до идентификовања угрожених подручја и до усвајања мера за ублажавање њихових економских и социјалних проблема.

Са друге стране у *Немачкој*, у области *Рура*, интензивне експлоатације рудника претвориле су ову област у центар угља и челика. Просторне последице су се огледале у екстремно брзом и неуређеном развоју насеља и радничких колонија, постојању неодговарајуће комуналне инфраструктуре и појаву сиромаштва. У том контексту, било је кључно увести мере које би омогућиле рационално коришћење ресурса, изградњу одрживе инфраструктуре и стварање социјално и економски уравнотеженог друштва. Стога, '30–тих година XX века, пажња је усмерена на уређивање индустријских региона⁵².

Услед борбе с природним условима и оскудицом земљишта, у *Холандији*, значај просторног планирања постајао је све очигледнији. Просторно планирање било је организовано на локалном и провинцијском нивоу, са циљем исушивања земљишта, трајније заштите од поплава и успостављања руралног предела као еколошке средине⁵³. У осталим европским земљама бављење просторним планирањем започето је у периоду од 1930 – 1940. године, на нивоу планова привреде и инфраструктуре⁵⁴.

У *САД*, прво организовано просторно планирање јавило се око 1930. године, у *долини Тенесија*, у једном од најсиромашнијих региона у држави, са слабо развијеном инфраструктуром. Због честог плављења реке Тенеси, њена планска контрола је била неопходна, а потом и свеобухватни план просторног развоја читаве долине. Просторни план долине Тенеси био је један од *првих регионалних планова у САД*⁵⁵.

Након индустријске револуције, дошло је до драматичних промена у пределима. Урбани раст довео је до ширења градских зона на некадашња рурална подручја, те је рурални предео временом све интензивније укључиван у процесе урбаног развоја. Некадашњи миран, идиличан живот у руралним пределима, ширењем градова, био је нарушен. Живот у градовима постао је отежан, јер је представљао борбу против загађења, криминала и разних облика друштвених поремећаја. Екосистеми су се изменили⁵⁶. Услед свега тога, у периоду интензивног пораста градова, дошло се до спознаје да је **немогуће бавити се урбанистичким планирањем града, а да се не**

⁵¹ Економска криза '30–их година XX века представљала је најтежу светску економску кризу у модерној историји. Почела је у САД 1929. године, брзо се проширила на Европу и остатак света, довела до масовне незапослености, смањења производње и социјалне нестабилности. До тада урбанистичко планирање било је фокусирано углавном на појединачне градове и урбане центре. Економска криза '30–их година и индустријска експанзија показале су да проблеми превазилазе границе града, те и да економски, социјални и инфраструктурни изазови захтевају планирање на ширем, регионалном и националном нивоу (извор: Piha, 1986: 70).

⁵² Ђорђевић, Тошић, 2013.

⁵³ Исто.

⁵⁴ Кицошев, Дунчић, 2007; Ђорђевић, Тошић, 2013.

⁵⁵ Ђорђевић, Тошић, 2013.

⁵⁶ Mamford, 2006; Вуковић, 2019.

размотре и проблеми околног простора⁵⁷. Јавила се изражена потреба за систематским уређењем и организацијом простора, како у градовима, тако и у руралним подручјима. Планирање и уређење простора развијало се као одговор на последице велике економске кризе, која у том периоду услед немаштине и незапослености, захватила читав свет. Након Другог светског рата, просторно планирање се развија у самосталну дисциплину са јасно дефинисаним циљевима и методама — обухвата планирање развоја села, градова, региона и држава⁵⁸.

1.3.2. Утицај урбанистичког планирања на развој просторног планирања

Савремено урбанистичко планирање ставило је човека у први план, те и насеља почињу да се изучавају много дубље и комплексније. Јавља се потреба за јасним разликовањем између „изградње градова“ и „планирања градова“. Такође, јавља се претпоставка да се путем законских мера и планских решења може успоставити усклађен однос у простору животне заједнице; уједно, да се могу ускладити односи политике и човека, али и друштва и природе.

Као одговор на тај изазов, развило се сасвим ново и другачије планирање — концептуално шира дисциплина у односу на до тада постојеће класично урбанистичко планирање — развило се *просторно планирање*. Може се рећи да су **почеци просторног планирања** настали онда, када је постало јасно да је немогуће израдити **урбанистички план града без сагледавања проблема** у његовој околини. Постало је јасно да град може имати знатно снажнији утицај на физиономију и развој околног простора, него што простор има на град. Схватило се да предмет будућег просторног плана не може бити само град, већ простор који се може назвати „*урбано–рурални континуум*“. Стога, тежило се ка формирању просторних целина које би представљале основу за интегрално планирање — планирање које би обухватило и урбана и рурална подручја као повезан и усклађен просторни систем⁵⁹. Чињеница је да се просторно планирање развијало **на темељима урбанизма**⁶⁰, те је нужно усвојило урбанистичке методе и технике, али их је прилагодило особеностима већих територија.

Први правни акт који је покривао **проблематику просторног планирања** био је *Шведски закон из 1874. године*. Налагао је да сви градови морају да имају своје планове ширења и даљег развоја. Закон је истакао потребу да се град не планира сам за себе, одвојено од осталих насеља и подручја.

Наиме, општи развој привреде, саобраћаја и друштвених односа утицали су на мењање улоге, значаја и карактера града. Град је и даље остао центар активности, али није могао више да буде довољан сам себи, нити је околно подручје њему апсолутно подређено. Из тог узајамног односа града са околином настало је гравитационо подручје — јавила се потреба за развојем просторних планова. Помоћу њих почело је усмеравање, не само градова, већ и ширих територија — **региона**.

⁵⁷ Piha, 1986.

⁵⁸ Piha, 1986; Ђорђевић, Дабовић, 2009.

⁵⁹ Perišić, 1985; Piha, 1986; Mamford, 2006; Радовић, 2009.

⁶⁰ Vrišer, 1978.

Кључна тачка модерног урбанизма у XX веку представљала је *Атинска повеља*, која је произашла као финални резултат *IV Међународног конгреса модерне архитектуре* са темом „Функционални град“, одржаног 1933. године на броду који је пловио од Марсеја у Француској до Атине у Грчкој. Овај необичан формат — конгрес на броду — изабран је како би се учесници изоловали од спољашњих утицаја и фокусирали на рад. *Атинска повеља* је објављена 10 година касније (1943. године), у великој мери захваљујући **Ле Корбизјеу**, који је уједно и уредио њен коначни облик. Повеља представља **преломни тренутак у развоју модерног урбанизма**, али је њен значај далеко шири — она је поставила **идејне и методолошке основе за каснији развој просторног планирања**. У закључцима Повеље наглашено је да град не сме бити изолован од своје околине. Иако је настала у контексту модерног урбанизма, Атинска повеља је усмерила развој урбанистичког планирања ка свеобухватнијем, интегралном приступу уређењу простора. Њени принципи поставили су **правац развоја просторног планирања** и формирања интегралног приступа на регионалном и националном нивоу⁶¹.

Развој просторног планирања, које је обухватало подручја шира од самих градова, проистекао је из низа политичких, економских, социолошких и урбанистичких разлога. Политички разлози односили су се на сазнање да се и помоћу просторних планова може свесно усмеравати развој. Економски разлози заснивали су се на равномерном коришћењу природних ресурса, привреде и инфраструктуре. Социолошки разлози везивали су се за стварање бољих услова за живот и рад људи, а урбанистички разлози настали су из потребе за ублажавањем раста градских подручја и усмеравања даљег развоја ка груписању сеоских насеља⁶².

1.3.3. Развој регионалног планирања

Појам региона потиче од латинске речи *region*, што значи територија, део земљине површине или покрајина. Дефинисање појма региона није једноставно, посебно што појам користе и друге струке и науке са различитим дефиницијама и критеријумима за издвајање тих подручја. У просторном планирању под појмом региона подразумева се део простора у ком су природни и друштвени елементи међусобно повезани у целину, која се по својим јединственим обележјима издваја у односу на околни простор. Посматрано на нивоу територијалне јединице, регион је средњег нивоа у односу на национални и локални ниво⁶³. Регион као територијална јединица, није отуђен од окружења, већ се са њим прожима и ствара веће просторне јединице.

Историјски посматрано, регионално планирање почиње да се утемељује првобитно у земљама изразите индустријализације, о којима је већ било речи — Велика Британија, Немачка и САД (касније и у другим земљама Европе и на другим континентима). Средином XIX века (период индустријализације), услед интензивнијег развоја индустрије и саобраћаја у земљама Западне Европе и САД, формирали су се региони са огромним привредним и демографским потенцијалима⁶⁴. У тим регионима дошло је до нерационалне и стихијске

⁶¹ Le Corbusier, 1972.

⁶² Piha, 1986.

⁶³ Ђорђевић, Тошић, 2013.

⁶⁴ О овоме је детаљније било речи у подпоглављу 1.3.1., где се разматрала појава форме града у различитим структурним облицима и рани почеци просторних проблема у индустријским регионима.

експлоатације простора и његове неумерене девастације. Самим тим, јавила се и потреба за планским уређењем великих градова и ширег простора око њих, чиме су касније и **постављени темељи просторног планирања у XX веку**⁶⁵.

У социјалистичким земљама, регионално планирање развијало се упоредо са постављањем тог система. Циљ система био је развој производње и уравнотежен развој државе. Регионални просторни планови били су дугорочни са циљем одрживог развоја простора; средњерочни су решавали конкретна проблемска питања, а краткорочни буџетска питања. У Савезу Совјетских Социјалистичких Република (СССР–у), регионално просторно планирање уводило се приликом електрификације земље, када је читава земља, ради лакшег спровођења плана, морала да буде подељена на регионе ('20–тих година XX века). Региони су били подељени према економском развоју, са циљем успостављања вишег животног стандарда у њима (европски део је имао развијенију пољопривреду и индустрију, док је азијски део био већински извор сировина). Такође, циљ је био и постизање равномерније расподеле становништва — понекад и путем принудног пресељења — како би се демографска структура између азијског и европског дела ујединила. Поред тога, тежило се развоју националне културе и заштити природне средине⁶⁶.

Током историје, показало се да су многе развијене земље достигле висок степен развоја просторног планирања. Тежња ка интегралном просторном планирању присутна је и данас у свим државама света. Оно се не може спроводити једноставним механичким спајањем економске, социјалне и физичке компоненте предела, већ се мора имати интегрални поглед ка будућности. Просторно планирање треба да буде **свеобухватно и стратешки усмерено, уз уважавање различитих аспеката развоја у дужем временском периоду**⁶⁷.

1.3.4. Историјски развој просторног планирања на подручју некадашње Југославије

Као и свуда у свету и на подручју тадашње Југославије, након Другог светског рата, просторно планирање развијало се као самостална дисциплина. Развијало се под утицајем већ установљених облика планирања, као што су **економско** (чешће коришћен термин друштвено планирање) и **урбанистичко планирање**. Сходно тим предложено је да се уведе појам *регионалног просторног планирања*, мада је било мишљења да су адекватнији појмови *физичко планирање* или *територијално планирање*.

Други светски рат донео је проблеме у развоју многих европских градова, па и на тлу Југославије. Нужно се створила потреба за обновом порушених и изградњом нових насеља за бројно становништво, обухваћено послератним миграцијама. То је покренуло и иницијативу друштвене ангажованости у планирању и уређењу простора⁶⁸. Већ у првим годинама након рата, у готово свим републикама

⁶⁵ Рiћа, 1986; Кицошев и Дунчић, 2007; Ђорђевић, Тошић, 2013.

⁶⁶ Рiћа, 1986; Ђорђевић, Тошић, 2013.

⁶⁷ Исто.

⁶⁸ Према Пихи (Рiћа, 1986: 87) „Просторно планирање, као део јединственог југословенског система самоуправног планирања је право и обавеза сваког радника, радних људи и грађана. По свом карактеру оно је друштвено, јер о развоју насеља и региона одлучују радници у удруженом раду и

Југославије, оснивали су се институти за урбанистичко планирање, које **први пут постаје друштвена делатност** организована на широј основи⁶⁹. Током првих година свог постојања, институти нису имали своју аутономију, већ су морали бити уклопљени у врло стриктни централизован административни систем одлучивања. То значи да није било већих могућности, нити времена за комплексније анализе сагледавања различитих димензија просторног развоја. Планирање се сводило више на оперативну административну службу, не и на истраживачку и планерску дисциплину⁷⁰.

Међу значајнијим догађајима у просторном планирању у Југославији 1957. године било је „*Шесто саветовање друштва урбаниста Југославије*“ у Аранђеловцу. У закључцима овог саветовања стоји да је **регионално просторно планирање постало нужност и да треба да постане саставни део општег система планирања**. Циљ је био да се социјалистичка изградња и сви друштвени планови спроводе на што ефикаснији начин. Ово су **први кораци ка интегралном просторном планирању** у тадашњој Југославији и рационалном коришћењу ресурса на регионалном нивоу, у складу са тенденцијама које су у то време биле присутне у свету (просторни планови у Руру у Немачкој, Велики Лондон у Енглеској, долина Тенеси реке у САД и сл.)⁷¹.

Идеја интегралног просторног планирања у Југославији заснивала се на сагледавању развоја простора кроз призму међусобног прожимања различитих дисциплина. Урбанистичко–архитектонске методе које су се до тада примењивале нису могле у потпуности да одговоре постављеним циљевима, те се јавила потреба за новим, свеобухватнијим приступом планирању и уређењу простора, ширим од традиционалног урбанистичког оквира⁷².

Први просторни план у Југославији урађен је 1958. године. Био је то **Регионални просторни план котара Крапина** (слика 9), урађен од стране Урбанистичког института Хрватске у Загребу. Руководилац израде просторног плана био је географ **Станко Жуљић**⁷³.

Регионални просторни план котара Крапина имао је за циљ дугорочно планирање развоја подручја, у временском раздобљу од 30 година. Израда просторног плана била је усмерен ка развоју подручја у складу са расположивим природним ресурсима, али и економским могућностима, како би се побољшао животни стандард локалног становништва⁷⁴. План је настао у друштвено-политичком контексту када је

друштвеним делатностима и то у друштвено-политичким заједницама чији се развој усмерава просторним планом“.

⁶⁹ У то време у многим западним земљама, просторно и урбанистичко планирање били су уско повезани. У Србији и другим постсоцијалистичким земљама, просторно планирање развило се у оквиру друштвеног (економског) планирања, па често није било довољно координисано са урбанистичким. У друштвеном планирању доминирала је тежња ка економском расту, а не развоју градова у целости. То значи да је активност планирања била усмерена ка развоју привреде (извор: Perišić, 1985: 17, 21; Piha, 1986: 88).

⁷⁰ Žuljić, 1983.

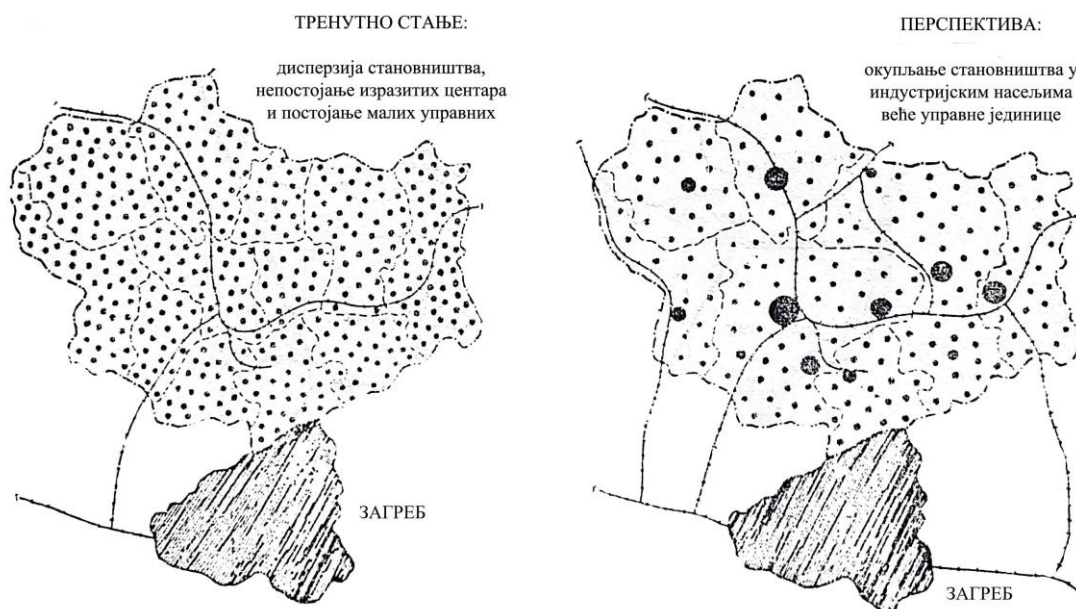
⁷¹ Perišić, 1985; Кицошев и Дунчић, 2007.

⁷² Žuljić, 1983; Piha, 1986.

⁷³ Žuljić, 1983.

⁷⁴ Исто.

просторни развој био усмерен ка развоју индустрије, саобраћаја и развоју насеља, туризам није био толико наглашен. Регионални просторни план котара Крапина представља пример ране примене интегралног приступа у просторном планирању на подручју тадашње Југодлавије.

Слика 9. Извод из Регионалног просторног плана котара Крапина — демографска ситуација подручја и стимулација развијања локалних центара са 2000 до 3000 становника

Током 1960. године почињу да се раде општински планови, као и регионални просторни планови на територији Србије. Године 1963., урађен је и **Просторни план приобалног подручја Дунава од Београда до бугарске границе** (слике 10 – 12). Урађен је од стране *Завода за урбанизам у Београду*, а поводом изградње хидроелектране Ђердап⁷⁵. Руководилац Просторног плана био је проф. **Димитрије Перишић**, географ и просторни планер⁷⁶.

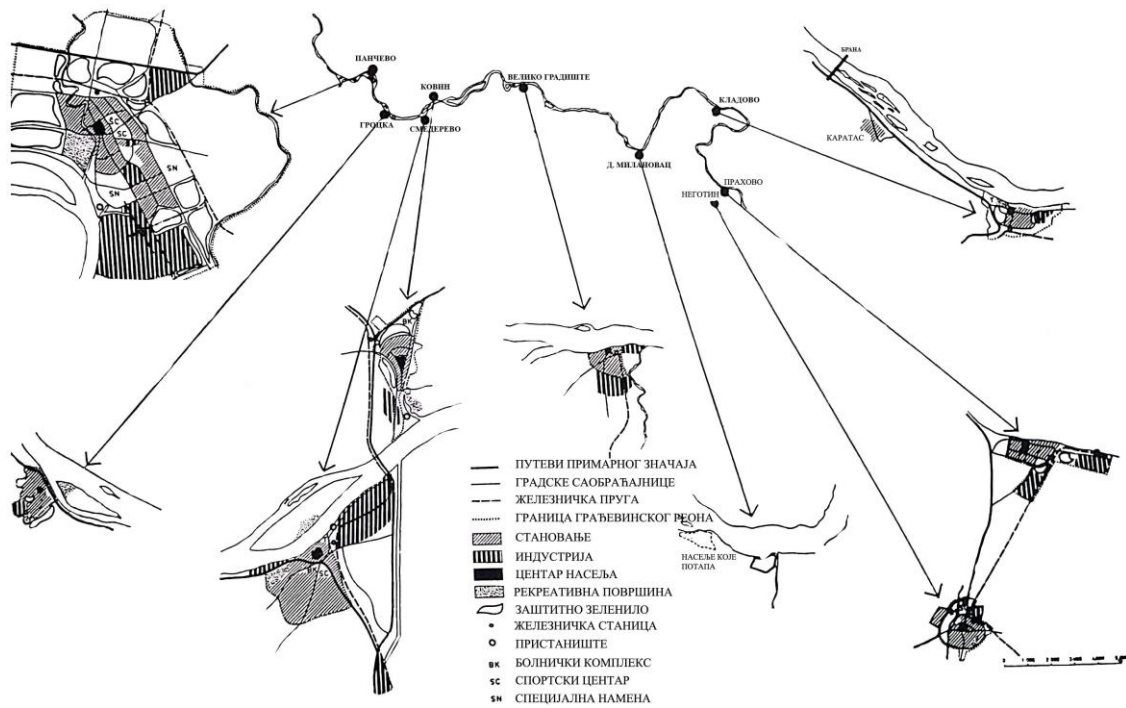
Просторни план имао је за циљ да се на што оптималнији начин, изорганизује простор за потребе изградње будуће хидроелектране. Представљао је важан корак у институционализацији просторног планирања. Имао је интегрални приступ уклапања различитих компонената просторне целине — природе, саобраћајне инфраструктуре и развоја насеља. Па тако, планирање и уређење простора, обухваћеног Планом, подразумевао је прилагођавање природног окружења бројним интервенцијама услед потапања постојећих долина. Неке од њих су пресељење становништва у новоформирана насеља, чији је даљи економски развој био подстакнут новим могућностима које доноси изградња хидроелектране. Такође, изградња хидроелектране требало је значајно да утиче и на развој саобраћајне инфраструктуре на више нивоа⁷⁷.

⁷⁵ Perišić, 1985.

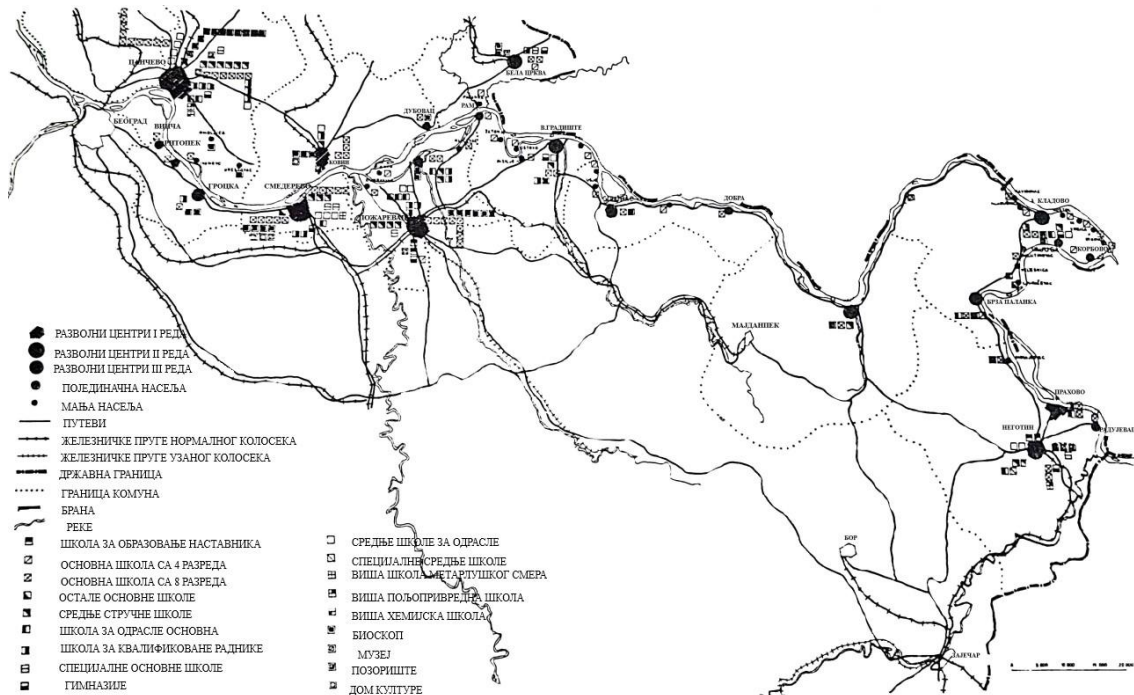
⁷⁶ Милијић и сар., 2022.

⁷⁷ Perišić, 1985.

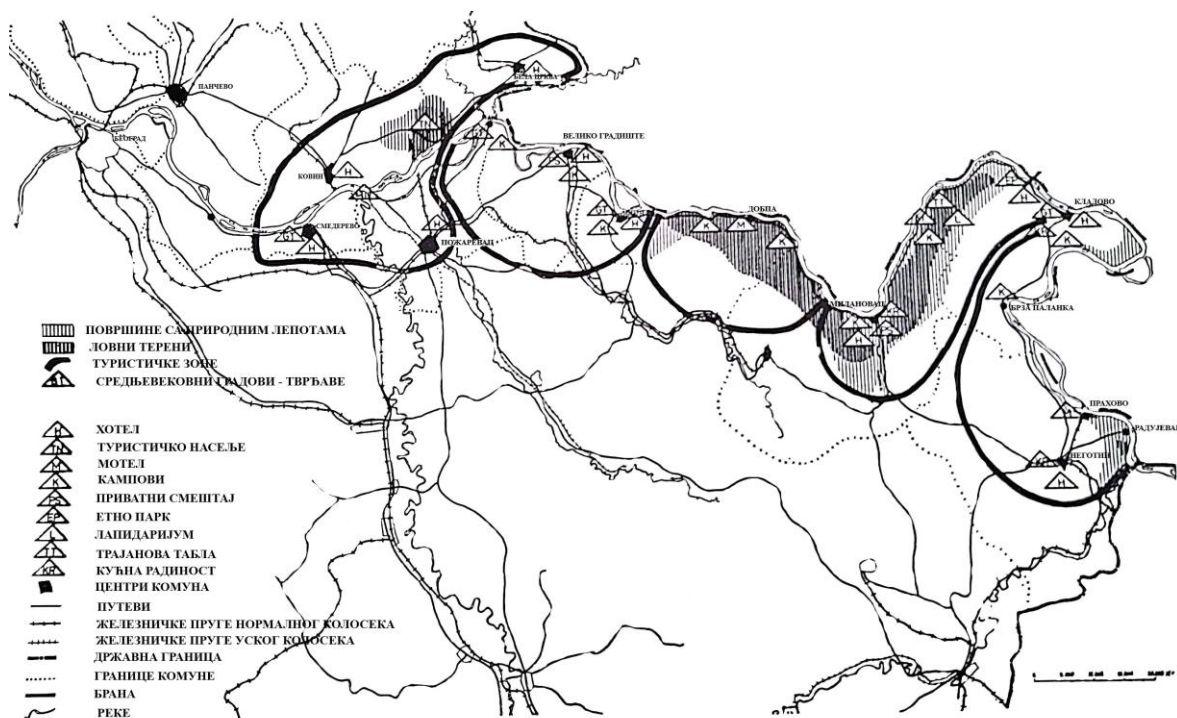
Увод у просторно планирање

Слика 10. Будућа просторна организација већих насеља у оквиру Просторног плана приобалног подручја Дунава од Београда до бугарске границе

Слика 11. План размештаја просветних и културних установа и центара у оквиру Просторног плана приобалног подручја Дунава од Београда до бугарске границе

Слика 12. План туристичких зона, центара, споменика и пејзажа у оквиру Просторног плана приобалног подручја Дунава од Београда до бугарске границе

Примена географских истраживања и учешће географа у развоју просторног планирања у Југославији временом је добила знатно шире размере, нарочито након формирања смера Просторно планирање на Одсеку за географију на Природно–математичком факултету, Универзитета у Београду 1976. године (први студенти уписани су школске 1977/78. године). У том периоду почело је да се ради и интензивније на образовању кадра и изради просторних планова⁷⁸.

Иако су у овом периоду покушаји успостављања јединственог система планирања у Југославији начињени, није се много одмакло од расправа на научним и стручним скуповима. Успостављање јединственог просторног планирања на територији бивше Југославије, **било је углавном декларативног и делимично нормативног типа** (теоретски — скуп норми, правила, метода и сл.) и **организационо везано за урбанистичко планирање**. Тежња ка **интегралном планирању простора** нарочито се интензивирала доношењем *Закона о основама система друштвеног планирања и друштвеног плана Југославије* 1976. године.

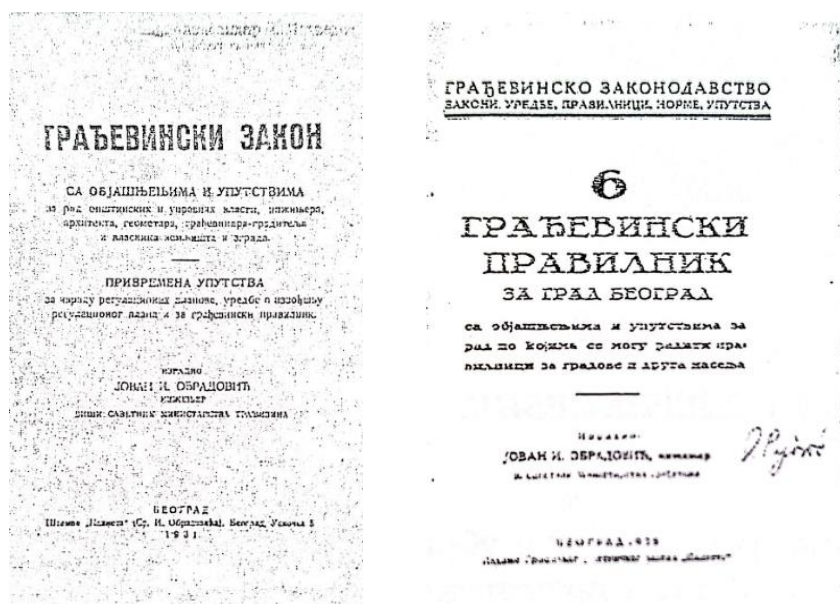
1.3.5. Етапе развоја просторног планирања на подручју Југославије и Републике Србије

Развој просторног планирања на простору некадашње Југославије (где се укључује и просторни развој Републике Србије), **прошао је кроз осам развојних етапа**. Уобличавање простора, урбаних институција и урбанистичког законодавства, по узорима модерне Европе, на подручју некадашње Југославије, започео је почетком

⁷⁸ Милијић и сар., 2022.

стварања прве заједничке државе јужнословенских народа на Балкану — Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца⁷⁹ („Прва Југославија“). То је уједно и **прва етапа** развоја просторног планирања.

Недуго након Првог светског рата, „Удружење југословенских инжењера и архитеката“ урадило је предлог **Грађевинског закона**. Закон је усвојен **1931. године** и представљао је **први урбанистички пропис, јединствен за целу земљу** (слика 13).

Слика 13. Насловне стране Грађевинског закона и Правилника⁸⁰

До доношења овог закона није било јединствених урбанистичких прописа⁸¹ (у неким градовима није било никаквих прописа до 1931. године), што је свакако оставило негативне последице на планирање и уређење градова у то време⁸². Закон је без сумње представљао најважнији правни документ о изградњи градова у Краљевини Југославије⁸³.

У првој етапи развоја на подручју Југославије, **планирање и уређење простора тумачено је као пројектовање и као грађевинска регулатива**. Израда планова је била чисто инжењерска дисциплина⁸⁴. Иако су планови рађени само за велике градове, Закон је унео доста реда у уређењу градова и варошица. Озакоњене су уредбе о њиховом извођењу, као и израда грађевинских прописа и правилника (морали су да буду написани за сваки град и варошицу у земљи). Његова примена огледала се у доношењу одговарајућих подзаконских аката, али и грађевинских правилника за највеће градове тадашње државе — Београд, Ниш, Крагујевац,

⁷⁹ Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца основана је 1. децембра 1918. године, а 3. октобра 1929. променила је назив у Краљевину Југославију (извор: Петрановић, 1981).

⁸⁰ Обрађивач Закона је био инжењер Јован Обрадовић.

⁸¹ Пајовић, 2005.

⁸² Krstić, 1982; Пајовић, 2005; Tandarić et al., 2019.

⁸³ Nedović-Budić i sar., 2011.

⁸⁴ Dabović i sar., 2017.

Суботица и Нови Сад (табела 1)⁸⁵. Закон је дефинисао уређење и заштиту свега што је било у јавном интересу⁸⁶.

Табела 1. Листа донесених правних докумената у периоду између два светска рата

УРБАНИСТИЧКО ЗАКОНОДАВСТВО ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА, ПЕРИОД ОД 1918–1941. ГОДИНЕ		
година	држава	законодавство
1918.	Краљевина Срба–Хрвата–Словенаца	Партикуларно урбанистичко законодавство
1925.	Краљевина Срба–Хрвата–Словенаца	Правилник о изради регулационих и нивелационих планова за вароши и варошице у Краљевини Срба–Хрвата–Словенаца по Закону о местима у Србији од 1865. и 1886. године
1931.	Краљевина Југославија	Грађевински закон
1932.	Краљевина Југославија	Уредба о градовима и варошицама на које ће се примењивати одредбе Грађевинског закона

Иако врло напредан плански документ за време у коме је настао, Грађевински закон, тешко се спроводио у пракси. Био је на снази све до почетка Другог светског рата, па и у првом послератном периоду⁸⁷.

Друга етапа просторног планирања почиње по завршетку Другог светског рата и траје до 1949. године. Ову етапу карактеришу огромни напори обнове, ратом опустошене земље. После Другог светског рата, наступа време убрзаног развоја на основама социјалистичког, друштвеног, економског и политичког уређења. Та обнова била је у налетима, јер за израду нових планова није било ни кадра ни новца. У првим годинама након Другог светског рата, започело се са комплекснијим третирањем проблема уређења простора, првенствено, урбанистичког планирања. Све је ово било разумљиво, јер се тежило да се планирање и уређење простора поведе „новим путевима“, тзв. путевима архитектуре, која је представљала важан фактор зближавања људи и изградње благостања у држави у то време.

Крај етапе обележило је оснивање републичких и савезних органа, надлежних за урбанистичке послове. Примера ради, у Србији, 1946. године, при Министарству грађевине Народне Републике Србије (НР Србије), образовао се **Урбанистички институт НР Србије**, који се већ идуће године издвојио из Министарства као **Урбанистички завод НР Србије**. Такође, појављују се и прва упутства за развој села и градова, као и први урбанистички планови за веће градове⁸⁸.

Трећа етапа започиње са доношењем *Основне уредбе о генералном урбанистичком плану* 1949. године. Њеним ступањем на снагу, у регулацији насеља и градова,

⁸⁵ Piha, 1986; Пајовић, 2005.

⁸⁶ Marinović-Uzelac, 2001.

⁸⁷ Пајовић, 2005; Dabović i sar., 2017; Tandarić et al., 2019.

⁸⁸ Piha, 1986; Пајовић, 2005; Kranjčević, 2021.

престаје да важи предратни *Грађевински закон* из 1931. године. Уредба се јединствено примењивала до 1960. године на читавој територији тадашње Југославије. Након усвајања уредбе поједине републике тадашње федеративне државе Југославије, почеле су и самостално да доносе своје урбанистичке законе.

По овој уредби, општина је постала основна друштвена, економска, социјална и политичка заједница, па и основна просторна јединица друштвене структуре. Уредба је обавезивала плански развој градова, мањих места и срезова. Њеним одредбама одређивали су се органи и организације за вршење урбанистичких послова; уређивало се издавање сагласности за локацију изградње; прописивале су се казнене одредбе и слично.

Просторно–планерска активност на почетку ове етапе, заснивала се на оскудној предратној пракси у Совјетском Савезу⁸⁹, где се подржавало схватање о техничком карактеру плана. Како научна подлога није била у довољној мери заступљена, урбанистички план је рађен као пројекат, интуитивно према схватањима тадашњих пројектаната.

Поред напора да се планирање и уређење простора развије у складу са потребама и захтевима интензивне послератне изградње земље, у томе се није успело. Разлог томе је недовољна друштвена пажња и ангажованост државе и општина за ову врсту активности. Насупрот томе, активирала се друштвено–стручна јавност. Као резултат те активности било је **оснивање бројних завода за урбанизам, као и специјалистичких институцијама за израду урбанистичких планова**, које су радиле на усклађивању односа између друштвеног и урбанистичког планирања. Оснивање завода није било својствено само у главним градовима ФНРЈ, већ и у многим другим градовима. Доносили су се први планови просторног уређења и урбанистички планови одређених градова (Нови Сад у Србији — 1950. године, Сплит у Хрватској — 1961. године). У овој етапи радили су се само урбанистички планови, али забележени су и први регионални (срески) просторни планови (Котар Крапин — 1958. године)⁹⁰.

Године 1958. ФНРЈ је донела *Закон о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта*, којим је у градовима и насељима градског карактера, национализована сва изграђена и неизграђена грађевинска земља. Овом национализацијом, грађевинско земљиште пренето је у државну својину, чиме је држава преузела пуну контролу над њиме. На тај начин извршен је значајан утицај на организацију градова и дат је допринос појачаној појави бесправне изградње⁹¹.

⁸⁹ Наиме, југословенски комунисти су сматрали да се Савез Совјетских Социјалистичких Република (СССР), након рата брзо развија, дивили су се привредним достигнућима СССР-а. Били су уверени да је у овој великој земљи социјализам остварено материјално благостање, коме је и тадашња ФНРЈ тежила. Облици територијалне организације су задржани из предратног периода — област, округ, срез, град и општина, а урбанистичко планирање је административно и централизовано (извор Piha, 1986; Пајовић, 2005: 41).

⁹⁰ За више о трећој етапи развоја просторног планирања на подручју СФР Југославије видети у следећим литературним изворима: Piha, 1986; Marinović-Uzelac, 2001; Нинковић, 2003; Пајовић, 2005; Nedović-Budić i sar., 2011; Kolerovic, 2014; Dabović i sar., 2017; Tandarić et al., 2019; Kranjčević, 2021.

⁹¹ Zeković, Vujošević, 2018.

Четврта етапа започела је 1960. године доношењем републичких закона из области урбанизма и трајала је све до 1966. године. У Србији 1961. године, усвојен је први *Закон о урбанистичком и регионалном просторном плану*, којим су утврђени основни циљеви и задаци просторног планирања. **Планирање постаје друштвена пракса** — грађани добијају могућност укључивања у процес усвајања планова, а не само стручна јавност. У овом периоду, општине преузимају све значајнију улогу у примени планирања и уређења простора, као инструмента за усмеравање развоја и уређења своје територије⁹².

Такође, донесени су републички закони, који су допринели даљем развоју просторног планирања. То су следећи закони: *Закон о урбанистичком и регионалном просторном планирању СР Србије* (1961. године) и *Закон о урбанистичком и регионалном просторном планирању СР Црне Горе* (1964. године).

Законом о урбанистичком и регионалном просторном планирању СР Србије, истицале су се обавезе израде урбанистичких и просторних планова за: градове, индустријска насеља, општине, срезове и шира подручја, као и за подручја са посебном наменом. Овим законом, дефинисали су се органи који су доносили планове, дефинисали садржај просторних планова, поступак његове израде и разматрања. Закон је нарочито прописивао урбанистичке услове уређивања и изграђивања насеља, као и услове за доделу локације за изградњу објеката. На крају, уведена је обавеза да планови насеља буду усклађени са плановима вишег реда, попут планова општина. На овај начин, насеља и градови нису изоловани од своје околине, већ заједно са њом чине друштвено–економску целину. У овој етапи бележи се интензивнија примена географских истраживања и учешће географа у процесу просторног планирања⁹³.

Пета етапа је у развоју просторног планирања започела променама узрокованим економским и друштвеним реформама 1966. године и трајала је до 1974. године. У овом периоду, просторно планирање улази у систем планирања социјалистичке Југославије (Социјалистичка Федеративна Република Југославија – СФРЈ⁹⁴), чиме се започело на **интеграцији друштвеног и просторног планирања**. Повезани су економски, социјални и просторни аспекти развоја како би изградња простора била рационална и ефикасна.

У овом периоду Савезна скупштина донела је резолуцију посвећену просторном планирању под називом *Основе политике урбанизма и просторног уређења*. Тим принципима водиле су се и републичке скупштине, те је на територији Србије 1967. године усвојена комплексна резолуција под називом *Резолуција о основама урбанизације у СР Србији*.

⁹² Zeković, Vujošević, 2018.

⁹³ За више о четвртој етапи развоја просторног планирања на подручју СФР Југославије видети у следећим литературним изворима: Žuljić, 1983; Perišić, 1985; Piha, 1986; Пајовић, 2005; Kolerović, 2014.

⁹⁴ Социјалистичка Федеративна Република Југославија основана је 29. новембра 1945. године, након Другог светског рата, када је усвојен Устав ФНРЈ (Федеративне Народне Републике Југославије). Ипак, тек 1963. године променом Устава добила је назив Социјалистичка Федеративна Република Југославија — СФРЈ (извор: Петрановић, 1981).

Шеста етапа започиње доношењем *Устава 1974. године* и траје све до распада СФРЈ 1992. године. Устав из 1974. године био је доста сложен, обиман и у првом плану истицало се право република на сопствену аутономију. Устав је дао покрајинама у саставу Србије далеко више власти и аутономије него што су је до тада имале.

Годину 1974. обележило је доношење *Закона о планирању и уређењу простора СР Србије*. У оквиру овог закона подела просторних планова била је следећа: *Просторни план Републике, Регионални просторни план, Просторни план општине и Просторни план подручја посебне намене*. Са друге стране, међу урбанистичким плановима издвојили су се: *Генерални урбанистички план, Детаљни урбанистички план и Урбанистички пројекат*. У поређењу са *Законом о планирању и уређењу простора СР Србије* из 1969. године, законом из 1974. године начинио се корак уназад по питању издавања урбанистичких услова за изградњу. Дозвола за одобравање локације престала је да буде управни документ и постала је обавештење, а урбанистички услови су се издавали као извод из одговарајућег плана (као да су део јавне расправе).

Након *Закона о планирању и уређењу простора СР Србије*, донети су и закони 1985. и 1989. године. Закон из 1985. увео је обавезу доношења посебног правног акта који обезбеђује друштвени договор о основама просторног плана на свим нивоима — од општине и градске заједнице, до регионалног плана и Просторног плана Републике Србије. Са друге стране, Закон из 1989. године, изменом одредби уређује карактер, садржину, начин израде и примену Просторног плана СР Србије, уз прописану обавезу примене решења на целој територији Републике и покрајина које су у њеном саставу. Ова измена је посебно значајна, јер је успоставила усклађеност локалних и покрајинских планова са републичким законом, што раније није било обавезујуће.

Интересантно је да је ова етапа развоја просторног планирања, започета са федерацијом и савезом њених република, а завршена је конституисањем федералних јединица, као суверених и независних држава. Тако се конституисала Република Србија, као суверена држава са две аутономне покрајине. У овој етапи, просторно планирање базирало се на идеолошким компонентама договора о заједничким интересима и циљевима општег система самоуправног споразумевања и друштвеног договарања. У овом периоду бележи се једно дугорочно и континуирано, временски и територијално усаглашено планирање, са свим врстама планова и програма развоја на свим нивоима⁹⁵.

Седма етапа започела је распадом СФРЈ и формирањем СР Југославије 1992. године. Трајала је до усвајања *Просторног плана Републике Србије* 1996. године. Ово је период великих друштвено–политичких промена, мењања територијалних граница, кризе у привреди, условљене цивилним ратом на овим подручјима, па и економским санкцијама Уједињених нација. Ову етапу одликују тешки и сложени задаци тражења будуће визије развоја, просторне организације и територијалног уређења државе.

⁹⁵ За више о шестој етапи развоја просторног планирања на подручју СФР Југославије видети у следећим литературним изворима: Žuljić, 1983; Perišić, 1985; Piha, 1986; Пајовић, 2005; Zeković, Vujošević, 2018; Симовић, 2020; Томић, 2024.

Од закона донесених у овој етапи издвајао се *Закон о планирању и уређењу простора и насеља Републике Србије* 1995. године. Овим законом усвојила се обавеза доношења планова на различитим нивоима, али искључила се израда просторних планова општина. Увело се правило **стицања лиценце за институције које су се бавиле израдом просторних и урбанистичких планова**. Закон је донео обавезу успостављања информационог система о простору, као и обавезу регулисања услова за издавање урбанистичке дозволе на просторима на којима план није донет. Године 1995., основан је и **Републички завод за просторно планирање и урбанизам**⁹⁶.

Осма етапа започиње усвајањем *Просторног плана Републике Србије* 1996. године и траје до данас. Просторни план Републике Србије усвојен је скоро 30 година након започињања рада на њему. Руководилац првог просторног плана Републике Србије, усвојеног 1996. године, био је проф. **Димитрије Перишић**. Планом се настојала покренути реформа у области просторног, урбанистичког и планирања животне средине, уважавајући при том и савремене трендове у европским системима и пракси планирања. Једна од основних намера споменутог просторног плана, била је да се заштити простор као јавно добро, односно да се заштите јавни интереси у коришћењу простора.

Квалитет Просторног плана Републике Србије из 1996. године свакако лежи у чињеници да је расправа о његовом садржају вођена у целој Србији — на многим политичким састанцима, форумима грађана и бројних стручњака, али и у оквиру посебно формираних рецензионих група. Сматра се да је овај просторни план представљао најшири и најотворенији поступак разматрања једног стратешког документа на националном нивоу. План је представљао врло обиман и амбициозан плански документ развоја у областима просторног и еколошког коришћења природних ресурса, индустријског развоја, руралног развоја, развоја јавних служби и заштите непокретних културних добара⁹⁷.

Током 2000. године основала се **Асоцијација просторних планера Србије** са задатком унапређења струке и међународне сарадње, као и активнијим деловањем у изради закона. Временом је Асоцијација проширила оквир деловања својих чланова, те су поред просторних планера, активно учешће узели и архитекти, урбанисти, географи, туризмозолози и други експерти који су се бавили или су били заинтересовани за област просторног и урбанистичког планирања, коришћења и заштите простора⁹⁸.

Ова етапа забележила је још и доношење већег броја просторних планова, од регионалних, преко просторних планова посебне намене (рађених за националне паркове, веће природне целине око речних токова, енергетске базене, капиталну државну инфраструктуру), до просторних планова општина у Србији. Сматра се да су то били методолошки квалитетни плански документи. Носилац израде просторних планова од интереса за државу била је *Републичка агенција за*

⁹⁶ Пајовић, 2005.

⁹⁷ Вујошевић, Spasić, 2007; Милијић и сар., 2022.

⁹⁸ Интернет 2 (видети линк у Литератури).

просторно планирање, односно покрајински и локални секретаријати за просторне планове мањих територијалних јединица, општина и градова⁹⁹.

Републичка агенција за просторно планирање основана је 2003. године, укинута је 2014. године. Године 2003., донет је нови *Закон о планирању и изградњи Републике Србије*, коме је претходила *Стратегија просторног развоја Србије*. Први просторни план Републике Србије после 2000. **усвојен је 2010. године** и обухватао је период од 2010. до 2020. године¹⁰⁰.

Новим законом из 2003. године основала се и **Инжењерска комора Србије**, у којој су се просторни планери издвојили као посебна секција. За све чланове Инжењерске коморе Србије овим законом уведене су лиценце. Па тако, уз обавезу полагања стручног испита, отворила се могућност добијања **лиценце одговорног просторног планера**. Лиценца постаје **услов за вођење израде просторних планова на свим нивоима**¹⁰¹.

Важна новина, коју је пружио *Закон о планирању и изградњи* из 2009. године, у односу на Закон из 2003. године било је **поновно увођење назива Просторни план Републике Србије**, уместо Стратегије просторног развоја Србије из 2003. године¹⁰². Такође, овим законом образује се **Централни регистар планских докумената за територију Републике Србије**¹⁰³. Општине, односно градови добили су обавезу да донесу просторни план у року од 18 месеци од дана ступања на снагу Закона. Информациони системи требали су да буду доступни заинтересованим лицима и у електронском облику односно путем интернета. Са друге стране, јединице локалне самоуправе су морале да уведу регистар инвеститора, односно евиденцију о свим расположивим подацима о физичким и правним лицима, као потенцијалним инвеститорима¹⁰⁴.

Просторни план Републике Србије из 2010. године, приказује напредак по питању одрживог развоја, инфраструктурних пројеката и регионалног развоја, са акцентом на децентрализацију, тј. на развој мање развијених региона и спречавање прекомерне концентрације развоја у великим урбаним центрима, попут Београда¹⁰⁵. Основне промене у регулативи односиле су се на врсту планских докумената, при чему је евидентно да су поједини просторни планови нормативно постојали кроз читав наведени период (регионални просторни план и просторни план подручја посебне намене).

⁹⁹ Vujošević, Spasić, 2007; Jerinić, Kljajević, 2016.

¹⁰⁰ Пајовић, 2005; Petovar, Vujošević, 2008; Đorđević, Dabović, 2009; Vujošević, 2010.

¹⁰¹ *Закон о планирању и изградњи*, Службени гласник РС, бр. 47/2003, 34/2006 и 39/2009 – одлука УС; Dimitrijević, Miljuš, 2012; Jerinić, Kljajević, 2016.

¹⁰² Пре 2009. године, *Закон о планирању и изградњи* из 2003. године користио је појам *Стратегија просторног развоја Србије* за документ који је дефинисао просторни развој земље. Закон из 2009. године је вратио стари назив *Просторни план Републике Србије*, што је важна промена, јер се тиме званично враћа традиционални појам за основни државни просторни план.

¹⁰³ *Закон о планирању и изградњи*, Службени гласник РС, бр. 47/2003, 34/2006 и 39/2009 – одлука УС.

¹⁰⁴ Преузето са линк Интернет 3 (видети линк у Литератури).

¹⁰⁵ *Просторни план Републике Србије 2010-2020*, Службени гласник, 2011; *Правилник о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања*, Службени гласник РС, 32/2019; Вујошевић, Зековић, 2014.

На крају, може се рећи да је систем просторног планирања у Србији у протекле три деценије сукцесивно дефинисан кроз четири основна закона и неколико релевантних планских докумената (табела 2). У посматраном периоду дошло је до значајних промена у области просторног планирања, кроз доношење и примену одговарајућих закона и подзаконских аката. Посебно је важно истаћи да су од 2003. године установљена основна начела планирања и уређења простора, која представљају полазиште за даље планирање у Републици Србији.

Табела 2. Преглед свих просторних планова у законодавној регулативи Србије од 1989. године до 2025. године

Закон о планирању и уређењу простора и Просторном плану Социјалистичке Републике Србије (1989–1995):	Закон о планирању и уређењу простора и насеља (1995–2003):
<ul style="list-style-type: none"> • Просторни план Социјалистичке Републике Србије, • Просторни план општине, • Просторни план Града Београда, • Просторни план градске заједнице, • Регионални просторни план, • Просторни план подручја са посебном наменом, • Детаљни просторни план. 	<ul style="list-style-type: none"> • Просторни план Републике Србије, • Регионални просторни план, • Просторни план подручја посебне намене, • Просторни план мреже инфраструктуре.
Закон о планирању и изградњи (2003–2009):	Закон о планирању и изградњи (2009):
<ul style="list-style-type: none"> • Стратегија просторног развоја Републике Србије, • Шеме просторног развоја (за девет области), • Просторни план подручја посебне намене, • Регионални просторни план, • Просторни план општине. 	<ul style="list-style-type: none"> • Просторни план Републике Србије, • Регионални просторни план, • Просторни план подручја посебне намене, • Просторни план јединице локалне самоуправе.

Године 2023. године формирана је поново, али под другим називом, **Агенција за просторно планирање и урбанизам**, са надлежностима које обухватају следеће¹⁰⁶:

- припрему, координацију и праћење израде докумената просторног и урбанистичког планирања из надлежности Републике Србије;
- систематизацију одлука о изради свих планских докумената које предлаже надлежно министарство, међународну сарадњу у области просторног планирања и урбанизма;
- пружање стручне помоћи у изради планских докумената јединицама локалне самоуправе;
- праћење (мониторинг) промена стања у простору;

¹⁰⁶ СТАТУТ Агенције за просторно планирање и урбанизам Републике Србије, Службени гласник РС, број 10/2024.

- успостављање и вођење регистра „brownfield“ локација у Републици Србији;
- издавање, односно потврда сертификата зелене градње;
- издавање лиценце правним лицима за израду докумената просторног и урбанистичког планирања и друго.

Израда Просторног плана Републике Србије за период 2021–2035 представља значајан корак ка дефинисању дугорочног правца просторног развоја државе, са применом савремених методолошких приступа у просторном планирању¹⁰⁷.

1.3.6. Просторно планирање на нивоу Европске уније

Развој европског просторног планирања није се догодио случајно. Услед растућих потреба за облицима планирања на међународном нивоу; након ратних периода и процеса европских интеграција, развила се и потреба за европским просторним планирањем. Интернационализација просторног планирања догодила се у светлу постепеног уклањања националних баријера у трговини и формирања јединственог европског тржишта. Развој европског просторног планирања био је постепен, непредвидив и непланиран, у значајној мери одређен стратешким политичким одлучивањима¹⁰⁸.

Развој **европског просторног планирања** (*spatial planning*) започео је као одговор на растућу потребу за координисаним приступом планирању на међународном нивоу¹⁰⁹. Ослањао се на регионални и интегрални развој, што је подразумевало систематску припрему одређених просторних политика¹¹⁰. Просторне политике морале су посебно да буду прилагођене конкретном географском подручју и да буду посматране као кохерентна целина у оквиру изабране локације¹¹¹. Односи између различитих локација морали су бити унапред јасно дефинисани. Дакле, према европским просторним планерима, локални просторни планови требали су да се уклопе у шири концепт система планирања, који је регулисан законом на државном нивоу или одговарајућим уредбама ширег обима¹¹².

Значење просторног планирања мењало се током времена. Његово прво помињање на енглеском језику било је у склопу *Европске повеље о регионалном/просторном планирању* — првог европског планског документа ове врсте. У контексту споменуте повеље, еквивалент просторном планирању било је **регионално планирање**¹¹³. Сама

¹⁰⁷ Из документа *Просторни плана Републике Србије 2021-2035, нацрт*.

¹⁰⁸ Faludi, 2002; Adams et al., 2006.

¹⁰⁹ Faludi, 2002; Maksin-Mičić et al., 2019.

¹¹⁰ Faludi, 2002; European Regional Spatial Planning Charter, 1983.

¹¹¹ Један кривни документ садржи различите просторне политике које се заједно спроводе као уједињена стратегија за конкретно подручје — урбанистичка, еколошка, политика економије и слично (извор: Faludi, 2002).

¹¹² Faludi, 2002.

¹¹³ „Регионално/просторно планирање даје географски израз економским, социјалним, културним и еколошким политикама друштва. То је истовремено и научна дисциплина, административна техника и политика развијена као интердисциплинарни и свеобухватни приступ усмерен ка уравнотеженом регионалном развоју и физичкој организацији простора према општој стратегији“ (извор: European Regional Spatial Planning Charter, 1983: 3).

повеља донесена је од стране Савета Европе¹¹⁴ 1984. године, а у оквиру *Европске конференције министра одговорних за просторно планирање*.

Европа је сложен феномен који се састоји од различитих владиних и невладиних институција. Европско просторно планирање се углавном обликовало у оквиру две институције: *Савета Европе* и *Европске заједнице* (сада Европске уније), као и у оквиру националних и регионалних влада, које раде заједно у контексту европских интеграција.

Савет Европе је међувладина институција основана 1949. године у Стразбуру, у Француској, са циљем да брани и промовише демократију и људска права у Европи. Током 1960–их и 1970–их, ова институција је проширила међувладину сарадњу на друштвена питања, локалну самоуправу и **заштиту природе у регионалном/просторном планирању**. У почетку, уз ограничен буџет, активности Савета Европе биле су сведене на пасивнију улогу подршке, кроз одржавање конференција, семинара, финансирања студија и слично. Променом политичке карте Европе са распадом СССР–а, Савет Европе територијално се проширио и добио прилику да активније делује — кроз конкретне политике, правне инструменте, надзор и подршку државама чланицама у спровођењу људских права и демократских стандарда¹¹⁵.

Европска заједница, данас Европска унија (ЕУ), основана је 1958. године, са циљем финансирања националних политика на различитим нивоима друштвеног развоја. Укључивањем ЕУ институција у просторни развој, политички интерес за просторним планирањем се повећао, пошто су питања из ове области постајала све интернационалнија. Такође, ЕУ има важну улогу у пружању подршке развоју регионалне економске политике, са циљем унапређења мање развијених подручја¹¹⁶. Иако се европско просторно планирање развијало као иницијатива Европске комисије¹¹⁷, уз подршку Савета министара, **надлежност у овој области остала је у потпуности у рукама националних влада**. Оне нису имале обавезу да спроводе одлуке институција Европске заједнице¹¹⁸.

У заједничким напорима тадашњих држава чланица Европске уније и Европске комисије, формулисан је документ *Перспектива европског просторног развоја* (The European Spatial Development Perspective—ESDP). Документ се састојао из два дела. Први део бавио се постизањем уравнотеженог и одрживог развоја територије ЕУ и доприносом политике просторног развоја; док је други део представљао технички додатак. Сматрало се да је овај документ имао изузетност, зато што је на

¹¹⁴ *Савет Европе* (Савет министра Европе) представља тело састављено од министара спољних послова сваке државе чланице или њихових сталних дипломатских представника у Стразбуру. Комитет министара одлучује о политици Савета Европе и одобрава његов буџет и програм активности. *Европски парламент* се састоји од 306 чланова парламента из 46 држава чланица; Европска парламентарна скупштина бира генералног секретара, комесара за људска права и судије у Европском суду за људска права; она обезбеђује демократски форум за дебату и надгледа изборе. Њени одбори играју важну улогу у разматрању актуелних политичких питања. Србија је члан Савета Европе од 2003. године (извор: Интернет 4 – видети линк у Литератури).

¹¹⁵ Интернет 4 (видети линк у Литератури).

¹¹⁶ Faludi, 2002; Faludi, 2013.

¹¹⁷ Извршни орган тадашње Европске заједнице, данас Европске уније.

¹¹⁸ Faludi, 2002.

националном нивоу просторно планирање у то време било далеко од универзалне праксе. Сматрало се да ће се овим документом, сви нивои политике просторног планирања усагласити међу државама чланицама, позивајући се на вертикалну координацију¹¹⁹.

Процес реализације ESDP документа, започео је састанцима 1989. године, где се Европска комисија декларисала као актер са стратешком улогом предвођења европских интеграција. Убрзо затим, Француска је постала одговорна за *Комисију просторно–планерских иницијатива*, а *Фонд за европски регионални развој* омогућио је финансирање припреме будућих докумената од интереса за просторно планирање на нивоу ЕУ (*Европа 2000* и *Европа 2000+*). Ови документи прихватили су да ЕУ има **специфичне надлежности да интервенише у просторном развоју**. Такође, документима су се основале радне групе за просторни и урбанистички развој под управом *Комитета за развој и конверзију региона*¹²⁰. Комисија је користила радну групу за расправљање о интеграцији приступа просторног развоја у будуће структурне политике¹²¹.

Одлука из 1993. године о изради **ESDP документа** значила је да је **политички контекст европског просторног планирања заиста постављен**. Документ ESDP имао је снажан утицај на европеизацију просторног планирања и методологије планирања, које су се прилагодиле остваривању циљева одрживог развоја, територијалне кохезије и конкурентности. За разлику од традиционалног урбанистичког планирања, заснованог на управљању наменом земљишта, просторно планирање се овим документом усмерило **на интеграцију просторне димензије развоја са економским, друштвеним, еколошким и секторским политикама**¹²². До 1996. године, написани су различити радни документи ESDP–а, а под надзором националних управа за просторно планирање, различитих ЕУ председавања, укључујући и различите облике сарадње државних службеника и експерата.

Деценија примене ESDP–а од 1999. до 2009. године била је добра за европско просторно планирање. Међутим, услед ширења ЕУ, те и због културолошких, социолошких, економских и политичких разлика, **примена истог постала је упитна**¹²³. Иако се документ ESDP сматрао у време његовог доношења врло значајним, често је оцењиван као сувише општ и недовољно повезана са конкретним националним и регионалним политикама. Стручна јавност, политички актери и институције често су изражавали сумњу у њену применљивост и утицај на креирање просторних стратегија¹²⁴.

¹¹⁹ Faludi, 2002; Adams et al., 2006.

¹²⁰ Комитет управља фондovima регионалне политике.

¹²¹ European Regional Spatial Planning Charter, 1983; Faludi, 2002; Adams et al., 2006; Europe 2000: the development of the Community's territory, 1992.; Europe 2000+: Cooperation for European territorial development, 1994.

¹²² Maksin-Mičić et al., 2019.

¹²³ Faludi, 2002; Adams et al., 2006.

¹²⁴ Ђорђевић и сар., 2008.

Према Андреасу Фалудију¹²⁵, једна од кључних улога европског просторног планирања јесте редефинисање схватања регионалне перспективе. У том контексту, савремена европска пракса просторног планирања не представља само инструмент територијалног управљања, већ и основ за формирање нове европске просторне свести — предуслова за територијалну интеграцију. Фалуди је више од деценије активно доприносио теоријском и институционалном обликовању овог приступа, истичући његову улогу у трансформацији концепта простора унутар европских интегралних процеса¹²⁶.

У периоду који је уследио, па до данас, Европска унија је усвојила и друга значајна документа у области просторног планирања и развоја, попут *Територијална агенда ЕУ*¹²⁷, као и других документа који се баве посебним секторским питањима. Ради праћења спровођења Европске перспективе просторног развоја (ESDP), као и регионалног картирања на основу различитих индикатора, успостављени су и одговарајући аналитички инструменти, међу којима се издвојио и програм ESPON (*European Spatial Planning Observation Network — Европска мрежа за посматрање територијалног развоја и планирања*).

1.4. Ко су просторни планери?

Према *Појмовнику просторног планирања*¹²⁸, **просторни планер** је стручњак који се образује да обавља послове просторног планирања, поседујући како теоријска, тако и практична знања и искуства. У свом раду, просторни планер усаглашава различите области како би остварио интердисциплинарне циљеве, који се постављају у просторном планирању. Под интердисциплинарношћу се подразумева сарадња више дисциплина на истом задатку, задржавајући при том карактеристике и методе своје струке.

У вези са тим, просторни планер, поред просторног планирања у ужем смислу, синтетизује знања, како из природних и друштвених наука (географија, демографија, економија, социологија и др.), тако и из техничких наука (урбанизам, архитектура, пејзажна архитектура, грађевинарство, саобраћај и др.).

У Србији, као и у већини земаља света, израда просторних планова поверена је тимовима стручњака различитих профила. Састав планерског тима зависи од више фактора, као што су: величина и карактеристике планиране територије, расположива финансијска средства, као и стручни кадар који је могуће ангажовати у конкретном контексту (слика 14). Уколико је реч о просторном плану већих размера (ниво региона или државе), израду обично преузимају специјализоване установе или

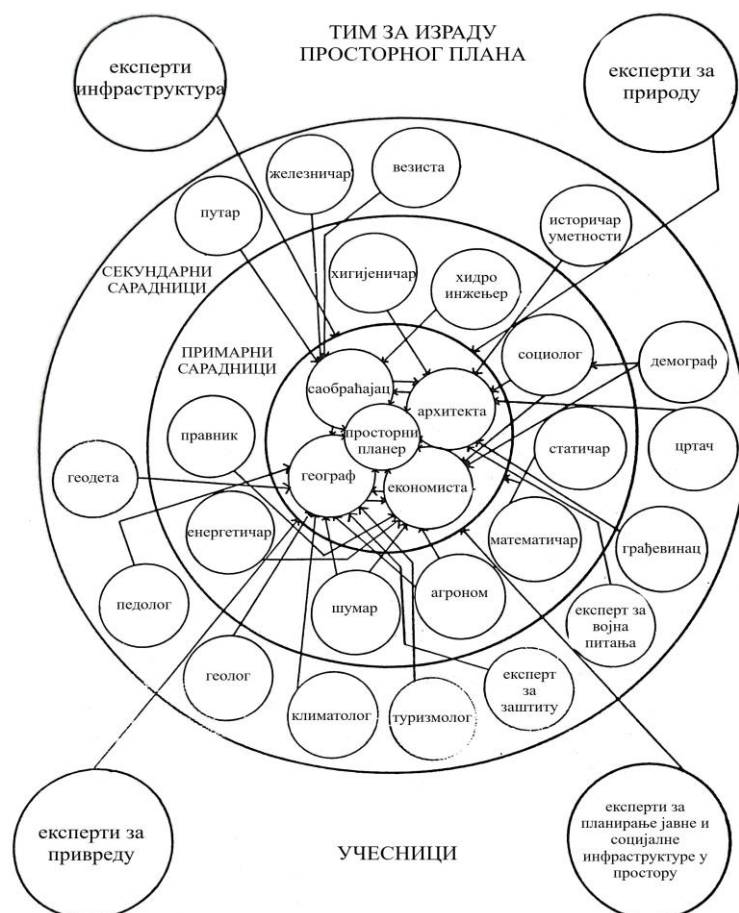
¹²⁵ Андреас Фалуди је истакнути стручњак у области просторног и урбанистичког планирања, посебно познат по свом доприносу развоју теорије планирања у Европи и анализи европског просторног планирања.

¹²⁶ Mukhopadhyay, 2015; Faludi, 2015.

¹²⁷ *Територијална агенда ЕУ* је политички документ (необавезујући), усвојен од стране министара надлежних за просторни развој земаља чланица ЕУ, који поставља заједничке циљеве и приоритете за територијални развој ЕУ (извор: Интернет 5 – видети линк у Литератури).

¹²⁸ Петрић, Милинковић, 2017.

институције које имају стручни тим са ширим профилем и ресурсима за такве захтевније задатке¹²⁹.

Слика 14. Шематски преглед потенцијалног тима стручњака за израду просторног плана

Стручњаци који учествују у изради просторних планова могу да буду сврстани у тим примарних и секундарних сарадника, као и осталих учесника, дефинисаних као експерти за животну средину, привреду, инфраструктуру и слично. Сваки члан овако сложеног тима, обавезан је да поштује методолошки утврђене принципе израде плана. Од сваког члана тима се очекује да део који обрађује посматра у односу на целину, никако самостално. Потребно је да се сегменту који се обрађује, нађе место у целини, тј. да се са истом утврди веза, у којој мери сегмент треба да се развија и шта он представља за целину просторне јединице за коју се просторни план доноси. О томе се старају руководиоци просторних планова (одговорни просторни планери)¹³⁰.

Просторни планери се обавезују да делују у општем интересу друштва, те и да објективно оцене развојне могућности простора (природне, економске, социјалне, демографске, еколошке и слично), а за чију целину се израђује просторни план. У

¹²⁹ Piha, 1986.

¹³⁰ Исто.

складу са тим, задатак просторног планера је да предложи решење која ће водити одрживом развоју.

1.4.1. Географија и просторно планирање

С обзиром да је географија наука која се бави истраживањем природних и друштвених појава и процеса у географском простору, као и изучавањем веза и односа између њих, није изненађујуће да су се први одсеци за просторно планирање развијали управо на географским факултетима. Обострано третирање простора, непосредно повезује географију са аналитичким делом просторног планирања и развојним програмом, те је неопходно сагледати њихове међусобне односе и повезаности¹³¹.

Географија пружа основне податке за просторни план, омогућавајући рационално и кохерентно развијање активности и очување природне и друштвене целине. Просторно планирање се ослања на географске анализе како би се развој подручја усмерио рационално и у складу са природним и друштвеним условима. Тежи се очувању интереса просторне целине, насупрот индивидуалним и ужим локалним тенденцијама. Просторно планирање, у свом аналитичком делу, има задатак да комплексно и критички размотри размештај свих функција у простору, те да постави закључак у којој мери је живот те просторне целине у складу са природном основом. У планерском делу рада, на просторном развоју се предлаже размештај свих активности, како би се задати циљеви развоја простора остварили¹³².

Географија, као наука, такође обезбеђује алате као што су *Географски информациони системи* (ГИС), који су кључни за просторне анализе и доношење одлука у просторном планирању. Временом, географске студије континуирано су дале позитиван допринос ширењу своје делатности и осигурању проширеног друштвеног значаја. Сарадња географије и просторног планирања, без сваке сумње, омогућава стварање функционалног и одрживог простора за живот и рад¹³³.

1.4.2. Пејзажна архитектура и просторно планирање

Познавање планске документације за пејзажног архитекту је **вишеструко значајно** — како у фази израде просторних планова, тако и у фази пројектовања дизајна отворених простора. Пејзажни архитекта својим стручним знањем може активно учествовати у изради просторних и урбанистичких планова, а истовремено користи те планове као основу за даље обликовање простора у својим пројектантским радовима.

За потребе овог уџбеника, акценат ће бити стављен на улогу пејзажног архитекте у изради просторних планова вишег реда — просторни планови државе, региона, подручја посебне намене и јединице локалне самоуправе. Ови планови представљају основ за стратешко планирање развоја и уређења простора у којем и пејзажне архитекте имају улогу. Важно је још једном поновити — **пејзажна архитектура је**

¹³¹ Perišić, 1985; Piha, 1986.

¹³² Franch-Pardo et al., 2017.

¹³³ Кицошев, Дунчић, 2007.

само једна од бројних струка која учествује у процесу планирања простора, док просторни планер има кључну улогу у обједињавању свих стручних знања свог тима, ради израде јединственог просторног плана.

У оквиру просторног планирања, пејзажни архитекта учествује у анализи и интерпретацији физичко–географских карактеристика простора, које представљају основу за одређивање функционалне намене и потенцијала подручја. **Штитећи предеони идентитет и афирмишући природне вредности**, пејзажни архитекта доприноси обликовању простора у складу са стварним потребама заједнице и еколошким ограничењима простора¹³⁴.

Улога пејзажног архитекте у просторним плановима **не сме да буде само и искључиво у излагању вегетацијског комплекса и комплекса заштите**, као и давању смерница за њено унапређење. Неопходан је **аналитички приступ** који препознаје **предео као сложену просторну целину** — са својим природним, еколошким, визуелним и културолошким вредностима — и интегрише те вредности у целовито разумевање просторних структура и процеса. У том контексту пејзажни архитекта треба да располаже знањем о карактеру и структури предела како би могао да усмери даље анализе и интерпретације тих анализа у правцу одговарајућег планирања и уређивања простора¹³⁵.

Предео може врло детаљно и систематски бити третиран у просторним плановима¹³⁶. Пејзажни архитекта поседује стручно знање о карактеристикама урбаних, руралних и природних предела, као и о вегетацији, вегетацијским комплексима, систему зеленила и зеленој инфраструктури. Његова улога посебно је важна у идентификацији и анализи елемената предела значајних за очување биодиверзитета и еколошке равнотеже. У сарадњи са стручњацима из биолошких наука, знање пејзажног архитекте доприноси **интегралном приступу у просторном планирању**, који води ка **очувању природних вредности и унапређењу квалитета живота људи и њихових заједница**.

У изради **просторног плана државе**, стручни допринос пејзажног архитекте огледа се у идентификовању предеоних целина на националном нивоу, дефинисању мера заштите и унапређења њихових предеоних вредности и њиховој интеграцији у стратегије одрживог развоја. **На регионалном нивоу**, пејзажни архитекта учествује у препознавању и издвајању конкретних еколошки важних предеоних целина, попут зелених коридора, али и културно–историјских предела. Својим стручним знањем даје допринос у изради смерница за њихову просторну организацију и уравнотежени развој. У оквиру **планова јединица локалне самоуправе**, његова улога је наспрам и размере конкретнија и огледа се кроз дефинисање начина уређења отворених простора, јавних површина, зелене инфраструктуре града, уз уважавање локалног идентитета и карактера предела.

Посебно се улога пејзажног архитекте истиче у **просторним плановима подручја посебне намене**. Кроз валоризацију простора, препознавање и опис предела, као и

¹³⁴ Rakićević, 1991; Pacione, 2005; Strahler, Strahler, 2005; Franch-Pardo et al., 2017.

¹³⁵ Vasiljević, 2013; Pihler et al., 2021

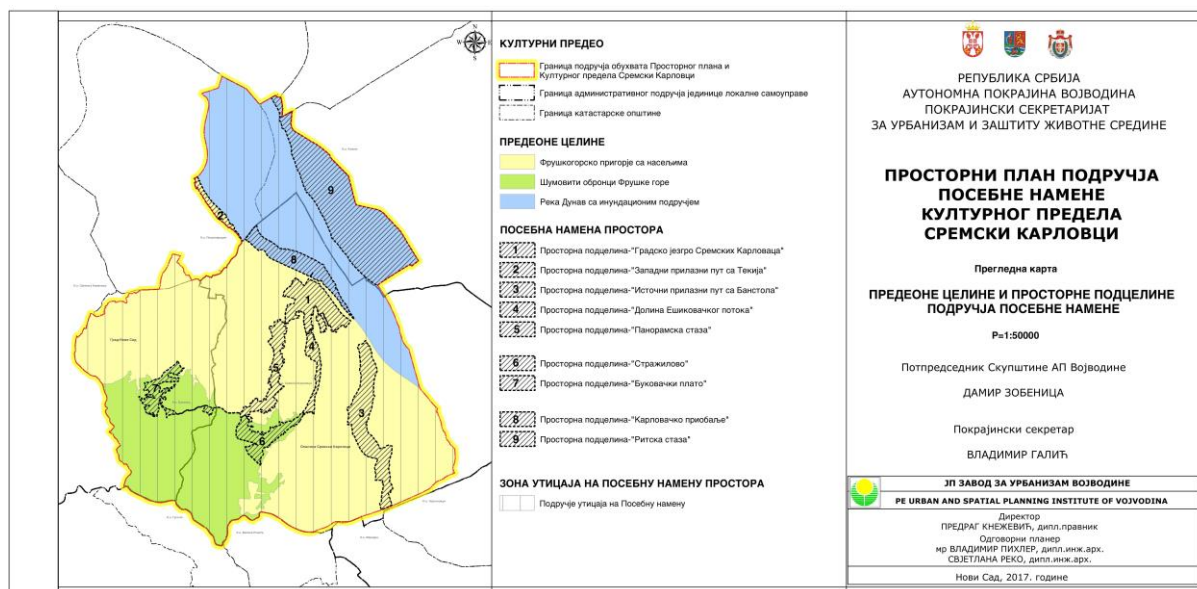
¹³⁶ Piha, 1986.

предлагања мера уређење, развоја, па заштите, пејзажни архитекта доприноси одрживом управљању подручјима посебне намене.

Један од значајнијих примера просторног плана подручја посебне намене у Србији који се темељно бави пределом, његовом карактеризацијом, очувањем културног, историјског и природног наслеђа, као и колективном меморијом, јесте *Просторни план подручја посебне намене културног предела Сремски Карловци*¹³⁷. За разлику од ранијих просторних планова вишег реда, у којима је **концепт предела углавном био разматран кроз призму заштите природе и животне средине**, овај план уводи интегралан приступ који предео сагледава као **сложену културно–просторну целину**.

Предео Сремских Карловаца састоји се од три изразите предеоне целине: алувијалног подручја реке Дунав, шумовитих обронака Фрушке горе и фрушкогорског подножја са насељеним местима. У оквиру споменутог просторног плана, предеоне целине анализирани су кроз три међусобно повезане димензије (слика 15):

1. **предео као карактер** локалне заједнице — сагледавање културног идентитета, традиције и начина живота становништва;
2. **предео као институција** — разматрање законске и планске заштите, као и управљачких механизма;
3. **предео као ресурс** — препознавање потенцијала за развој, у складу са принципима одрживости.

Слика 15. Предеоне целине и њихове подцелине на подручју Сремских Карловаца

Овакво тумачење предела је само један од примера у евалуацији и примени знања пејзажне архитектуре у оквиру просторног планирања, указујући на њену све

¹³⁷ *Просторни план подручја посебне намене културног предела Сремски Карловци*, Службени лист АПВ бр.56/2017.

важнију улогу у интегралном и интердисциплинарном приступу планирању простора.

Да је улога пејзажних архитеката у просторном планирању препозната говори и *Закон о планирању и изградњи*¹³⁸, као и одговарајући *Правилник*¹³⁹, који наводи да су стручњаци из пејзажне архитектуре, препознати као део тима, који се бави израдом просторних планова, те се њима издаје **лиценца за просторно планирање**. Као потврда томе, Закон каже да се лиценца за просторног планера, између осталог, издаје лицима са стеченим следећим образовањем: грађевинско, електротехничко, машинско, саобраћајно, геодетско и геолошко инжењерство, образовање из области пејзажна архитектура, шумарство и пољопривреда. Инжењери излистаних струка морају бити **учесници израде једног просторног плана**. Након тог задовољеног услова, инжењери морају да полаже **стручни испит из области просторног планирања**. Испит је у уској вези са обављањем стручних послова просторног планирања из обухвата тих стручних, односно уже стручних области, а у складу са законом и прописом којим се уређују стручни послови лиценцираних лица. Лиценца на коју пејзажни архитекта у Србији има право, назива се **лиценцирани просторни планер (ПП 01–02)**¹⁴⁰.

¹³⁸ *Закон о планирању и изградњи*, Службени гласник РС, бр. 120/2004, 54/2007-3, 104/2009-25, 36/2010-10,105/2021-8.

¹³⁹ *Правилник о полагању стручног испита у области просторног и урбанистичког планирања, израде техничке документације, грађења и енергетске ефикасности, као и лиценцама за просторног планера, урбанисту, архитекту урбанисту, инжењера, архитекту, пејзажног архитекту и извођача и регистрима лиценцираних лица*“, Службени гласник РС, 2/2021.

¹⁴⁰ Из горе споменутог Правилника, Службени гласник РС, 2/2021.

2. ПРОСТОРНИ ПЛАНОВИ

Једина правила која познаје просторно планирање су она која се могу наћи у законима и одговарајућим подзаконским актима. Та правила нису универзална и мењају се од државе до државе. У оквиру једне државе имају динамику измена и допуна, па и поновног састављања и објављивања. Правила и закони нису суштина просторног планирања. Они су само један обавезан аспект процеса планирања и уређења простора.

2.1. Појам просторног плана

Главни домен просторног планирања представља **просторни план**. Просторни план није коначна слика будућег стања неког простора, већ представља ток акција — систем догађаја — који воде до реализације коначне слике истог. Након усвајања просторни план представља **законски, правни акт**, којим се у процесу планирања усмерава просторни развој одређене територије. Сви субјекти имају обавезу да га доследно примењују¹⁴¹.

Просторним планом тежи се решавању проблема **просторног развоја у руралним и урбаним срединама**. Такође, тежи се равномерном регионалном развоју, чиме се контролише даљи пораст великих градова, уједно и велике концентрације привреде и становништва на једном месту. Правила, прописи и принципи дефинисани у просторном плану имају за циљ да подстичу равномерни развој простора, кроз његов економски, социјални и еколошки напредак. Просторни план обавезује државну или локалну администрацију, као и појединце да се планиране акције изводе у складу са јавним интересом или обрнуто, да се изводе тако да не угрозе појединачне интересе¹⁴².

Просторни планери приликом израде просторног плана не смеју имати став заснован на генерализацији, већ **морају индуктивно размотрити све елементе** постојећег стања просторне целине за коју се доноси просторни план. Процеси у простору су превише комплексни да би се третирали рутински или по неком шаблону. Међусобно се прожимају и утичу један на други, уједно се састоје и из елемената које је потребно појединачно анализирати и разумети њихову улогу и значај у простору. **Тежња ка индукцији** подразумева да просторни планери, пре доношења општег закључка о правцу развоја простора за који се израђује просторни план, пажљиво истраже и сагледају његову постојећу структуру. То подразумева анализу конкретних појава, објеката, дешавања и образаца у простору, као и познавање политике која може утицати на његов будући развој¹⁴³.

¹⁴¹ Marinović-Uzelac, 2001; Bulin, 2010.

¹⁴² Žuljić, 1983; Perišić, 1985; Piha, 1986.

¹⁴³ Piha, 1986; Marinović-Uzelac, 2001; Ђорђевић, Дабовић, 2007; Кицошев, Дунчић, 2007.

2.2. Задатак и циљ просторног плана

Просторни планови имају врло сложен задатак пројекције будућег развоја простора. У вези са тим, просторни план састоји се из **општег задатка** (усмеравање развоја простора и друштвених заједница, као и заштите простора, прилагођених тренутним условима, могућностима и потребама) и **посебних задатака** (дефинисаних на основу животних потреба човека унутар једне заједнице, насеља)¹⁴⁴. Приликом израде просторног плана мора се рачунати на постојање три врсте циљева: **циљеве политике развоја, циљеве планирања и циљеве самог плана.**

Циљеве политике развоја су циљеве друштва, дефинисани кроз економску и социјалну политику. Они су свеобухватни (широко дефинисани) и временски неодређени (немају строго дефинисан временски оквир реализације). Ове циљеве дефинишу актери који имају приступ друштвеним ресурсима и који врше значајан утицај на политичке одлуке и управљање тим ресурсима.

Циљеве планирања су конкретнији и везани су за одређене просторне и територијалне јединице. Они су фокусирани на то како да се организује простор (како ће се развијати градови, инфраструктура на више нивоа, насеља и слично).

Циљеве плана су део ширих развојних циљева који се утврђују од стране носилаца планирања. То значи да се друштвени циљеве за насеље или регион у процесу планирања простора претварају у конкретне задатке, који затим добијају своје одговорне носиоце.

Један од примера који оправдава горе изнете циљеве би био **Просторни план подручја инфраструктурног коридора аутопута Е–75 Суботица–Београд (Батајница)**¹⁴⁵.

Циљеве политике развоја (друштвени и економски циљеве државе) би били: повезивање већих урбаних и економских центара у Србији: Београда, Новог Сада и Суботице; стварање предуслова за бржи проток робе и људи из региона и ЕУ; јачање интеграције Србије у европску транспортну мрежу (повезивање са ТЕМ путном мрежом и Пан–европским коридором 10); стварање предуслова за економски раст државе и региона. Ови циљеве су део националних развојних стратегија и економске политике државе, донети од стране владе или парламента и усмерени су на целокупно друштво.

Циљеве просторног планирања (у оквиру Просторног плана Републике Србије и Регионалног просторног плана АП Војводине) би били: стратешки се организује простор саобраћајнице кроз планирање брзих и ефикасних транспортних коридора у смеру север–југ, што подразумева и модернизацију трасе аутопута Београд–Нови Сад; повезивање главних економских центара дуж саобраћајнице, попут Инђије, Старе Пазове, Земуна и Сурчина и рационално коришћење природних ресурса уз саобраћајницу ради остваривања циљева дугорочног развоја. Ови циљеве су

¹⁴⁴ Piha, 1986; Кицошев, Дунчић, 2007.

¹⁴⁵ Просторни план подручја инфраструктурног коридора аутопута Е–75 Суботица–Београд (Батајница), Службени гласник РС, бр. 69/03, 143/14.

дефинисани у националном и регионалном просторном плану. Конкретнији су од циљева политике развоја, али и даље имају широку примену.

Циљеви плана би били: изградити модерну, безбедну саобраћајницу са пратећом инфраструктуром (надвожњаци, петље, искључења); избегавати конфликт са постојећим стамбеним и пољопривредним зонама; омогућити брзе приступе индустријским зонама дуж саобраћајнице; обезбедити мере заштите животне средине—заштита од буке, еколошки коридори, одвођење отпадних вода са коловоза и слично. Ови циљеви су прецизирани у плану подручја посебне намене и укључују све техничке, еколошке и правне аспекте изградње.

Може се закључити да су циљеви оваквог типа временски и просторно одређенији, а број циљева плана у директној је вези са степеном развијености подручја које је предмет просторног планирања. Отуда чињеница да просторни планови неразвијених подручја често садрже већи број и комплексније формулисане циљеве. Поред тога, број и разноврсност циљева расте сразмерно детаљности и мањем обухвату плана¹⁴⁶.

2.3. Израда планских докумената

Израда просторног плана започиње посебном **одлуком о припремању просторног плана**. Одлуку доставља надлежни државни орган, који има обавезу да припрема или усваја просторне планове. Том одлуком се одређује следеће: врста плана која ће се изградити; циљ доношења плана; територија за коју се просторни план припрема; дефинише се орган који се стара о изради просторног плана, као и организација којој се поверава израда просторног плана; утврђује се временски период до када предлог плана треба да буде сачињен, као и рок за израду програма рада на плану¹⁴⁷. Начин израде просторних планова дефинисан је *Законом о планирању и изградњи у Републици Србији*.

Планске документе може да израђује јавно предузеће, односно друга организација коју је основала Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе, за обављање послова просторног и урбанистичког планирања. Такође, планска документа могу да израђују и друга правна лица основана у складу са законом и које међу запосленима имају лиценциране одговорне просторне планере. Институција којој се поверава израда просторних планова мора да буде уписана у регистар правних лица и предузетника за обављање делатности које имају стручне резултате на пословима израде просторних планова и планске документације. Закон налаже да изразом просторних планова **руководи одговорни просторни планер**.

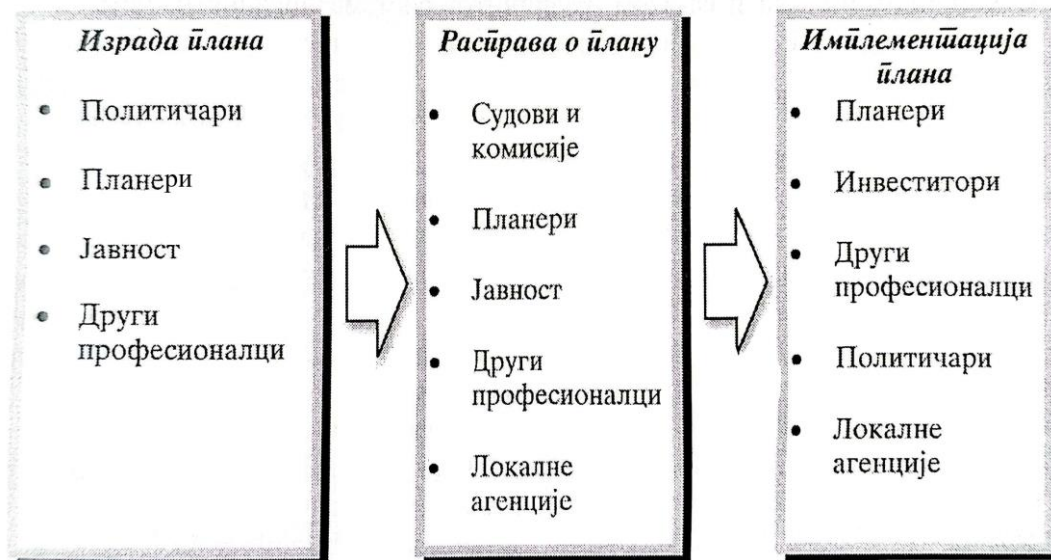
Просторни планови израђују се на основу следећих података: претходних истраживања о стању простора за који се план припрема; услова које овлашћена институција утврђује или које су одређене институције доставиле, као и од података од значаја. **Прикупљање података, само по себи, није довољно**. Да би се креирала почетна база за процес планирања, потребно је изанализирати и извредновати

¹⁴⁶ Perišić, 1985; Piha, 1986.

¹⁴⁷ Piha, 1986.

прикупљене податке у складу са дефинисаним проблемом и постављеним циљевима, које просторни план треба да достигне. Обрађени подаци се могу презентовати графички, табеларно, коришћењем различитих статистичких метода, али и текстуално.

У различитим фазама израде просторног плана могу учествовати различити стручњаци и представници одређених институција (државних или приватних). Било да су ангажовани као консултанти или у оквиру тима за израду просторног плана, различити учесници узимају удела у специфичним сегментима просторног плана, наспрам струке којом се баве (слика 16).

Слика 16. Кључни учесници у процесу израде и имплементације просторног плана кроз три фазе

Поступак израде просторног плана одвија се у више корака:

1. одлука о изради просторног плана,
2. рани јавни увид,
3. припремне активности,
4. израде нацрта просторног плана,
5. стручна контрола просторног плана,
6. јавни увид,
7. објављивање и чување просторног плана,
8. мање измене и допуне просторног плана.

Сваки просторни план састоји се из теоретског (аналитички део) и графичког дела. Аналитички део се састоји из просторне анализе, обухваћене природним карактеристикама простора за који се израђује план, анализе демографске структуре, привредне, економске и еколошке анализе. Графички део просторног плана се састоји из карата, приказаних у адекватним размерама. Оне представљају врло важне интерпретаторе аналитичког дела плана. Графички део просторног плана израђује се на топографским картама, а могу се користити, у зависности од расположивости и

потребног нивоа детаљности и сателитски снимци, карте из постојећих географских информационих система, ажурне геореференциране ортофото подлоге и оверени катастарско–топографски планови¹⁴⁸.

2.3.1. Поступак израде просторног плана

После доношења одлуке о изради просторног плана, носилац израде плана организује упознавање јавности (правних и физичких лица) са општим циљевима и сврхом израде плана, могућим решењима за развој просторне целине, као и ефектима планирања.

Припрема се материјал за рани јавни увид, којим се приказују основна концептуална планска решења подручја које је предмет плана. Тај материјал садржи: границе плана и извод из важећих планова, опис постојећег стања и циљеве израде са претежном планираном наменом површина. У току раног јавног увида, прибављају се услови и други значајни подаци за израду планског документа од надлежног органа, посебних организација и других институција од интереса за израду просторног плана.

Рани јавни увид је прилика за све да утичу на планско решење, већ у фази конципирања. Траје 15 дана од дана оглашавања на сајту надлежних институција или у средствима јавног информисања, уз уступак до 30 дана. У току раног јавног увида (као и касније код јавног увида у нацрт плана), сва заинтересована правна и физичка лица подносе примедбе и сугестије у писаном облику. За разлику од јавног увида у нацрт плана, о овим примедбама *Комисија за планове* не заузима став, односно не изјашњава се директно да ли је по њима потребно поступити или не. Уместо тога, у *извештају о обављеном раном јавном увиду* дају се одређене смернице за даљи рад на изради планског документа¹⁴⁹. Извештај се не објављује јавно, али се може добити на основу *Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја*¹⁵⁰.

Све примедбе и сугестије правних и физичких лица евидентира *Носилац израде планског плана*. Носилац израде просторног плана је стручна служба (институција), која је задужена за израду тог плана. Рани јавни увид и јавни увид обавља *Комисија за планове* јединице локалне самоуправе за планска документа из надлежности јединице локалне самоуправе, односно *Комисија за јавни увид* за просторне планове у надлежности Републике Србије.

По објављивању одлуке о изради планског документа, Носилац израде планског документа започиње његову израду. За ту сврху, потребно је да Носилац израде

¹⁴⁸ Подпоглавље 2.3. Поступак израде просторних планова заснива се на тексту изложеном у: Рiћа, 1986; *Правилнику о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања*, Службени гласник 32/2019, као и литературним изворима Кицошев, Дунчић, 2007 и Ђорђевић, Д., 2004.

¹⁴⁹ Поступак доношења просторних планова заснива се на тексту изложеном у: *Правилнику о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања*, Службени гласник РС, 32/2019.

¹⁵⁰ *Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја*, Службени гласник РС, бр. 120/2004, 54/2007-3, 104/2009-25, 36/2010-10, 105/2021-8.

плана приступи **припремним активностима** и то кроз: увид у постојећу планску документацију, прибављање подлога и посебних услове и података значајних за израду плана, увид у податке из извештаја о примедбама јавности прибављеним у фази раног јавног увида.

Нацрт планског документа (нацрт плана) садржи све елементе финалног плана разрађене на одговарајућем нивоу детаљности. Према форми и садржају, нацрт плана представља скоро готов план, али подложен изменама (у процедури његове стручне контроле и јавног увида). Садржај нацрта плана стога мора да одговара законски дефинисаном садржају за истакнуту врсту просторног плана. У току израде нацрта, Носилац израде планског документа мора да прикупи различите податке, како о важећим плановима, тако и о изведеном стању на терену. Носилац израде планског документа треба да обави сарадњу са свим релевантним институцијама и јавним предузећима од којих мора да затражи услове за израду плана и прибави одговарајуће подлоге на којима ће радити план. Услови се могу односити на капацитете постојеће и потребне инфраструктуре, важећу заштиту природних и културних добара и друго. Подручје обухваћено планом потребно је теренски сагледати како би се на лицу места идентификовали кључни потенцијали и проблеми. Ступа се у контакт са самим грађанима од којих се прикупљају најразличитије информације, неопходне за одрживо планирање простора (у форми анкета, упитника или усмено)¹⁵¹.

Након финализације, а пре излагања на јавном увиду, нацрт плана подлеже **стручној контроли**. Стручна контрола проверава усклађеност нацрта планског документа са постојећом планском документацијом ширег опсега, одлуком о изради просторног плана, актуелним *Законом о планирању и изградњи*¹⁵², важећим стандардима и нормативима, на крају и са оправданошћу планског документа. Стручну контролу Просторног плана Републике Србије, Просторног плана подручја посебне намене и Регионалног просторног плана, врши комисија коју образује министарство надлежно за послове просторног планирања, односно надлежни орган аутономне покрајине. Стручну контролу планских докумената јединица локалне самоуправе врши комисија за планове.

Стручна контрола почиње када Носилац израде планског документа преда завршени нацрт плана надлежној институцији, а завршава се кад Комисија за планове **да позитивно мишљење на нацрт**, чиме се приступа фази јавног увида. Након извршене стручне контроле, саставља се извештај који садржи податке о извршеној контроли са свим примедбама и мишљењима Комисије по свакој примедби. Временски оквир процедуре варира, између осталог и у зависности од обима посла секретаријата (прегледање планова, број планова и приоритети), који треба да сачини мишљење на нацрт плана, пре него што га упуту Комисији на разматрање. После корекција из *Извештаја о стручној контроли*, коригован нацрт плана упућује се на **јавни увид**.

¹⁵¹ *Правилник о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања*, Службени гласник РС, 32/2019.

¹⁵² Службени гласник РС, бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 - др. закон, 9/2020, 52/2021 и 62/2023

У фази јавног увида, грађани и сви заинтересовани могу дати сугестије, примедбе и мишљења на предложена планска решења, које разматра Комисија за планове. На јавној седници ове комисије, сви заинтересовани који су у току јавног увида поднели уредну примедбу на нацрт плана, могу своју примедбу усмено образложити Комисији за планове. Под уредном примедбом, подразумева се подношење писане примедбе, предате на писарници органа који организује јавни увид, искључиво у току трајања јавног увида.

Јавни увид у нацрт плана је моменат када сви заинтересовани могу да сагледају разрађена планирана решења и упуте своје примедбе и сугестије. Излагање планског документа на јавни увид врши се после извршене стручне контроле нацрта плана, односно након формалног упућивања од стране Комисије за планове.

Излагање планског документа на јавни увид оглашава се у дневном и локалном листу и траје 30 дана од дана оглашавања. У процесу припреме, израде и доношења плана учествују надлежни органи Републике Србије, аутономне покрајине, општине и града. Ту спадају различита министарства, секретаријати, заводи, јавна комунална предузећа и друге релевантне институције. Важно је нагласити и улогу грађана и других заинтересованих правних и физичких лица, који могу да дају свој допринос кроз подношење иницијатива, учешћа у раном јавном увиду, као и у поступку јавног увида у нацрт плана. У случају да надлежни орган донесе одлуку о понављању јавног увида за део нацрта планског документа, јавни увид не може да траје краће од 15 дана од дана оглашавања.

По завршеном јавном увиду у нацрт плана, Комисија за планове се састаје и сазива седницу. Седници Комисије присуствују одговорни планер, представници Носиоца израде планског документа, представници секретаријата и подносиоци примедби на плански документ. Уколико сматрају да је потребно да присуствују седници, представници јавних установа могу учествовати у њеном раду. Комисија за планове потом доноси закључак по свакој поднетој примедби и сачињава **извештај о обављеном јавном увиду** који потписују председник и чланови комисије, као и овлашћено лице секретаријата¹⁵³.

Финални извештај о обављеном јавном увиду доставља се Носиоцу израде планског документа, који је дужан да поступи по њему у року од 30 дана од дана достављања извештаја. Ово не важи у случају већег броја примедби које захтевају значајне активности на измени планског документа, када рок може бити продужен на 60 дана. Извештај је могуће тражити на основу *Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја*¹⁵⁴.

Уз предлог планског документа, који садржи текстуални и графички део, органу надлежном за његово усвајање достављају се и одређени обавезујућу прилози, а који

¹⁵³ Поступак израде просторних планова заснива се на тексту изложеном у *Правилнику о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања*, Службени гласник РС, 32/2019 и *Закону о планирању и изградњи*, Службени гласник РС, бр. 120/2004, 54/2007-3, 104/2009-25, 36/2010-10, 105/2021-8.

¹⁵⁴ Службени гласник РС, бр. 120/2004, 54/2007-3, 104/2009-25, 36/2010-10, 105/2021-8.

су дефинисани актуелним Правилником¹⁵⁵. Планска документа се **објављују** у службеним гласилима Републике Србије, аутономне покрајине или јединицама локалне самоуправе, након чега постају правоснажни. Након усвајања просторног плана могуће су **мање измене и допуне**, дефинисане Правилником, а које не прелазе 50% од укупне садржине текстуалног и графичког дела просторног плана¹⁵⁶.

Као што је већ назначено, одлуке о усвајању планских докумената доносе надлежни органи, који су неретко повезани са широм политичком структуром државе. У том контексту, **политичка димензија просторног планирања постаје у фази усвајања посебно видљива**, где се одлуке доносе у складу са институционалним и политичким оквиром у коме органи делују.

2.4. Спровођење просторних планова

Спровођење просторних планова представља завршну фазу процеса просторног планирања, која следи након усвајања просторног плана. Са усвајањем просторног плана надлежни орган доноси акт којим се регулише спровођење тог плана. Поступак спровођења плана своди се на *општи и посебан надзорни орган* над планом. *Општи надзор* врши управни орган скупштине, надлежан за послове просторног планирања, док *посебан надзор* над спровођењем плана врше органи инспекцијских служби.

Спровођење просторног плана се развија кроз правни и технички документ који омогућава да се просторни план — који је често општи, стратешки и дугорочан — претвори у конкретне мере, правила и пројекте који се спроводе у пракси. Такође, спровођење просторног плана омогућава праћење и контролу спровођења плана— да ли се план реализује, у којој мери и са којим резултатима. Спровођење просторног плана не одвија се спонтано, већ се свесно усмерава.

У току реализовања плана обично се јављају и тешкоће, које нису могле бити предвиђене, те из различитих разлога долази до одступања од унапред задатих решења. Стога се раде **измене и допуне просторног плана**, како би се ускладили са новонасталим ситуацијама на терену. Измене и допуне просторног плана врше се на исти начин као и усвајање. Ако постоје оправдани разлози за измене просторног плана надлежни орган предлаже скупштини да приступи даљој процедури.

Према *Закону о планирању и изградњи* из 2009. године и његовим изменама и допунама које су уследиле након године усвајања, документи за спровођење просторних планова су:

- 1) Програм имплементације Просторног плана Републике Србије и
- 2) Програм имплементације регионалног просторног плана.

¹⁵⁵ *Правилник о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања*, Службени гласник РС, 32/2019.

¹⁵⁶ Исто.

Просторни план јединице локалне самоуправе и Просторни план подручја посебне намене у Србији немају програм имплементације, већ се њихово спровођење дефинише кроз **правила уређења и правила грађења**.

Програм имплементације просторног плана функционише као мост између стратешког нивоа планирања (циљеви, концепти, приоритети и слично) и оперативних планова нижег нивоа (уколико је у питању национални ниво, онда сарадња са просторним плановима регионалног и локалног нивоа). Програми имплементације су оперативни документи који детаљно дефинишу конкретне активности, које треба да буду спроведене како би се реализовали циљеви и мере из просторног плана. Ови документи дефинишу и одговорност, редослед и рокове активности реализације просторног плана, као и индикаторе за праћење успешности спровођења истог.

Програм имплементације Просторног плана Републике Србије утврђује мере и активности за спровођење Просторног плана Републике Србије за раздобље од пет година. Доноси га Влада, на предлог министарства надлежног за послове просторног планирања, у року од једне године од дана ступања на снагу Просторног плана Републике Србије. Он треба да садржи следеће:

- стратешке пројекте који произилазе из националних приоритета развоја утврђених самим просторним планом;
- везу са стратешким приоритетима европских интеграција;
- показатељ промена стања у развоју на нивоу управног округа, односно на нивоу статистичке функционалне јединице NUTS 3;
- смернице за реализацију информационих система за праћење просторног развоја и имплементације планских решења на националном нивоу;
- преглед стања постојећих просторних планова и предвиђену израду просторних планова.

Програм имплементације регионалног просторног плана утврђује мере и активности за спровођење регионалног просторног плана за раздобље од пет година. Доноси га орган надлежан за доношење регионалног просторног плана и треба да садржи следеће:

- стратешке пројекте који произилазе из регионалних приоритета развоја утврђених самим регионалним просторним планом;
- везу са стратешким приоритетима европских интеграција;
- показатељ промена стања у развоју на нивоу управног округа, односно на нивоу јединице локалне самоуправе;
- смернице за реализацију информационих система за праћење просторног развоја и имплементације планских решења на регионалном нивоу;
- преглед стања постојећих просторних и урбанистичких планова и предвиђену израду истих;
- начин сарадње са ресором регионалног развоја¹⁵⁷.

¹⁵⁷ Поступак спровођења просторних планова је изложено детаљније у: *Правилнику о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања*, Службени гласник

2.5. Начела уређења и коришћења простора

Начела уређења и коришћења простора, дефинисана *Законом о планирању и изградњи* Републике Србије, представљају темељ правилног просторног развоја. Овим начелима усмерава се развој простора на одржив начин, односно, подстиче се баланс између економског развоја, заштите животне средине и друштва, чиме се обезбеђује функционална и квалитетна средина за живот и рад људи.

Према *Закону о планирању и изградњи* из 2009. године основна начела уређења и коришћења простора су:

1) Одржив развој кроз интегрални приступ у планирању

Интегрални приступ на одржив начин подразумева да се приликом планирања простора равномерно и са подједнаком пажњом, разматрају сви аспекти развоја у циљу постизања равнотеже између економских, социјалних и еколошких циљева. Овај приступ наглашава да развој не треба да буде само економски исплатив, већ и еколошки одржив и социјално прихватљив, али са циљем очувања квалитета живота за садашње и будуће генерације.

2) Равномерни територијални развој

Ово начело има за циљ да подстакне уравнотежен развој свих делова просторне целине за коју се план израђује, како би се смањиле разлике у развоју урбаних и руралних предела, већих и мањих региона и слично.

3) Рационално коришћење земљишта, подстицање мера урбане и руралне обнове и реконструкције

Усмерава се коришћење земљишта на одржив начин, који укључује оптималну употребу истог за различите намене. Такође, ово начело обухвата и обнову руралних и урбаних подручја, уместо њихове деградације, непланске изградње и хаотичног ширења урбане средине на уштрб руралног подручја.

4) Рационално и одрживо коришћење необновљивих ресурса и оптималног коришћења обновљивих ресурса

Природне ресурсе попут, нафте, гаса, воде, шума, стена и минерала, потребно је користити на одржив и штедљив начин. Циљ је њихово дугорочно коришћење и спречавање потпуног исцрпљивања, како би остали доступни и будућим генерацијама. У рационално коришћење ресурса, између осталог се може уврстити и подстицај за: одрживо искоришћавање биомасе, зелену градњу на ефикасан, еколошки одржив начин ради смањивања негативног утицаја на животну средину.

5) Заштита и одрживо коришћење природних добара и непокретних културних добара

Ово начело подразумева очување, заштиту и одрживо коришћење природних добара у складу са њиховим капацитетом за природном обновом. У природна добра спадају: воде, шуме, земљишта, минерална богатства, предели,

заштићена природна подручја попут националних паркова, споменика природне и слично. Ово начело истиче и заштиту непокретних културних добара као што су објекти од историјског, културолошког, уметничког, архитектонског или археолошког значаја. Њихово очување од великог је значаја и за очување културе нације. Стога, важно је спречити њихово физичко оштећење и пропадање, као и неадекватну или било какву градњу у близини.

6) Очување обичаја и традиције

У циљу очувања културолошких вредности простора, ово начело има за циљ да очува идентитет заједнице, тако што се истиче поштовање њеног историјског и културног наслеђа.

7) Очување амбијенталних вредности, интегритета и специфичности предела

Слично као и претходно начело, у оквиру овог начела, подстиче се очување природних, културних и историјских вредности предела и заједнице која је њен саставни и нераскидив део. Подвлачи се избегавање било каквих активности које би биле ризичне за идентификацију предеоних карактеристика.

8) Унапређење и коришћење информационих технологија које доприносе бољој ефикасности и економичности рада јавне управе на пословима изградње

Примена дигиталних алата и платформи доприноси бржем и квалитетнијем раду институција на пословима просторног планирања. Подаци постају доступнији и транспарентнији, а ефикасност даље обраде се повећава.

9) Учешће јавности

Једно од врло важних начела у оквиру споменутог закона јесте укључивање грађана и стручне јавности у даљи ток развоја и унапређења простора. Ово начело подстиче транспарентност у процесу доношења просторних планова. Такође, ово начело представља право грађана да буду информисани и питани за мишљење о животној средини која их окружује и чије мењање би директно утицало и на њихов живот. Укључивање јавности и уважавања њиховог мишљења, доприноси већем поверењу грађана у систем. Са друге стране, негује се и квалитетнији рад институција које су надлежне за процес израде, доношења, па и спровођења просторног плана.

10) Усаглашеност са европским прописима и стандардима из области планирања и уређења простора

Како је Република Србија кандидат за чланство у Европској унији, неопходно је да своју законску легислативу, у случају просторног планирања, планерске акте и законе усклади са релевантним политикама ЕУ.

11) Хоризонтална и вертикална координација

Начело хоризонталне и вертикалне координације изузетно је важно за ефикасну сарадњу између различитих нивоа власти и институција, надлежних за доношење одлука у процесу просторног планирања и спровођења политике у различитим областима.

Вертикална координација осигурава да се сви плански документи — од локалних до државних међусобно усклађују, што спречава хаотичан развој и

конфликтне одлуке, а све у циљу ефикаснијег доношења одлука и правилног развоја простора. Такође, вертикална координација успоставља везу свих нивоа просторног и урбанистичког планирања и уређења простора, од националног ка регионалном и даље ка локалном нивоу, као и информисање, сарадњу и координацију између локалних иницијатива, планова и пројеката са регионалним и државним плановима и акцијама.

Не приступа се изради планова нижег реда уколико планови вишег реда нису усвојени. Такође, планови нижег реда морају бити у координацији са свим плановима вишег реда. На врху лествице просторних планова је Просторни план Републике Србије. Сви планови нижег реда морају бити у складу са његовим одредбама. Вертикална координација просторних планова би била: Просторни план Републике Србије, Регионални просторни план, Просторни план подручја посебне намене и Просторни план јединице локалне самоуправе.

Хоризонтална координација помаже усклађивање политика планирања и закона на међудржавном нивоу и на нивоу интрарегионалних просторних целина. Додатно, хоризонтална координација подразумева повезивање са суседним територијама у току планирања, а ради решавања заједничких функција и интереса.

Примера ради уколико се пројектује аутопут који ће спајати две државе потребно је да надлежне институције обеју држава донесу усклађене и координисане просторне планове како би реализација аутопута била ефектна. Исти пример је и по питању развоја регионалних целина, међуграничних речних токова и слично.

- 12) Превенција техничко–технолошких несрећа, заштите од пожара и експлозија, заштите од природних непогода, отклањање узрока који изазивају климатске промене

Начело истиче обавезу да се простор планира, гради и користи на начин који смањује ризике по безбедност људи, имовине и животну средину, као што су: пожари, експлозије и природне непогоде. Такође, начело се односи и на планирање и градњу која ће дати одговор на климатске промене, као што је смањење емисије гасова са ефектом стаклене баште, коришћење обновљивих извора енергије и слично.

- 13) Планирање и уређење простора за потребе одбране земље

Уколико се потреба за то укаже, важно је обезбедити и испланирати простор који је од стратешког значаја за безбедност и одбрану државе, кроз подизање довољног броја војних комплекса и инфраструктуре неопходне за њихово функционисање. Просторни планови морају бити усаглашени са потребама националне безбедности, те уколико се доноси просторни план за подручје које се граничи или припада војсци, мора се прибавити сагласност надређеног министарства за било какву интервенцију у простору, а са циљем очувања безбедности и одбране државе¹⁵⁸.

¹⁵⁸ Начела уређења и коришћења простора су изложена детаљније у: *Правилнику о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања*, Службени гласник РС, 32/2019 и *Закону о планирању и изградњи*, Службени гласник РС, бр. 120/2004, 54/2007-3, 104/2009-25, 36/2010-10, 105/2021-8.

2.6. Општи садржај просторних планова

Општи садржај просторних планова прописан је законом. Садржај, поступак израде, доношење и спровођење просторних планова, регулисани су актуелним *Законом о планирању и изградњи* из 2009. године¹⁵⁹, као и пратећим подзаконским актима донетим на основу истог закона (*Правилник о садржини, начину и поступку израде планских докумената, 2019*¹⁶⁰). У зависности од циљева израде просторних планова, нивоа размере, развоја друштвене заједнице, политичког система и слично, садржај просторних планова се разликује од плана до плана. Свакако, о најопштијем садржају се може говорити кроз укључивање природних карактеристика простора, друштвеног комплекса, привредних карактеристика простора, инфраструктурних система, комплекса заштита и намене простора.

2.6.1. Природне карактеристике простора

Анализа природних услова је кључна за доношење одлука о уређењу, коришћењу и развоју простора обухваћеног просторним планом. Природне карактеристике морају бити детаљно проучене, како би све касније активности и одлуке у просторном плану биле засноване на тим сазнањима. Последице непоштовања природних карактеристика могу бити немерљиве. Стога, стручно представљен корак у вези са природним карактеристикама простора смањује потенцијалне ризике који се касније могу јавити како по заједницу, тако и по њихову имовину. Са друге стране, чува се природа која је предуслов за квалитетну и одрживу животну средину.

У природне карактеристике спадају¹⁶¹:

1) Утицај геолошке грађе на:

- а. минералне сировине,
- б. инжењерско–геолошке одлике терена,
- в. сеизмичке карактеристике.

Изучавање геолошких карактеристика представља основу разумевања природе. Да би се разумели многи природни феномени, неопходно је претходно знање о геолошкој структури простора и процеса који је обликују. Геолошка грађа је кључ за доношење исправних просторно–планерских одлука. Изучавањем геолошке грађе добијају се подаци о *саставу стена и минерала*. Такође, овај процес открива које стене и минерали су погодни за експлоатацију, које су стабилне и безбедне за употребу у земљишту. Све је то изузетно значајно за просторне планове и развојне пројекте. Неке локације су заштићене због минералног богатства, па се морају заобићи по питању било каква градње или експлоатације. Са друге стране, постоје локације које су економски важан извор експлоатације јер су извор песка, шљунка, угља, кречњака, глине и слично¹⁶².

¹⁵⁹ Службени гласник РС, бр. 120/2004, 54/2007-3, 104/2009-25, 36/2010-10, 105/2021-8.

¹⁶⁰ Службени гласник 32/2019.

¹⁶¹ Ђорђевић, Ј., 2004; Кицошев, Дунчић, 2007.

¹⁶² Vasić, 2003; Ђорђевић, Ј. 2004.

Стенски материјал који служи као основ за формирање коре распадања (магматске, седиментне и метаморфне стене) важан је због образовања педолошких карактеристика и стварања земљишта погодног за раст биљака. Такође, проучавање стенског материјала доноси закључке о његовој *отпорности за потенцијалну намену простора*¹⁶³.

У погледу *геодинамичких својстава*, терени могу да буду јако разноврсни, било да се говори о броју и врсти активних геолошких процеса или о њиховим творевинама. Међу најзначајнијим су појаве клизишта, одрона и сеизмичности терена. Свеобухватна инжењерско–геолошка истраживања терена, омогућавају да се издвоје делови, који најбоље одговарају одређеној намени земљишта (изградња насеља, индустрије, саобраћајница, спортских терена, зелених површина итд.). Оптимално повољан терен без појаве клизишта и одрона је терен где је сеизмичка активност мања од 5 (посматрано по MSC скали). Повољан терен је терен са врло ретким и малим појавама клизишта и одрона, а сеизмичке активности се крећу од 5 до 6. Условно повољан терен је терен са ретким већим и бројним мањим појавама клизишта и одрона и сеизмичке активности од 6 до 9. Неповољним тереном сматра се терен са честим и великим појавама клизишта и одрона, као и сеизмичке активности веће од 9¹⁶⁴.

2) Рељеф и његова улога

Део физичке географије који се бави проучавањем облика рељефа, начином његовог постанка и развика назива се *геоморфологија*. Рељеф терена као елемент природне средине који се најспорије мења, представља обележје копненог простора које се дугорочно планира за живот и рад људи. Од рељефа зависе и други природни елементи (клима, хидрографија, педолошки и вегетациони покривач), али и распоред насеља, комуникације, пољопривреда и индустрија¹⁶⁵.

Одлике рељефа су назначене на геоморфолошким картама (слика 17) и у њих спадају¹⁶⁶:

- а. морфогенетске и морфолошке одлике терена,
- б. морфометријске одлике терена,
- в. морфодинамичке одлике терена.

Морфогенетски подаци приказују развиће и распоред генетских типова рељефа. Рељеф се дефинише процесом у којем је настао (ендогени или егзогени), а у оквиру сваког процеса и механизмом настанка (ерозиони или акумулациони облици). *Морфолошке одлике терена* обухватају податке о различитим облицима рељефа (брдо, долина, котлина, равница, планина итд.). Рељефи нижих надморских висина, равнице, погодније су за пољопривредну намену, градњу и саобраћајну инфраструктуру (путеви великих брзина), док су планински и брдски предели погоднији за шумарство, туризам и рекреацију. Морфолошке одлике терена уско су

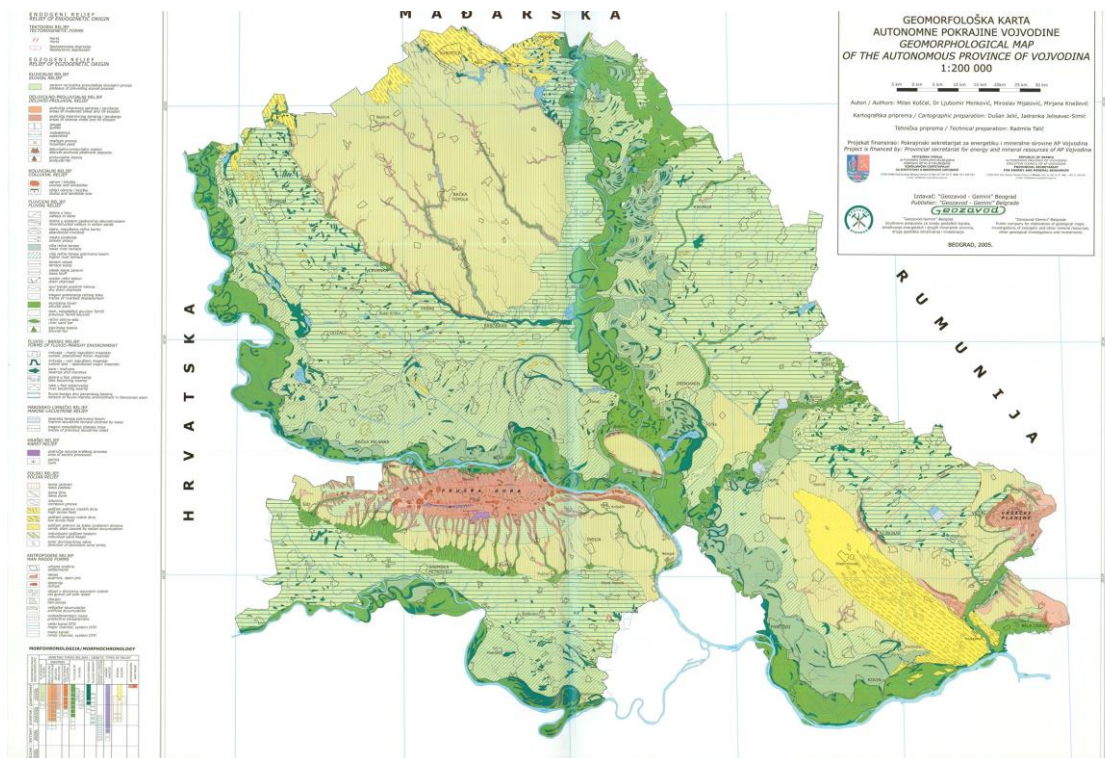
¹⁶³ Кнежевић-Ђорђевић, Јоксимовић, 1994.

¹⁶⁴ Јанјић, 1983; Васић, 2003.

¹⁶⁵ Ракићевић, 1991; Цвијић, 1991; Strahler, Strahler, 2005.

¹⁶⁶ Марковић, 1976.

повезане са морфогенетским карактеристикама терена, јер идентификација облика рељефа најчешће открива и његово генетско порекло и еволуцију.

Слика 17. Геоморфолошка карта АП Војводине

Морфометријске одлике терена квантитативно одређују опште параметаре рељефа, као што су надморска висина, нагиб и експозиција, врло важни параметри за одређивање намене коришћења земљишта у процесу израде просторних планова. На крају, *морфодинамичке одлике терена* описују процесе и интензитет промена у рељефу. Показују колико је терен стабилан или подложен померању — клижењу, ерозији, акумулацији, тектонској активности и слично¹⁶⁷.

3) Клима и њена улога

Изучавање климатских карактеристика у просторном планирању је од суштинског значаја, јер клима директно утиче на све аспекте коришћења простора, развоја насеља, инфраструктуре и заштите животне средине¹⁶⁸. Климатске промене утичу на стабилност климе у различитим временским и географским размерама, неретко изазивајући и природне хазарде који мењају човекову свакодневницу. Изучавање климатских елемената потребно је спровести како на макронивоу, тако и на локалном, микронивоу¹⁶⁹. Често се дешава да у појединим градовима не постоје метеоролошке станице, па се подаци преузимају са оближњих станица, након чега се примењује интерполација како би се добили приближни климатски подаци за тај град¹⁷⁰. У вези са тим, анализи климатских елемената треба приступити кроз

¹⁶⁷ Марковић, 1976; Дражић, 2021.

¹⁶⁸ Кицошев, Дунчић, 2007.

¹⁶⁹ Сентић, 2019.

¹⁷⁰ Lalić et al., 2018.

изучавање екстремних вредности (максималних и минималних), а не просечних (посебно не на месечном и годишњем нивоу). Разлог је тај што екстреми имају већи утицај на планирање и употребу простора. Управо они одређују ограничења и ризике, односно границе издржљивости одређених система у простору. Примера ради, високе вредности падавина узрокују поплаве, које угрожавају насеља. Високе вредности температуре узрокују сушу, која може ограничити снабдевање водом, повећати ризик од пожара или уништити пољопривредне услове¹⁷¹. У климатске елементе спадају¹⁷²:

- а. температура ваздуха,
- б. ваздушни притисак,
- в. ветрови,
- г. влажност ваздуха,
- д. облачност,
- ђ. падавине,
- е. снежни покривач,
- ж. инсолација,
- з. климатско реонирање.

Температура ваздуха може да има велики утицај на планирање насеља у подручјима која су изложена екстремним температурама. У том случају се морају предвидети посебне мере енергетске одрживости, тип градње и избор материјала. Приликом изградње саобраћајница екстремне температуре су у позитивној корелацији са саобраћајним несрећама, те треба размишљати о потенцијалним мерама ублажавања тих екстрема (било који вид озелењавања). На нижим просторним нивоима, планска документација треба да препозна и уважава микроклиматске зоне као одговор на појаву урбаних топлотних острва, посебно кроз унапређење и проширење зелених површина ради побољшања квалитета живота у градским срединама¹⁷³.

Ваздушни притисак сам по себи, нема неки велики утицај на одлуке у просторном планирању, али здружен са осталим климатским елементима, видно утиче на друге аспекте климе. У директној је вези са температуром ваздуха и тла, као и влажношћу ваздуха. Осцилације у ваздушном притиску најављују промене времена¹⁷⁴.

Адекватно изучавање правца, брзине, односно јачине *ветра* може да промени извесне одлуке у просторном планирању. Јачина ветра се описује помоћу Бофорове скале, где вредност 0 (0 m/s) представља тишину, а вредност 12 (30,5 m/s), има разорно дејство. Када ветрови достигну олујне јачине, њихово деловање може изазвати велике штете за кратко време по читаву животну заједницу. Подаци о ветру у просторном планирању могу бити од круцијалне важности у одређивању намене земљишта. У зависности од снаге ветра предлажу се посебне мере за одабир методе грађевинских конструкција. Снага ветра може бити искоришћена за добијање електричне енергије и подизање ветропаркова. Контрола ветрова јачих интензитета спроводи се подизањем ветрозаштитиних појасева, састављених од лишћарских и

¹⁷¹ Ђорђевић, Ј. 2004.

¹⁷² Исто.

¹⁷³ Ракићевић, 1991; Кицошев, Дунчић, 2007.

¹⁷⁴ Кицошев, Дунчић, 2007.

Увод у просторно планирање

четинарских жбунастих врста, али и одраслих индивидуа. Када се у мањој ширини ветрозаштитни појасеви (слика 18) поставе на пољопривредном подручју они представљају агрошумарски засад¹⁷⁵.

Слика 18. Пример потенцијалног ветрозаштитног појаса

Влажност ваздуха је последица кружења воде у природи. У бројним фазним прелазима вода се трансформише из леда у течност, од течне фазе у водену пару и обрнуто, обезбеђујући изворе и поноре атмосферске влаге. Подаци о влажности ваздуха могу бити од великог значаја у просторном планирању, нарочито због утицаја на појаву магле¹⁷⁶. У подручјима са учестало високом влажношћу, при планирању саобраћајне инфраструктуре потребно је избегавати локације склоне честој магли, посебно ако су те тачке идентификоване као „црне тачке“ у саобраћају¹⁷⁷. Са друге стране, ниска влажност ваздуха формира сув ваздух који представља ризик за појаву пожара. Зато је неопходно да препоручено озелењавање у таквим подручјима обухвати вегетацију отпорну на сушу, као и биљне врсте са високим капацитетом регенерације. Посебан значај има и избегавање планирања стамбене или индустријске изградње у зонама са високим ризиком од настанка пожара¹⁷⁸.

¹⁷⁵ Lalić et al., 2018; Сентић, 2019.

¹⁷⁶ Кицошев, Дунчић, 2007.

¹⁷⁷ Сентић, 2019.

¹⁷⁸ Rakićević, 1991; Pacione, 2005; Кицошев, Дунчић, 2007.

Да су климатски елементи међусобно врло повезани, говори и изучавање *облачности* изнад неког места. Наиме, дневни ток падавина одређен је дневним током облачности. Када је изнад континента облачност најразвијенија, присутна је и највећа влажност ваздуха. Посматрано и кроз друге климатске елементе, мала облачност погодује образовању магле. Повећана облачност у неким местима на годишњем нивоу представља и смањен извор природне дневне светлости, а и није погодна за подизање соларних паркова. Посебно висока облачност на годишњем нивоу може да утиче и на психу људи, као и на туристичку активност¹⁷⁹.

Падавине су резултат кондензације водене паре у атмосфери, чији производи потом стижу на површину Земље у чврстом или течном агрегатном стању (слика 19). Врло су важне у процесу планирања пољопривреде, потенцијалног одводњавања или наводњавања. Уколико су у великом обиму, онда треба свакако резмишљати о примени неких система заштите од поплава. Прекомерне количине падавина могу бити покретач клизишта и ерозије тла, а то се мора унапред предвидети приликом дефинисања намене земљишта¹⁸⁰.

Слика 19. Утицај вегетације на расподелу падавина на површини земљишта

Познавање количине *снежног покривача* у неком месту је од изузетног значаја за развијање зимског туризма и могућности формирање понуде за различите облике зимских спортова на снегу. Такође, познавање количине и дужине задржавања снежног покривача пресудно је и из економских разлога и формирања трошкова одржавања путева и других комуникација. Уколико се планира насеље у хладнијим климатским подручјима, са дугим зимама и обилним снежним падавинама, неопходно је архитектонска решења прилагодити временским условима — избором

¹⁷⁹ Rakićević, 1991; Кицошев, Дунчић, 2007.

¹⁸⁰ Прохаска, 2003; Lalić et al., 2018; Сентић, 2019.

адекватних грађевинских материјала, као и применом одрживих система грејања и ефикасне топлотне изолације¹⁸¹.

Праћење *инсолације* представља важан аспект просторног планирања, како би се омогућило ефикасно коришћење сунчеве енергије као обновљивог извора, укључујући и планирање локација за изградњу соларних паркова у сврху производње електричне енергије. У оквиру урбанистичког планирања, од великог је значаја правилна оријентација зграда ради максималног искоришћења дневне светлости, смањења енергетских трошкова и побољшања енергетске ефикасности. Поред тога, повећана изложеност природној светлости позитивно утиче на здравље становника.

Ради доношења оправданих и ефикасних просторно–планерских одлука, од посебног је значаја дефинисање *климатског реонирања*. Климатско реонирање подразумева издвајање подручја са специфичним климатским карактеристикама, на основу којих се та подручја разликују од суседних територија. Просторна расподела параметара климе условљена је географским положајем, рељефом и локалним утицајем, као резултатом комбинације рељефа, расподеле ваздушног притиска већих размера, експозицијом терена, присуством речних система, вегетацијом, урбанизацијом итд. На територији Србије могу се издвојити три главне климатске области: континентална (која обухвата већину Војводине и делове источне Србије), умерено–континентална (Срем и централни делови Србије) и измењено–средоземна (Метохија, поједини делови Косова и јужне Србије који су под утицајем Јадранског мора). Поред значаја за привреду, ово климатско реонирање игра важну улогу и у планирању различитих облика туризма¹⁸².

4) Хидролошке одлике и водопривредни проблеми

Хидролошке одлике и водопривредни проблеми су дефинисани у оквиру *хидрологије*, науке која се бави проучавањем вода у природи, површинских и подземних, њиховим појавама и процесима. Вода је важан елемент природне средине, због чега јој се посебна пажња поклања, како у урбанистичким, тако и у просторним плановима. Директно условљава егзистенцију људи. У оквиру хидрологије, издваја се и **инжењерска хидрологија** која се сматра најстручнијом за давање препорука за израду генералног пројекта¹⁸³ грађевинских радова на подручјима различитог типа. То су углавном подручја где изражене хидролошке појаве и процеси могу да угрозе безбедност коришћења одређеног објекта, саобраћајнице и слично¹⁸⁴. У хидролошке одлике спадају¹⁸⁵:

- а. подземне воде и извори,
- б. текуће воде,

¹⁸¹ Рационе, 2005; Сентић, 2019.

¹⁸² Интернет 6 (видети линк у Литератури).

¹⁸³ Генерални пројекат у инжењерству представља комплетну, свеобухватну техничку документацију која садржи све неопходне податке за реализацију одређеног објекта или инфраструктурног пројекта. Обухвата техничке цртеже, техничке спецификације, пројектне прорачуне, планове изградње и друге релевантне информације потребне да би се пројекат извео у пракси. Генерални пројекат је основни и најважнији ниво пројектне документације који служи као основа за извођење радова и надзор.

¹⁸⁴ Прохаска, 2003; Дукић, Гавриловић, 2008.

¹⁸⁵ Риха, 1986; Кицошев, Дунчић, 2007.

- в. стајаће воде,
- г. хидролошко реонирање.

Хидролошке појаве и процеси су уско повезани са свим осталим физичко–географским факторима. У планинским пределима са повећавањем надморске висине, повећава се и количина падавина, а услед нижих температура, смањује се испаравање, те је отицање падавина у реке повећано. У низијама је отицање ка рекама мање услед већег испаравања. Такође, литолошки састав стена, њихов положај и дубина водонепропусних слојева утиче на акумулирање и отицање подземних вода у реке. У оквиру просторног планирања, анализира се **утицај површинских и подземних вода, како у општем смислу, тако и кроз призму специфичних карактеристика** сваког подручја, с обзиром на различите хидрографске особине. Обим и ниво детаљности хидролошких анализа директно утиче на садржај и структуру просторног плана.

У просторном планирању важно је идентификовати **подземне воде као извор пијаће воде**, али и као фактор који утиче на **стабилност терена**. Такође, извори подземних вода могу бити искоришћени за наводњавање у пољопривредне сврхе или у процесу озелењавања одређеног подручја. Уколико је ниво подземних вода повећан, онда треба мудро размислити о избору култура и садног материјала на одређеном подручју¹⁸⁶.

У растреситим стенама, попут алувијалних наноса у речним долинама, акумулирају се знатне количине воде, што од падавина, што од речних вода. На различитим геолошким субстратима, под утицајем климатских елемената, вегетације, микроорганизама и слично, образују се различити **типови земљишта са својственим хидролошким карактеристикама**. Такође, од геолошке грађе зависи и дубина ерозивног усецања речне долине¹⁸⁷. Хидролошка сазнања доприносе увиђању да су одређени речни токови подложни ризику од поплава (слика 20), што је од значаја за планирање и спречавање изградње насеља и пољопривредних површина у плавним зонама¹⁸⁸.

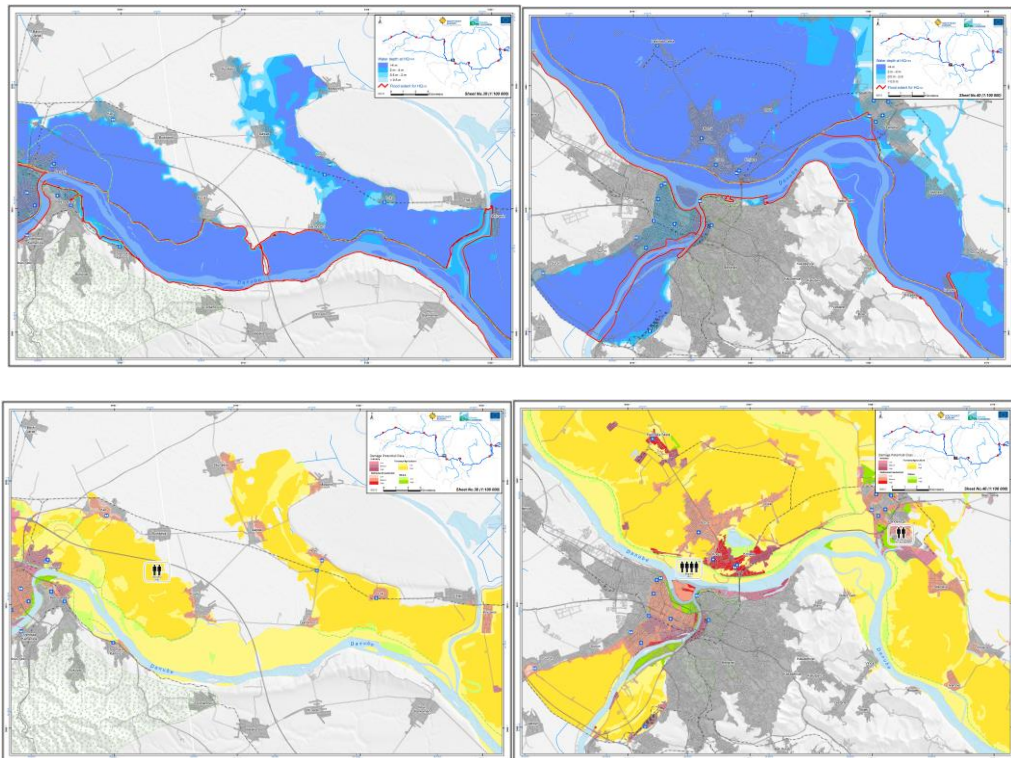
Са друге стране, у просторним плановима изузетно је важно акцентовати подизање заштитних насипа у плавним подручјима, потенцијално регулисање речних корита или формирање зона заштитног зеленила, тј. пошумљавања обала. Као и код климатског реонирања и *хидролошко реонирање* даје преглед водног ресурса подручја на ширем нивоу. Са таквим прегледом се лакше успоставља модел управљања и планирања активности, као што су пољопривреда, градња инфраструктуре и одбрана од елементарних непогода¹⁸⁹.

¹⁸⁶ Ђорђевић, Ј., 2004.

¹⁸⁷ Кнежевић-Ђорђевић, Јоксимовић, 1994.

¹⁸⁸ Интернет 7 (видети линк у Литератури).

¹⁸⁹ Ђорђевић, Ј., 2004; Кицошев, Дунчић, 2007.

Слика 20. Угроженост околине услед изливања 100 годишњих вода реке Дунав на потезу Београд–Нови Сад

(слике горе: дубина воде већа од 4 m — тамно плава боја, до 0.5 m — светло-плава боја; слике доле: потенцијална штета за пољопривреду и шумарство, тамно-жута-висока штета, светло-жута — ниска штета; потенцијална штета по насеље, тамно-црвена — висока штета, светло-црвена — ниска штета)

5) Педолошке карактеристике

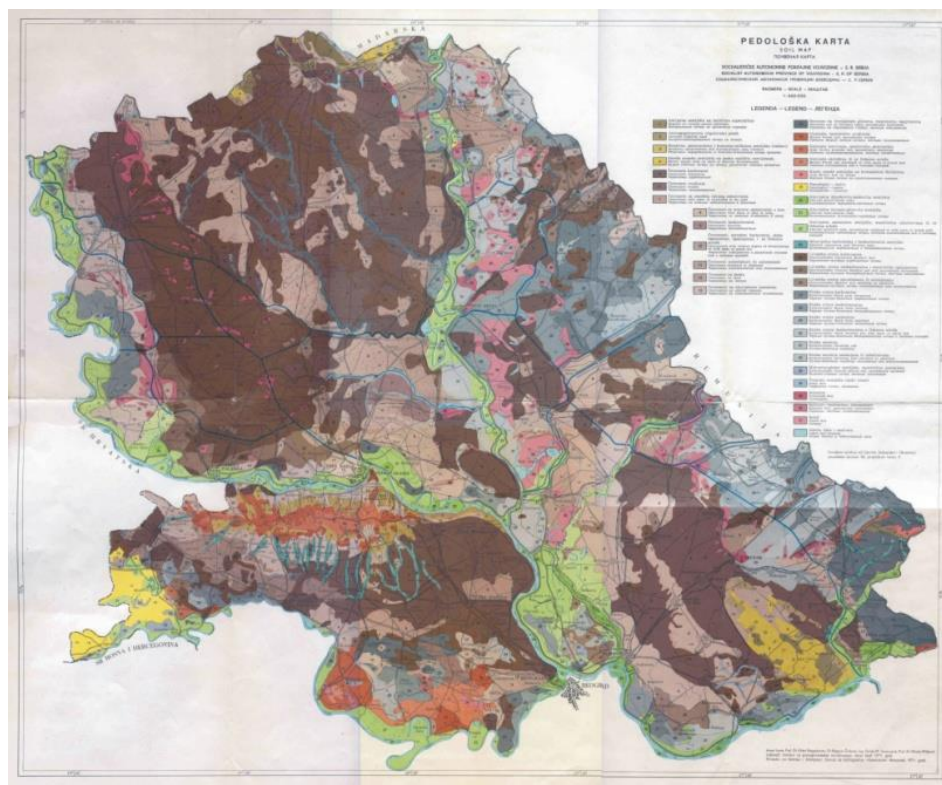
Приступ проучавању земљишта зависи од професионалног усмерења. У *шумарству*, земљиште се проучава као део шумске биоценозе, односно шумског екосистема. Истовремено, анализирају се и његове производне вредности, са циљем утврђивања погодности за узгој одређених врста шума. У *водопривреди*, у поднебљу ерозионих подручја, познавање земљишта усмерено је ка извођењу биолошких, хемијских, хидротехничких мелиорација земљишта. У *пољопривреди и хортикултури*, познавање земљишта је важно у циљу стварања оптималних услова, при којима ће биљке дати свој максимални квалитет, па и квантитет. Посебан вид примене, педологија је нашла у *просторном планирању*, приликом планирања намене земљишта у оквиру планова различитих нивоа. Под педолошким карактеристикама подразумевају се¹⁹⁰:

- а. структура педолошког покривача,
- б. продуктивне могућности појединих типова земљишта,
- в. реонирање педолошког покривача, бонитирање земљишта,
- г. облици деградације.

¹⁹⁰ Marinović-Uzelac, 2001; Кицошев, Дунчић, 2007.

Структура педолошког покривача обухвата **распоред и типове земљишта** на одређеном простору. Познавање **структуре** важно је за одређивање намена земљишта (формирање насеља, подизање шума и рекреативних подручја, развоја пољопривреде и индустрије итд.). Различити типови земљишта имају различите физичке и хемијске особине које утичу како на **продуктивне моћи земљишта**, тако и на њихово **рационално коришћење**. Спречавају њихово прекомерно искоришћавање и **деградацију** (ерозија, заслањивање, губитак плодности и загађење земљишта). У просторном планирању важно је препознати зоне са деградираним земљиштем како би се на време примениле адекватне мере заштите и санације¹⁹¹.

У случају јасног издвајања зона са сличним педолошким карактеристикама земљишта, важно је спровести *реонирање педолошког покривача*. На тај начин, добијени подаци о педолошким карактеристикама представљају важну основу за даље активности у просторном планирању, чиме се доношење одлука знатно олакшава и унапређује. На слици 21 извршено је педолошко реонирање Војводине на територији Републике Србије. Како је карта старијег датума, ажурирање је неопходно, али веће промене се не очекују.

Слика 21. Педолошко реонирање АП Војводине из 1972. године

Савремени развој цивилизације, посебно кроз процесе индустријализације и урбанизације, довео је до деградације квалитета земљишта. Због тога, у оквиру просторног планирања, неопходно је предузети мере за очување, заштиту и рационално коришћење свих типова земљишта, при чему се посебна пажња мора посветити **очувању најквалитетнијих земљишта**. Ради лакшег увида у агроеколошке карактеристике простора, за потребе пољопривредног бенефита,

¹⁹¹ Racione, 2005; Ђорђевић, Радмановић, 2016; Сентић, 2019.

дефинисан је **бонитет земљишта** (квалитет земљишта) и то у 8 *бонитетних класа*. Прва бонитетна класа представља веома плодно земљиште, док је последња осма класа — земљиште непогодно за пољопривреду у потпуности. На територији Војводине, заступљене су прве четири бонитетне класе, што говори о високој плодности саме равнице¹⁹².

б) **Вегетацијски** покривач

Улога вегетације у просторном планирању је вишеструка. Добро оформљен вегетацијски склоп може бити битан елемент који ће смањити или ублажити негативан утицај различитих фактора у више сектора. Такође, добро оформљен вегетацијски покривач може побољшати квалитет живота људи, оснажити биодиверзитет и унапредити природне комплексе. Ниво анализе и пажње посвећен вегетацији свакако је условљен размером просторних планова. Према закону који дефинише садржај просторних планова¹⁹³, у вегетацијски покривач спада заступљеност¹⁹⁴:

- а. шумске вегетације,
- б. травне вегетације,
- г. лековитог биља.

Све претходно излистане природне карактеристике имају утицај на састав и разноврсност природне вегетације, о чему је већ било речи кроз геологију, рељеф, климу, хидрологију и педолошке карактеристике неког подручја. У вези са тим, вегетација има улогу да **штити земљиште и спречава његову ерозију**. Биљке стабилизују земљиште, контролишу појаву клизишта, поплава, даљу деградацију земљишта, а у случајевима појаве ветрова јачег интензитета смањује њихову брзину и штетно дејство¹⁹⁵.

Екосистемске услуге вегетације су неупитне — бенефит је вишеструк, како за људе, биљне заједнице свих категорија и очување биодверзитета, тако и за животиње, јер се на тај начин њима обезбеђује адекватно станиште. Подручја са очуваном природном вегетацијом, као и она чија је вегетација од кључног значаја за развој и очување животних заједница, подлежу **посебном режиму заштите**. Управљање подручјима са посебним режимом заштите врши се по строго прописаним условима, у циљу њиховог дугорочног очувања и унапређења (слика 22). Зато и јесте важна њихова идентификација и мапирање кроз реферелне карте које су саставни део просторних планова различитих нивоа¹⁹⁶.

За потребе израде просторних планова неког подручја, потребно је комплексно истражити постојећу вегетацију, сагледати њене опште карактеристике, постојање

¹⁹² Борђевић, Ј., 2004; Борђевић, Радмановић, 2016; Кицошев, Дунчић, 2007.

¹⁹³ *Закон о планирању и изградњи*, Службени гласник РС, бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 - др. закон, 9/2020, 52/2021 и 62/2023.

¹⁹⁴ Кицошев, Дунчић, 2007; Борђевић, Ј., 2004; Сентић, 2019.

¹⁹⁵ Кицошев, Дунчић, 2007; Сентић, 2019.

¹⁹⁶ IPBES, 2019.

ендемичних, ретких или заштићених врста; утврдити врсте које се могу експлоатисати као лековите или медоносне.

На крају и **економске услуге вегетације** су важне, јер адекватним управљањем шума добијају се сировине неопходне за живот људи, као што су производња биомасе, сировина за грејање, дрвну индустрију и слично. Лековито биље као важан чинилац биодиверзитетских услуга представља сировину за индустријску производњу чајева, за медицинске и фармацеутске сврхе¹⁹⁷.

Слика 22. Мапа заштићених природних добара у Србији

7) Фауна и њен значај

Фауна је важан део екосистема и доприноси одржавању биолошке разноврсности. Просторно планирање мора **обезбедити заштиту природних станишта животиња како би се спречио губитак врста**. Животиње су саставни и равноправни члан природног ланца човек–биљка–животиња. Један члан без другог не може, један другог чувају и обезбеђују међусобни опстанак. Фауна је у уској вези са вегетацијом и њеним очувањем, јер се на тај начин животињама обезбеђује станиште¹⁹⁸. У ову категорију изучавања природног комплекса, у оквиру просторног плана, спадају¹⁹⁹:

¹⁹⁷ IPBES, 2019; Кицошев, Дунчић, 2007.

¹⁹⁸ Marinović-Uzelac, 2001; Сентић, 2019.

¹⁹⁹ Marinović-Uzelac, 2001.

Увод у просторно планирање

- а. врсте,
- б. њихова структура,
- в. економска вредност.

Животиње су **индикатори животне средине и екосистема**. Активно учествују у природним процесима као што су опрашивање, ширење семена, контролисање популације штеточина и других врста. Губитак једне врсте ланчано може довести до губитка других животињских, али и биљних врста. Уколико нема чланова који природно одржавају опстанак станишта, долази до његовог губитка и трансформације. Губитак одређене врсте просторним планерима може бити сигнал да је дошло до деградације животне средине. Просторним планирањем се штите станишта ретких и заштићених животињских врста и обезбеђују се адекватни услови за њихов опстанак²⁰⁰.

Природна и очувана станишта богата фауном привлаче **туристе** и служе као места за **еколошко образовање и научна истраживања**. Циљ је да се смањи конфликт између људи и животиња, као и негативан утицај на природу²⁰¹.

На крају, *економска вредност* очувања фауне огледа се и у ловном туризму и риболову. Правилним планирањем могуће је спречити еколошке проблеме као што су превелико размножавање одређених животињских врста, што може довести до деградације станишта. У оквиру тих мера, као облик контроле и одрживог коришћења природних ресурса, развија се и ловни туризам. Све се ово спроводи кроз **систематско праћење** стања популација дивљачи, као и кроз **регулисање броја** ловаца и **трајања ловне сезоне**, у циљу очувања природне равнотеже и биолошке разноврсности. Просторно планирање укључује изградњу и одржавање ловачких кућа, стаза, путева и других објеката који су неопходни за ловни туризам. У просторним плановима мора бити регулисана заштита и газдовање фондом дивљих животиња, односно организовано планирање ловишта или риболовачких зона²⁰².

2.6.2. Друштвени комплекс

Човек је одавнина мењао средину у којој је живео. Мењао ју је наспрам својих потреба и тежње ка стварању боље и квалитетније животне средине. У областима где је његова делатност била интензивнија, ове промене су понекад имале негативне и драстичне последице, али су у појединим случајевима довеле и до складног прожимања природних и друштвених елемената. Све то показује да је **човек кључни фактор у процесу просторног планирања** — главни обликовалац и корисник простора на површини Земље.

Друштвени комплекс у просторном планирању приказује важне демографске податке о структури и кретању (миграцији) становништва, броја људи, старосне

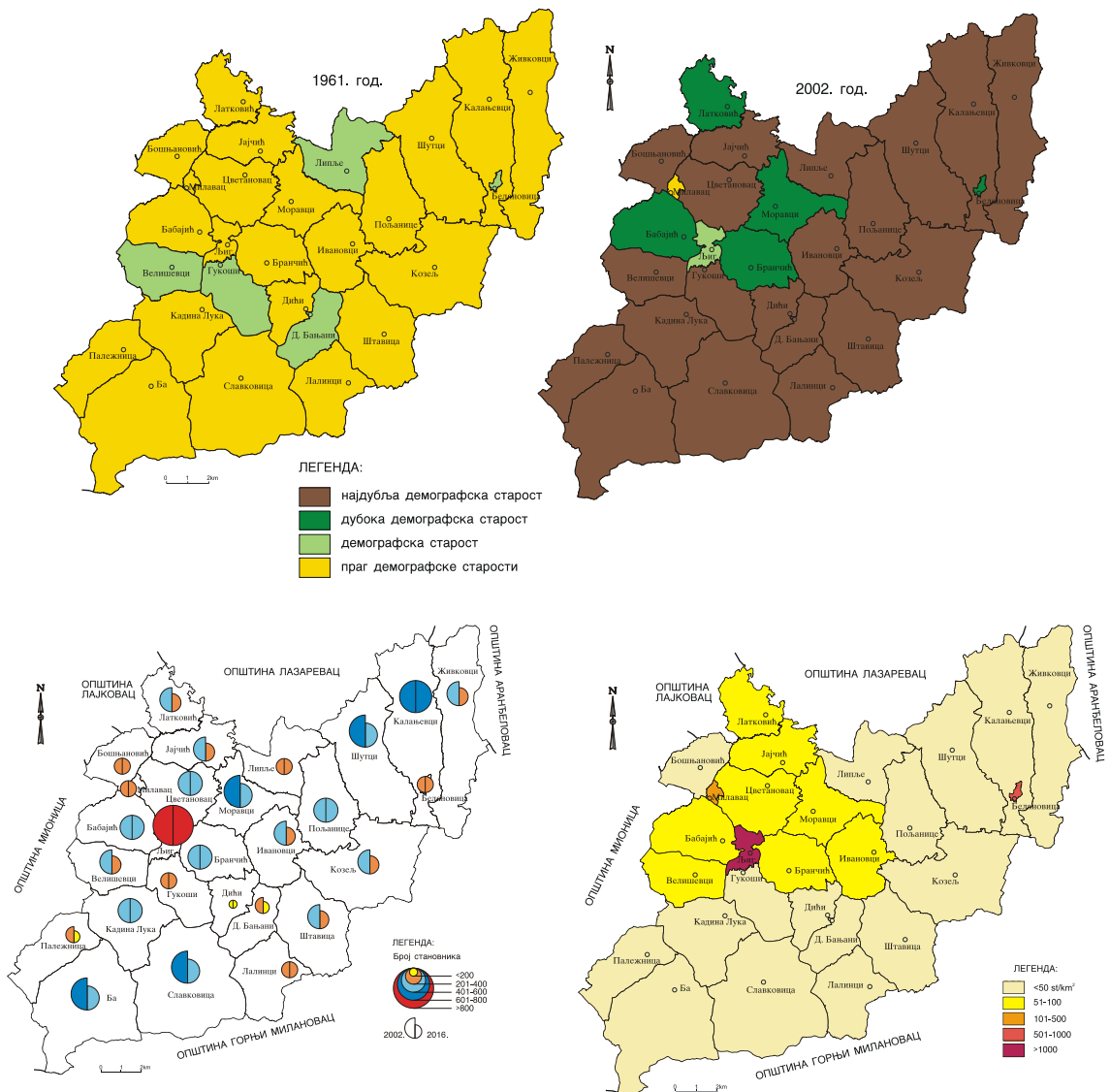
²⁰⁰ Закон о дивљачи и ловству, Службени гласник РС, бр. 18/2010; 95/2018 - др закон и 92/2023 – др закон; Интернет 8 – видети линк у Литератури.

²⁰¹ Интернет 8 – видети линк у Литератури; IPBES, 2019.

²⁰² Закон о дивљачи и ловству, Службени гласник РС, бр. 18/2010; 95/2018 - др закон и 92/2023 – др закон; Интернет 8 – видети линк у Литератури.

Увод у просторно планирање

структуре, броја рођених и умрлих и слично (слика 23). Просторно планирање се спроводи у складу са демографским кретањима, односно растом или опадањем броја становника на одређеном подручју. Његов циљ је стварање одрживог простора који одговара потребама становништва које у њему живи, али и ради. Просторно планирање анализира промене у броју становника, предвиђа њихова будућа кретања и на основу тога, дефинише потребе за просторним променама у областима становања, образовања, здравства, инфраструктуре и привредних делатности²⁰³.

Слика 23. Еволуција демографског кретања и затечено стање у општини Љиг, 2008. године

У урбаним срединама анализира се просечан број становника по хектару или квадратном километру, док је то у руралним срединама у односу на обрадиво земљиште. Ово је важан индикатор у просторном планирању, јер показује укупну оптерећеност неког простора становништвом које живи на њему. Дугорочно праћење промена у концентрацији становништва омогућава уочавање кључних тенденција у

²⁰³ Marinović-Uzelac, 2001; Кицошев, Дунчић, 2007.

његовом демографском развоју. У оквиру друштвеног комплекса у просторном планирању изучава се²⁰⁴:

- а. становништво,
- б. мрежа насеља,
- в. јавне службе и становање.

Друштвени комплекс у просторном планирању врло је важан аспект изучавања простора, јер је уско повезан са обезбеђивањем квалитетног живота људи на неком подручју. Изучавањем наведених параметра оцењује се и валоризује просторни размештај насељених места, као и њихова међусобна повезаност на више различитих нивоа. Посебна пажња посвећује се функционалним везама између мањих насеља и већих градских центара, које се остварују путем саобраћајне инфраструктуре, као и дистрибуције економских и друштвених садржаја²⁰⁵.

У јавне службе убрајају се здравство, образовање, култура и установе сличног типа. Просторним планирањем разматра се размештај ових служби како би једнако биле доступне целокупном становништву подручја за који се ради просторни план. Такође, на основу доступних анализа у оквиру друштвеног комплекса, просторно планирање разматра локацију насеља у односу на радна места, места за одмор и рекреацију. Ту се долази до повезаности са природним карактеристика подручја, где одлучујући утицај на формирање и развој насеља има рељеф, близина воде, односно повољне хидрогеолошке особине терена, повољне педолошке карактеристике подручја и слично²⁰⁶.

2.6.3. Привредне карактеристике простора

Трансформације простора услед кретања људи због егзистенцијалних потреба има дугу историју, још од номадског кретања људи и потраге за храном. Индустријска револуција изазвала је дубоке промене у просторним целинама широм света. Ове промене огледале су се у трансформацији подручја у којима се становништво насељавало, као и у изменама и девастацијама простора који су били напуштени услед миграција људи. Трансформације нису захватиле само пољопривредна подручја, већ и долине река, индустријске зоне, као и образовне центре у којима су наука и технологија бележиле највећи напредак. Закључује се да су **економске компоненте простора постале доминантни чиниоци преображја** простора²⁰⁷.

Привредне карактеристике простора један су од најважнијих предуслова за развој насеља и региона. У светлу што ефикаснијег искоришћавања њиховог потенцијала, представљају важан сегмент у просторним плановима. У оквиру просторног планирања неопходно је сагледати следеће сегменте привреде²⁰⁸:

²⁰⁴ Marinović-Uzelac, 2001; Кицошев, Дунчић, 2007.

²⁰⁵ Piha, 1986; Ђурђевић и сар., 2016.

²⁰⁶ Marinović-Uzelac, 2001.

²⁰⁷ Piha, 1986.

²⁰⁸ Кицошев, Дунчић, 2007.

Увод у просторно планирање

- а. пољопривреда,
- б. шумарство,
- в. лов,
- г. индустрија,
- д. туризам.

Пољопривреда је основна привредна грана и сврха постојања сеоских насеља и руралних подручја. Организација насеља и просторно планирање пољопривредних атара прилагођавају се потребама пољопривредне производње, како би се обезбедила ефикасна употреба земљишта и оптимални услови за развој аграрних активности. Пољопривредне површине потребно је сачувати од урбанизације, а квалитет земљишта и воде²⁰⁹ од даље деградације. Такође, у оквиру пољопривреде, важно је пажљиво испланирати саобраћајну инфраструктуру, која ће што ефикасније обезбедити приступ пољопривредним парцелама, као и транспорт усева до складишта.

Шумарство се бави управљањем, заштитом, узгојем и коришћењем шума и шумских ресурса. Просторним планом се морају одредити зоне заштите шума и дозволити експлоатација истих у границама које не угрожавају њихов даљи опстанак. Шумске екосистемске услуге су изузетно важне и правилним програмима газдовања шума, оне се могу искористити на адекватан начин за развој привреде подручја²¹⁰.

Ловно подручје представља функционално повезан простор у ком се спроводи јединствена ловна политика, дугорочно и рационално газдовање дивљачи и примена мера очувања и унапређења ловишта. Ловиште представља природну целину у којој постоје услови за трајну заштиту, управљање, лов, коришћење и унапређивање различитих популација дивљачи. На тај начин у просторним плановима, у оквиру лова, као привредних карактеристика подручја треба тежити обезбеђивању одрживог газдовања популацијама дивљачи и њихових станишта. Циљ је трајно очување и унапређење виталности популација дивљачи, производних способности њихових станишта и биолошке разноврсности. На тај начин обезбеђује се остваривање економских, еколошких и социјалних функција ловства. Граница ловишта одређује се у зависности од природне целине, еколошких, географских и других услова. При утврђивању границе ловишта мора се узети у обзир природна миграција дивљачи. Ловно–туристичка делатност обавља се у ловиштима и објектима ловног туризма који испуњавају услове прописане законом. Представља услугу којом се уређује ловство и заштита животне средине²¹¹.

Индустрија у просторном планирању представља правилно организовање и распоређивање производних капацитета у простору како би се обезбедила ефикасна употреба земљишта, заштита животне средине и одрживи развој, а становништву обезбедила економска егзистенција. Просторни планови одређују где ће се налазити

²⁰⁹ Квалитет воде директно условљава и квалитет усева и целокупног приноса.

²¹⁰ Piha, 1986; Кицошев, Дунчић, 2007.

²¹¹ Закон о дивљачи и ловству, Службени гласник РС, бр. 18/2010; 95/2018 - др закон и 92/2023 – др закон; Интернет 8 – видети линк у Литератури.

индустријске зоне како би се обезбедио оптималан приступ транспортним путевима, енергетским ресурсима и радној снази. Локација индустријских зона мора бити усмерена и на оне просторне позиције које животну средину неће деградирати, а квалитет живота људи угрозити.

Просторни аспект *туризама* један је од основних критеријума када су у питању одмор, рекреација и слободно време. Просторно планирање туристичких подручја, део је савременог управљања друштвеним заједницама и њиховим активностима, али и основ уређења и даљег развоја простора кроз развијање привредних карактеристика. Циљ туристичког уређења кроз просторно планирање јесте истицање туристичких потенцијала и позитивних карактеристика одређене просторне целине²¹².

2.6.4. Инфраструктурни системи

Инфраструктурни системи уско су повезани са развојем насеља, региона, али и државе. Од степена изграђености и оптималности инфраструктуре, зависиће коришћење како постојећих, тако и отварање нових производних капацитета, функционисање свих привредних грана, унапређење и развој друштвеног сектора, функционисање и развој насеља, као и квалитет живота људи у заједницама. У инфраструктурне системе, обухваћене опсегом просторног планирања спадају²¹³:

- а. саобраћај,
- б. водопривреда,
- в. електроенергетска мрежа,
- г. телекомуникације и поштанска мрежа,
- д. комунална инфраструктура.

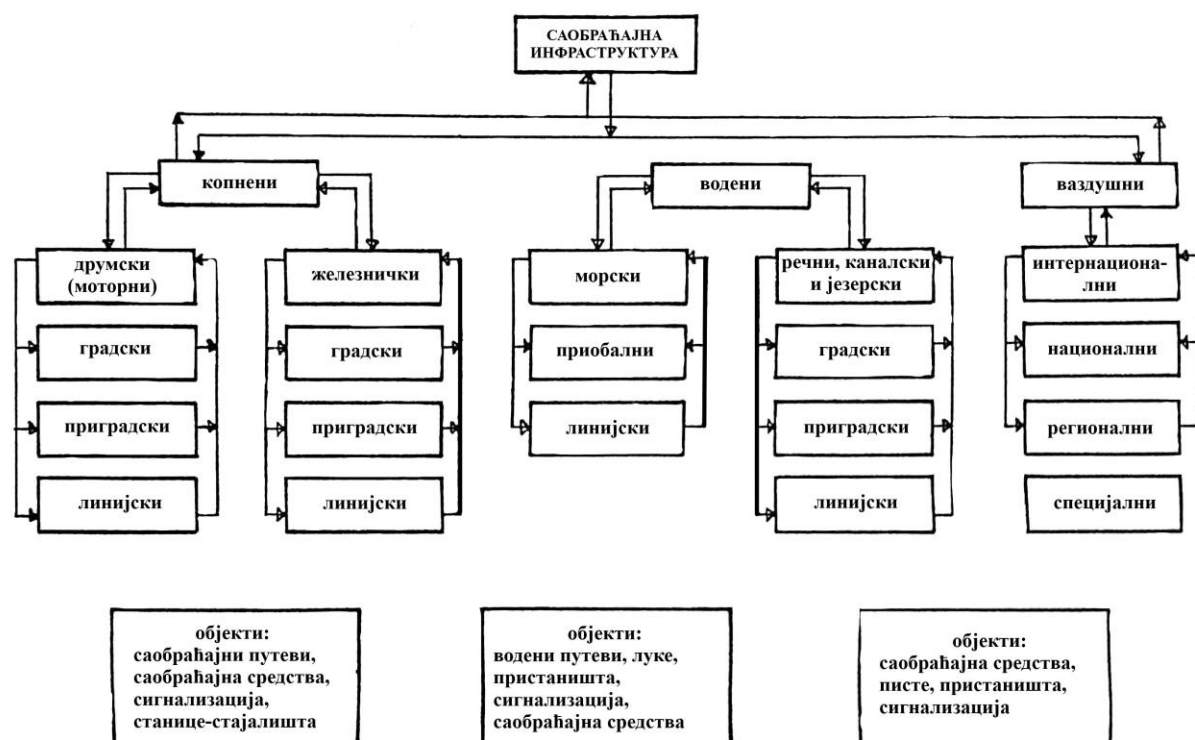
Од свих елемената инфраструктурног система, *саобраћај* (слика 24) има највећи утицај на општи развој насеља, региона, па и државе. Представља основу будућег развоја на више просторних и развојних нивоа, од којих је најзначајнији економски.

Водопривреда у просторним плановима обухвата све активности и мере које се односе на управљање и коришћење водних ресурса у складу са просторним развојем. Два основна вида водних ресурса су површинске и подземне воде. Површинске воде захтевају довољну количину падавина да би се оформио стални ток, док подземне воде захтевају одговарајућу геолошку структуру, како би се воде акумулирале у довољним количинама. У насељеним местима, подземне воде, често одређују начин градње објеката, њихову спратност, врсту материјала који ће се користити и слично. За насеља лоцирана поред обале потребно је изучити природу водених токова и водостаја, како би се избегла штетна дејства воде на насеља. Опет, насеља могу бити и велики загађивачи вода, због чега је планирање одвођења отпадних вода и њиховог пречишћавања важан задатак просторног планирања²¹⁴.

²¹² Marinović-Uzelac, 2001; Кицошев, Дунчић, 2007.

²¹³ Marinović-Uzelac, 2001.

²¹⁴ Ђорђевић, Ј., 2004; Кицошев, Дунчић, 2007.

Слика 24. Саобраћај као систем

Електроенергетска мрежа омогућава удобан и квалитетан живот људи у насељеним местима. У оквиру просторних планова неопходно је испланирати квалитетну електроенергетску мрежу ради неометаног функционисања свих привредних грана.

Задатак комуникационе инфраструктуре је преношење вести, односно информација (телекомуникације и поштанска мрежа). Ова сегмент инфраструктурних система се брзо модернизује и њене активности су све бројније, а средства комуникација све разноврснија и бројнија. Комуникациона инфраструктура је неопходна за развој привреде и изузено је важна за друштвени развој. У оквиру просторног планирања планирају се посебне мреже и системи који покривају комуникациону инфраструктуру²¹⁵.

Комунална инфраструктура покрива све техничке и услужне елементе развоја насеља без којих савремени живот човека не би могао бити функционалан. Комунална инфраструктура је од општег интереса и она покрива: водовод и канализацију, пречишћавање и одвођење атмосферских и отпадних вода; производњу, дистрибуцију и снабдевање топлотном енергијом; управљање комуналним отпадом; управљање гробљима и сахрањивање; управљање јавним паркиралиштима; управљање пијацама; одржавање улица и путева; одржавање чистоће на површинама јавне намене; димничарске услуге и делатност зоохигијене²¹⁶.

²¹⁵ Закон о електронским комуникацијама, Службени гласник РС, бр. 44/2010, 60/2013 - одлука УС, 62/2014, 95/2018, 86/2022; Закон о енергетици, Службени гласник РС, бр. 145/2014, 95/2018 – др. закон, 40/2021 и 62/2021.

²¹⁶ Закон о комуналним делатностима, Службени гласник бр. 88/2011, 104/2016, 95/2018 и 94/2024.

2.6.5. Комплекс заштите

Комплекс заштите се уско везује за очување природног потенцијала, али и потенцијала које је човек створио, тако што се тежи ублажавању или спречавању последица несрећа и катастрофа. Тежи се очувању биодиверзитета и културног идентитета и обезбеђује се здрава и одржива животна средина за све њене кориснике.

Многе опасности и угрожавања не могу се у потпуности спречити, али се могу ублажити правовременим деловањем. Под комплексом заштите у оквиру просторних планова убраја се²¹⁷:

- а. заштита природе,
- б. заштита животне средине,
- в. заштита непокретних добара културе,
- г. заштита од елементарних непогода.

Заштита природе у оквиру просторних планова спроводи се са циљем: очувања природног наслеђа, стварања климатске равнотеже и поспешивања еколошког развоја кроз очување биодиверзитета. У оквиру заштите природе, као део екосистема, посебно се истичу биљне и животињске заједнице или просторне целине, које посебно треба неговати и чувати. У светлу интензивне урбанизације и масовног туризма који прате савремено друштво, врло често долази до: нарушавања равнотеже у природи, поремећаја њених екосистема и деградације истих. Стога, заштита природе има задатак да истакне услове који доносе прогрес у односу човек и природа, стварајући на тај начин равнотежу и склад међу њеним члановима.

*Заштита животне средине*²¹⁸ се може проучавати кроз неколико аспеката: еколошко–биолошки, хемијско–физички, техничко–технолошки, просторно–планерски, географски, здравствено–хигијенски, психолошки, естетски, војно–стратешки и слично. Овим сегментом комплекс заштите тежи стварању баланса између човека и његове животне средине.

Заштита непокретних културних добара омогућава очување историјског и културног наслеђа у складу са савременим развојем насеља и инфраструктуре. Посебно се штите споменици културе и њихове амбијенталне целине, историјске целине, археолошка налазишта, меморијални паркови и слично.

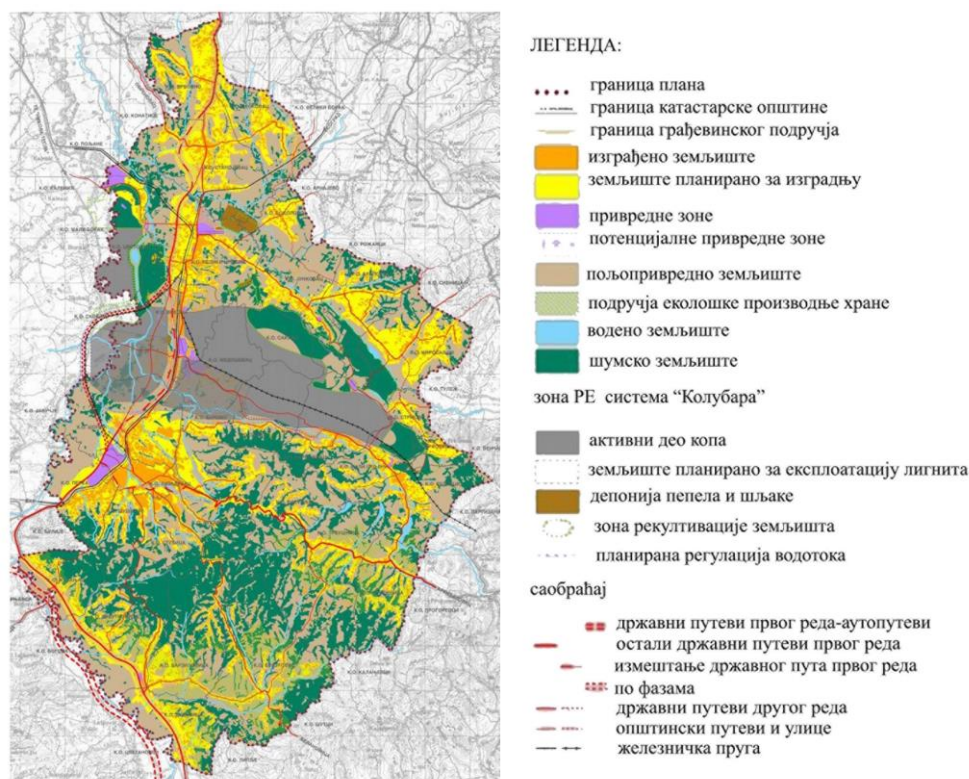
²¹⁷ Закон о планирању и изградњи, Службени гласник РС, бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 - др. закон, 9/2020, 52/2021 и 62/2023; Правилник о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања, Службени гласник 32/2019.

²¹⁸ Животна средина представља скуп природних и створених вредности чији комплексни међусобни односи чине окружење, односно простор и услове за живот. Квалитет животне средине је стање животне средине које се исказује физичким, хемијским, биолошким, естетским и другим индикаторима (дефиниција преузета из Закона о заштити животне средине – видети у Литератури). *Заштита природе* је низ мера и активности усредсређених на спречавање оштећења природе, природних вредности и природне равнотеже (дефиниција преузета из Закона о заштити природе – видети у Литератури).

Заштита од елементарних непогода има за циљ да смањи ризик од природних катастрофа, те и да повећа безбедност људи, њихове имовине и инфраструктуре. Елементарне непогоде су врло специфичан „непријатељ“ са којим се човек суочава. Не могу у потпуности да се предвиде и спрече. Могу се контролисати и последице њиховог дејства правовременим мерама смањити²¹⁹.

2.6.6. Намена простора и коришћење земљишта

Након прикупљања података у претходним корацима израде просторног плана, приступа се њиховом сумирању и изради предлога намене простора и начина коришћења земљишта. Намена земљишта представља начин коришћења земљишта, одређен планским документом. Уколико се земљиште користи за више различитих намена, од којих је једна преовлађујућа, онда се то назива претежна намена земљишта. Дакле, намена земљишта представља основу за организацију и просторно уређење подручја на начин којим се усклађују различити интереси и потребе друштва, економије и екологије.

Слика 25. Карта намена простора општине Лазаревац

Предложена намена простора визуализује се путем рефералних карата у оквиру просторног плана (слика 25). Картама се дефинише будуће коришћење просторних

²¹⁹ Marinović-Uzelac, 2001; Кицошев, Дунчић, 2007; *Закон о заштити животне средине*, Службени гласник РС, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - други закон, 72/2009 - други закон, 43/2011 - Одлука УС РС, 14/2016 (чл. 33-35. нису у пречишћеном тексту), 76/2018, 95/2018 - други закон, 95/2018 - други закон и 94/2024 - други закон (примењује се од 7.12.2025. године); *Закон о заштити природе*, Службени гласник РС, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010 - испр., 14/2016, 95/2018 - др. закон и 71/2021.

целина на одржив и интегралан начин. На тај начин, намена простора доприноси заштити и унапређењу природних ресурса и животне средине, смањењу потенцијалних сукоба у коришћењу простора, као и подстицању економских активности. Структура површина основних намена простора изражава се у км² и у процентима у текстуалном делу, а у графичком она се представља рефералном картом бр. 1²²⁰.

2.7. Врсте просторних планова у Србији

Сваки просторни план састављен је из **текстуалног и графичког дела**. Садржај текстуалног и графичког дела варира у зависности од садржаја планова. Графички део просторног плана чине карте које се израђују као дигиталне карте (GIS и AutoCad софтверски пакет) и као аналогни приказ, тј. као штампане карте. Дигитални формат и формат планских ознака прописује се посебним подзаконским актом.

Као што је већ назначено, *Закон о планирању и изградњи* дефинише концепцију свих просторних планова, тачније њен општи садржај. Овим Законом се дефинишу: услови и начин уређења простора, уређивање и коришћење грађевинског земљишта и изградња објеката; услови вршења инспекцијског надзора над применом одредби Закона и друга питања од значаја за уређење простора. **Подзаконски акт** који детаљније уређује примену овог закона представља *Правилник о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања*²²¹.

Стратешка процена утицаја плана на животну средину саставни је део документационе основе сваког просторног плана. *Законом о стратешкој процени утицаја на животну средину*²²² уређују се услови, начин и поступак вршења процене утицаја одређених планова и програма на животну средину, ради обезбеђивања заштите животне средине и унапређивања одрживог развоја, интегрисањем основних начела заштите животне средине у поступак припреме и усвајања планова и програма.

Плански документи одређују како ће се конкретан простор развијати, користити и штитити. У планска документа спадају просторни и урбанистички планови²²³. За потребе овог уџбеника акценат је само на **просторним плановима**, те се у њих убрајају²²⁴:

²²⁰ Видети у Литератури Просторни план Републике Србије 2021-2035, нацрт, стране 43 и 46.

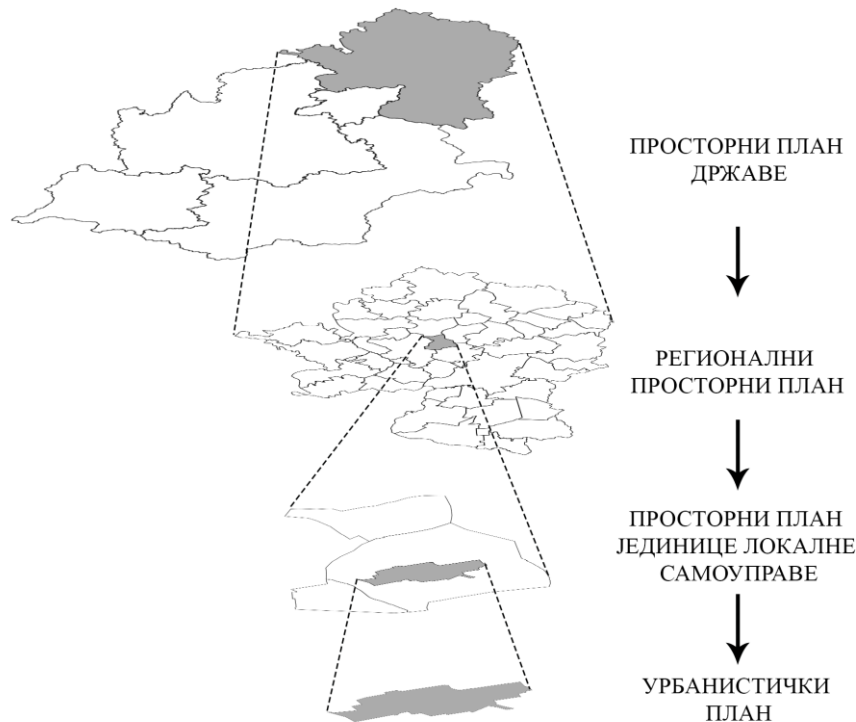
²²¹ *Правилник о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања*, Службени гласник 32/2019.

²²² *Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину*, Службени гласник РС, бр. 94/2024.

²²³ Више о Врстама просторних планова у *Правилнику о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања*, Службени гласник 32/2019 и *Закону о планирању и изградњи*, Службени гласник РС, бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 - др. закон, 9/2020, 52/2021 и 62/2023.

²²⁴ *Закон о планирању и изградњи*, Службени гласник РС, бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 - др. закон, 9/2020, 52/2021 и 62/2023.

1. Просторни план Републике Србије,
2. Регионални просторни план,
3. Просторни план јединице локалне самоуправе,
4. Просторни план подручја посебне намене.

Слика 26. Систем просторних планова у Републици Србији

Национални план представља просторни план државе. Регионални просторни план обухвата територију покрајина, региона или више општина заједно. Просторни план локалног нивоа најчешће подручје једне општине, док урбанистички планови уређују градове и њихову околину. Просторни план подручја посебне намене по величини простора може да припада и региону, али и јединици локалне самоуправе²²⁵. Просторни планови нижег реда, према вертикалној координацији, садржајно морају бити повезани са просторним плановима вишег реда (слика 26).

2.7.1. Просторни план Републике Србије

Просторни план Републике Србије (ППРС) доноси се за територију Републике Србије и **основни је плански документ просторног планирања и развоја**. Као основни просторни документ на националном нивоу, одређује смернице и условљава усаглашеност свих нижих планских докумената са својим одредбама. ППРС се доноси за период од најмање **10 година, али не дуже од 25 година**. Може се мењати и пре истека рока за који је донет. Одлуку о изради ППРС доноси **Влада на предлог надлежног министарства**.

²²⁵ Ђорђевић, Тошић, 2013.

Текстуални део Просторног плана Републике Србије садржи:

1) Полазне основе

- територија Републике Србије у ширем европском окружењу,
- интеррегионални односи,
- општа оцена стања,
- синтезна анализа потенцијала и ограничења просторног развоја,
- сценарији просторног развоја Републике Србије,
- принципи просторног развоја Републике Србије,
- визија, општи циљ и посебни циљеви просторног развоја Републике Србије.

У оквиру полазних основа, анализира се положај Србије у региону и Европи, као будућег члана ЕУ. Циљ је да се законодавство Србије и на планерском нивоу усклади са стандардима и токовима развоја земаља чланица ЕУ, али и њеног околног региона. Овај сегмент пружа општу оцену стање простора кроз приказ демографије, економије, инфраструктуре, природних и друштвених вредности, истичући потенцијале, али и ризике у даљем просторном развоју попут екологије, урбанизације и слично. У вези са тим, разматрају се различите варијанте будућег одрживог развоја државе, као основе за доношење стратешких одлука.

2) Интегрална планска решења, формулисана на основу следећих планских области:

- *Природа и еколошки развој* – обухвата заштиту и одрживо коришћење територије Републике Србије, њених природних ресурса, квалитета животне средине, одрживог коришћење, заштите и уређење предела, природног и културног наслеђа, одбране земље у ванредним ситуацијама, изазваних природним непогодама и технолошким удесима;
- *Становништво и социјални развој* – обухвата демографски развој, одрживи урбани развој и уређење урбаних насеља, одрживи рурални развој и уређење села, кроз развијање мреже јавних служби и стварање култа заједнице;
- *Одржива економија* – обухвата одрживи развој привреде на регионалном нивоу (пољопривреда, шумарство, индустрија, туризам), енергетике и водoprивреде, транспорта, различитих инфраструктурних система, земљишта као економско–еколошке категорије;
- *Регионални развој и просторна интеграција Републике Србије* – обухвата смањење регионалних неједнакости и подстицање равномернијег коришћења ресурса, кроз бољу повезаност, координацију развојних политика и усмеравање инвестиција ка мање развијеним подручјима.

3) Имплементацију

- мере и инструменти за спровођење,
- показатељи просторног развоја.

Сегмент имплементације приказује активности, механизме и правне инструменте који омогућавају да се циљеви и стратегије из просторног плана преточе у стварност, а кроз показатеље просторног развоја да се прати напредак у спровођењу истих.

Текстуални део Просторног плана Републике Србије може садржати и друге елементе који се односе на концепцију и планска решења просторног развоја Републике Србије. Може да садржи табеле, графиконе, дијаграме и слично са веродостојним приказом стања и будућег развоја.

Према *Закону о планирању и изградњи*²²⁶, текстуални део Просторног плана Републике Србије садржи нарочито:

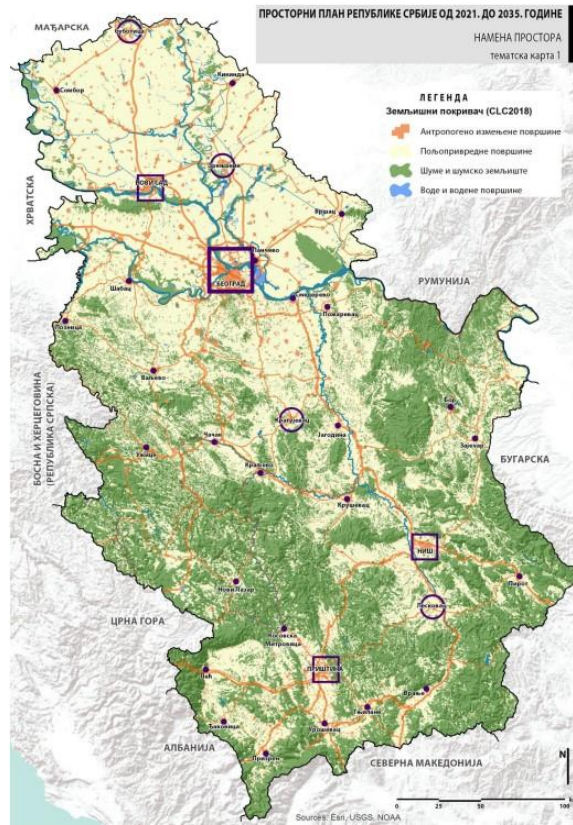
- 1) полазне основе за израду плана;
- 2) оцену постојећег стања;
- 3) циљеве и принципе просторног развоја;
- 4) принципе и пропозиције заштите, уређења и развоја природе и природних система;
- 5) просторни развој и дистрибуцију становништва;
- 6) мреже насеља и јавних служби;
- 7) просторни развој саобраћаја и инфраструктурних система од значаја за Републику Србију;
- 8) концепцију и пропозиције просторног развоја привреде;
- 9) мере заштите, уређења и унапређења природних добара и непокретних културних добара;
- 10) мере заштите животне средине;
- 11) дефинисање интеррегионалних и интрарегионалних функционалних мрежа;
- 12) планске целине заједничких просторних и развојних обележја, за које ће бити донесени просторни планови нижег реда;
- 13) дугорочне развојне стратегије Републике Србије;
- 14) мере за спровођење просторног плана;
- 15) извештај о стратешкој процени утицаја на животну средину (саставни део документационе основе планског документа).**

Графички део Просторног плана Републике Србије чине следеће рефералне карте:

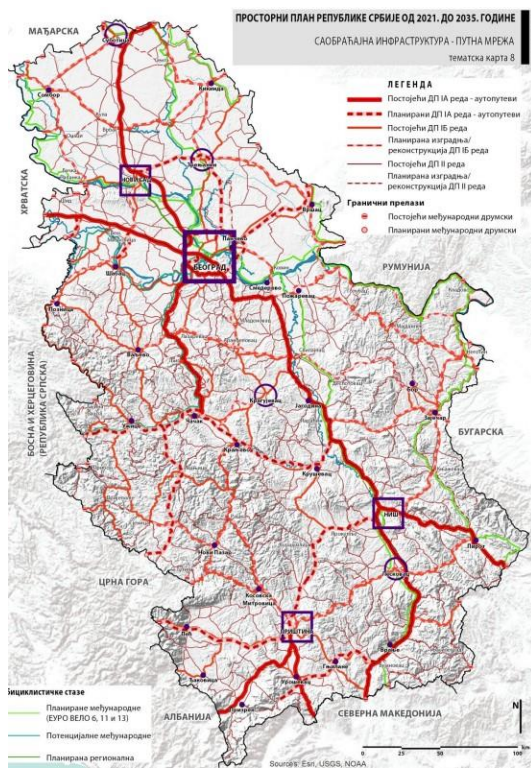
- 1) Реферална карта број 1 — „Намена простора и функционална подручја” (слика 27) садржи генерализовани приказ намене простора (коришћења земљишта) на нивоу области и приказ основних функционалних подручја.
- 2) Реферална карта број 2 — „Мрежа центара” садржи мрежу центара насељених места са основним функционалним везама.
- 3) Реферална карта број 3 — „Саобраћај и инфраструктурни системи” (слика 28) садржи приказ саобраћајних токова и инфраструктурне системе.
- 4) Реферална карта број 4 — „Туризам и заштита простора” (слика 29) садржи туристичке зоне и локације, зоне угрожености и активности на заштити животне средине, природна и непокретна културна добра.

²²⁶ Закон о планирању и изградњи, Службени гласник РС, бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 - др. закон, 9/2020, 52/2021 и 62/2023.

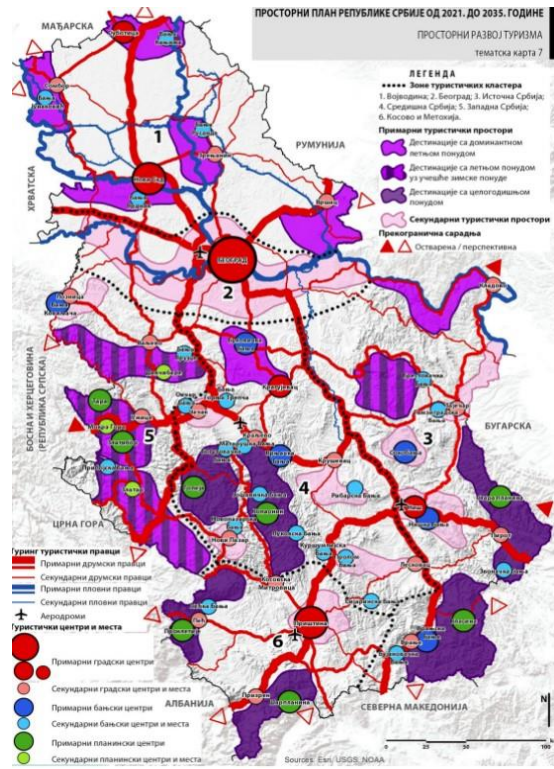
Увод у просторно планирање

Слика 27. Намена простора у ППРС 2021–2035, нацрт

Слика 28. Саобраћајна инфраструктура у ППРС 2021–2035, нацрт

Слика 29. Туризам у ППРС 2021–2035, нацрт

Рефералне карте Просторног плана Републике Србије раде се у размери **1:300 000**. Графички део Просторног плана Републике Србије може бити представљен и **тематским картама**, које се раде у истој или крупнијој размери²²⁷.

2.7.2. Регионални просторни план

Регионални просторни план се израђује за веће **просторне целине административног, функционалног, географског или статистичког карактера — просторним целинама усмереним ка заједничким циљевима и пројектима регионалног развоја**. Представља плански документ који разрађује циљеве просторног уређења и одређује рационално коришћење простора, у складу са суседним регионима и јединицама локалне самоуправе.

За разумевање Регионалног просторног плана издвајају се следећи термини²²⁸:

1) *Регион* — статистичка функционална територијална целина, која се састоји од једне или више области, а успостављена је за потребе планирања и спровођења политике регионалног развоја. Мора бити у складу са номенклатуром статистичких територијалних јединица NUTS 2. Није административна територијална јединица и нема правни субјективитет. На слици 30 приказана је статистичка подела Србије на регионе.

2) *Област* — статистичка функционална територијална целина, успостављена за потребе планирања и спровођења политике регионалног развоја. У складу је са номенклатуром статистичких територијалних јединица NUTS 3. Није административна територијална јединица и нема правни субјективитет. На слици 31 приказана је статистичка подела Србије на области.

*Законом о регионалном развоју*²²⁹ донесена је одлука коју је Скупштина Републике Србије у мају 2010. године усвојила, а којом је предвиђено да се Србија, за потребе подстицања регионалног развоја, подели на пет региона и то (слика 30):

- 1) Регион Војводине,
- 2) Београдски регион,
- 3) Регион Шумадије и Западне Србије,
- 4) Регион Јужне и Источне Србије,
- 5) Регион Косово и Метохија.

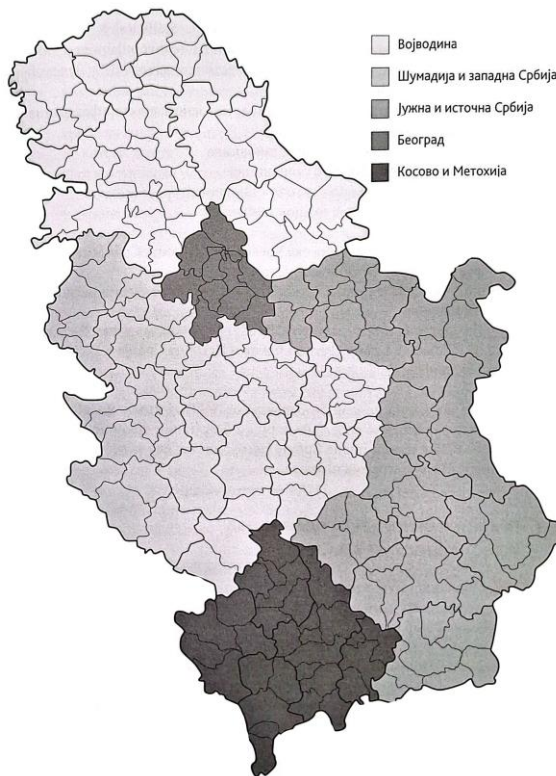
Издвојена класификација региона у Србији уклапа се у критеријуме усвојене номенклатуром просторних јединица за статистику ЕУ, почетком '70-их година прошлог века, а ради поједностављења територијалне поделе за потребе регионалне

²²⁷ Текст је базиран на садржају *Правилника о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања*, Службени гласник РС, бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 - др. закон, 9/2020, 52/2021 и 62/2023.

²²⁸ *Закон о регионалном развоју*, Службени гласник РС, бр. 51/2009, 30/2010 и 89/2015 - др закон.

²²⁹ Исто.

статистике ЕУ²³⁰. Временом се споменута номенклатура унапређивала да би 2003. године, **номенклатура статистичких територијалних јединица по стандардима Европске уније (NUTS, The Nomenclature of Territorial Units for Statistics и LAU, Local Administrative Units)** добила званичан и правно обавезујућ статус за чланице ЕУ²³¹.

Слика 30. Подела Србије на статистичке регионе

Слика 31. Подела Србије на статистичке области

Као основни критеријум за одређивање статистичких региона издваја се становништво и постојећа политичка територијална организација државе. Подела на NUTS територијалне јединице тежи да се што боље успостави напредак државе, пре свега на привредном пољу. Категорије статистичких јединица NUTS–а изражавају се кроз²³²:

- **NUTS 1:** одговара територијалним целинама које имају од **3 до 7 милиона становника,**
- **NUTS 2:** одговара територијалним целинама које имају од **800 000 до 3 000 000 становника,**
- **NUTS 3:** одговара територијалним целинама које имају од **150 000 до 800 000 становника,**
- **LAU 1 (NUTS 3):** одговара територијалним целинама које имају од **10 000 до 150 000 становника,**

²³⁰ Ђорђевић, Тошић, 2013.

²³¹ Интернет 10 (видети линк у Литератури).

²³² Ђорђевић, Тошић, 2013.

- **LAU 2 (NUTS 4):** одговара територијалним целинама које имају испод **10 000 становника**.

На основу примене овог начина категорисања територијалних јединица, Србија је према NUTS 1, подељена на два нивоа: **Србија–север** (регион Београда и регион Војводине) и **Србија–југ** (регион Шумадије и Западне Србије, регион Јужне и Источне Србије и регион Косова и Метохије).

Регионални просторни план (РПП) израђује се на основу претходне студије оправданости. Одлуку о изради регионалног просторног плана аутономне покрајине и регионалног просторног плана за подручје града Београда доноси **Влада, на предлог министарства надлежног за послове просторног планирања**. Регионални просторни план за подручје аутономне покрајине доноси **скупштина аутономне покрајине**, док за подручје града Београда доноси **скупштина града Београда**.

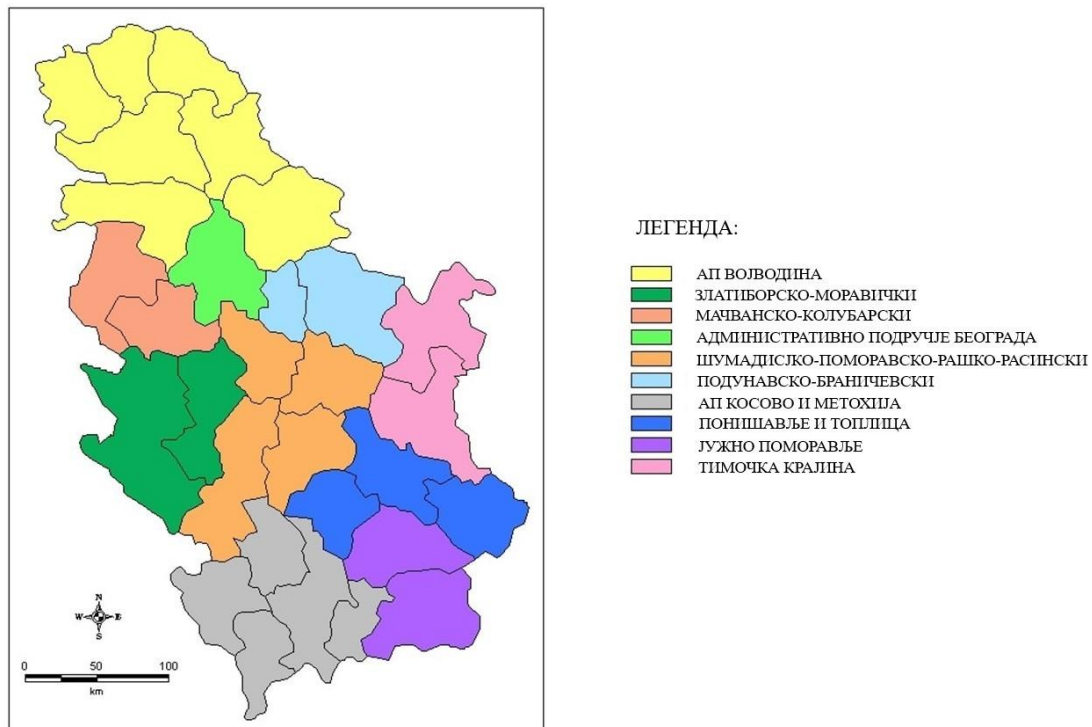
Регионални просторни планови који су у Србији урађени у складу са *Законом о планирању и изградњи*²³³ и обухватају подручја која су већа од округа/области, а мања од усвојених статистичких региона Србије (слика 32) су²³⁴:

1. Регионални просторни план за подручје Колубарског и Мачванског управног округа,
2. Регионални просторни план за подручје Подунавског и Браничевског управног округа,
3. Регионални просторни план за подручје Шумадијског, Поморавског, Рашког и Расинског управног округа,
4. Регионални просторни план Тимочке крајине (Борски и Зајечарски округ),
5. Регионални просторни план за подручје Златиборског и Моравичког управног округа,
6. Регионални просторни план за подручје Нишавског, Топличког и Пиротског управног округа,
7. Регионални просторни план општина Јужног Поморавља (Јабланички и Пчињски округ),
8. Регионални просторни план Аутономне покрајине Војводине,
9. Регионални просторни план административног подручја Града Београда.

Регионални просторни план се доноси за период **најмање од 10 година**, од дана усвајања, али период може бити измењен у складу са новим потребама просторно–развојне политике. По истеку тог рока, план се ревидира или доноси нови, како би се пратећи актуелне трендове и потребе у региону, обезбедио одрживи и усклађени развој. Садржи **текстуални и графички део**.

²³³ Службени гласник РС, бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 - др. закон, 9/2020, 52/2021 и 62/2023.

²³⁴ Ђорђевић, Тошић, 2013.

Слика 32. Регионални просторни планови у Србији

Текстуални део Регионалног просторног плана садржи:

1) Полазне основе

- обухват и опис граница подручја просторног плана;
- обавезе, услове и смернице из планског документа вишег реда и других развојних докумената;
- скраћени приказ и оцена постојећег стања (генерални приказ потенцијала и ограничења).

Као и у сваком просторном плану, потребно је дефинисати просторни оквир региона за који се план израђује. У овом стадијуму неопходно је осврнути се на све обавезујуће смернице и ограничења из просторног плана вишег реда. На крају, кроз синтезу свих расположивих података даје се кратак приказ постојећег стања региона са истакнутим кључним проблемима, потенцијалима и ограничењима.

2) Принципе, циљеве и општу концепцију регионалног просторног развоја

- визија и принципи регионалног просторног развоја,
- општи и посебни циљеви регионалног просторног развоја,
- циљеви развоја по појединим областима,
- концепција регионалног просторног развоја.

Ова ставка представља врло важан уређивачки и програмски корак са стратешком визијом и конкретним мерама за просторни развој региона. Без јасно дефинисаних

принципа, циљева, визије, концепције и слично, регионални просторни план не би имао смислен правац деловања. У оквиру истакнуте ставке, дефинишу се циљеви и тиме се наглашава **визија будућег просторног развоја региона**. У оквиру ове ставке садржаја РПП, представља се **просторни модел** развоја региона на основу кога ће се, између осталог, развијати и детаљнији планови, односно планови нижег реда.

3) Планска решења

- заштита, уређење, коришћење и развој природних система и ресурса покривају: пољопривредно земљиште, шуме и шумско земљиште, воде и геолошке ресурсе;
- просторни развој и дистрибуција становништва, насеља и јавних служби обухвата: становништво, функционално повезивање насеља и центара, као и организацију јавних служби;
- просторни развој и дистрибуција привредних делатности;
- развој туризма, организација и уређење туристичких и рекреативних простора;
- просторни развој саобраћаја и инфраструктурних система обухвата: саобраћај, водопривредну инфраструктуру, енергетску инфраструктуру, телекомуникациону и комунална инфраструктуру;
- заштита животне средине, предела, природних и културних добара обухвата организацију простора од интереса за одбрану земље и заштиту од елементарних непогода;
- интеррегионалне и интрарегионалне функционалне везе и трансгранична сарадња;
- коришћење простора и основна намена простора.

Планска решења региона представљају конкретне предлоге и мере које дефинишу како ће се простор користити, уређивати и заштитити у складу са стратешким циљевима региона. Овај део плана даје детаљну основу за управљање свим значајним просторним ресурсима и активностима, укључујући природне системе, становништво, привреду, инфраструктуру и заштиту животне средине. Акцентује се унапређење повезаности и сарадње са другим регионима и суседним земљама, ради јачања развоја и решавања заједничких просторно–стратешких питања.

4) Имплементацију

- мере за подстицање регионалног развоја и равномерног територијалног развоја,
- смернице за израду планских докумената и друге развојне документације за подручје плана,
- приоритети и стратешко развојни пројекти прве етапе спровођења плана,
- мере и инструменти за спровођење плана.

Имплементација представља фазу у којој се планске мере, одлуке и стратегије из регионалног просторног плана спроводе у дело. Без ове фазе, чак и најбоље

осмишљени план остаје само документ на папиру, без директних утицаја на просторни развој региона.

Текстуални део Регионалног просторног плана може да садржи још и табеле, графиконе, дијаграме и слично.

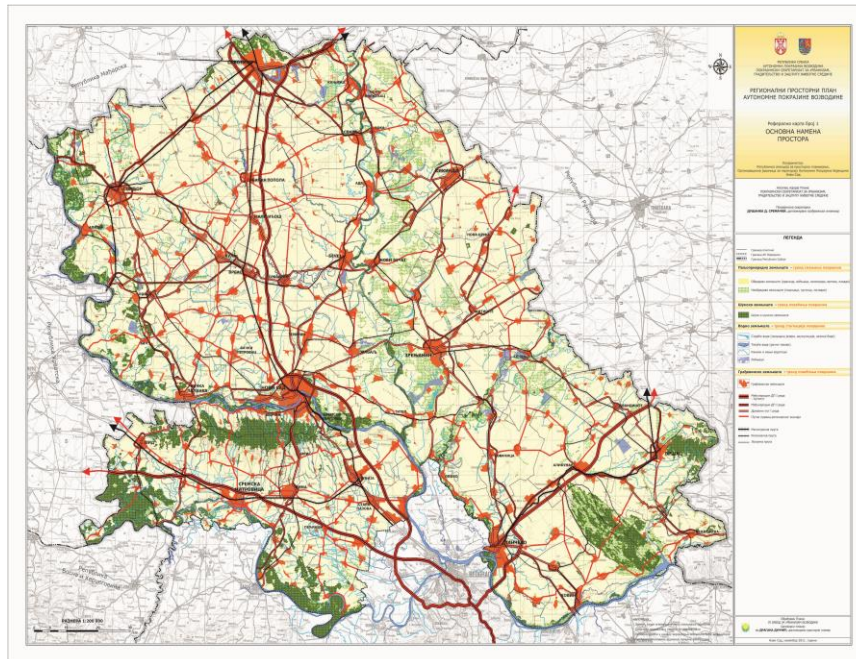
Према *Закону о планирању и изградњи*²³⁵, текстуални део Регионалног просторног плана садржи нарочито:

- 1) полазне основе за израду плана;
- 2) оцену постојећег стања;
- 3) циљеве и принципе регионалног просторног развоја;
- 4) концепцију регионалног просторног развоја;
- 5) принципе и пропозиције заштите, уређења и развоја природе и природних система;
- 6) концепцију и пропозиције просторног развоја и дистрибуције становништва, мреже насељених места и јавних служби;
- 7) функционално повезивање насељених места;
- 8) принципе и пропозиције просторног развоја привреде, дистрибуцију активности и употребу земљишта;
- 9) просторни развој саобраћаја, регионалних инфраструктурних система и повезивање са инфраструктурним системима од значаја за Републику Србију;
- 10) мере заштите, уређења и унапређења природних добара и непокретних културних добара;
- 11) дефинисање интеррегионалних и интрарегионалних функционалних веза и трансграничне сарадње;
- 12) мере заштите животне средине;
- 13) мере за подстицање регионалног развоја;
- 14) мере за равномерни територијални развој региона;
- 15) мере и инструменте за остваривање регионалног просторног плана и приоритетних планских решења, односно стратешко развојних пројеката за прву етапу спровођења;
- 16) мере за спровођење регионалног просторног плана;
- 17) извештај о стратешкој процени утицаја на животну средину (саставни део документационе основе планског документа).**

Графички део Регионалног просторног плана чине следеће рефералне карте:

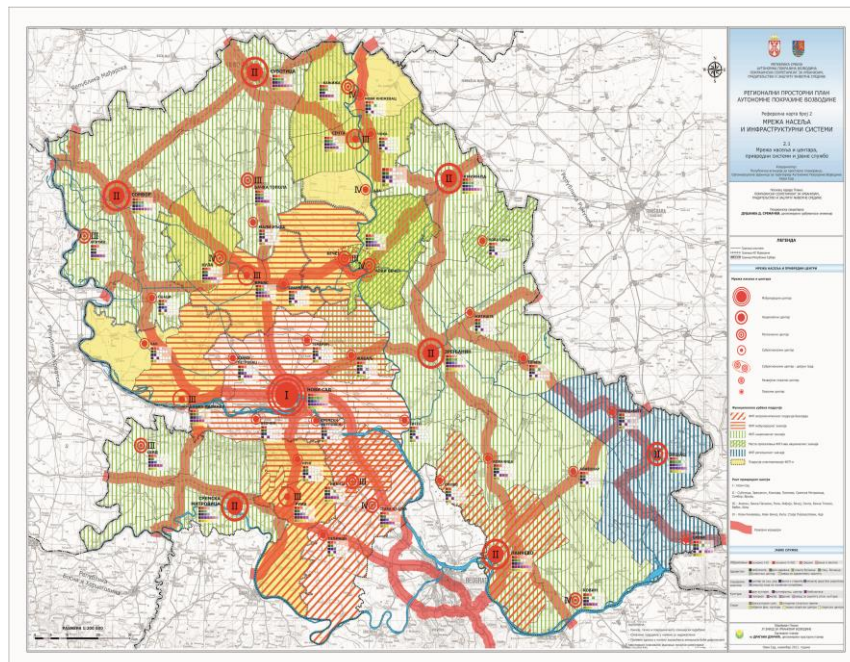
- 1) Реферална карта број 1 — „Основна намена простора” (слика 33), садржи оквирне целине основних категорија земљишта и то пољопривредног земљишта, шуме и шумског земљишта, вода и водног земљишта, као и грађевинског земљишта.

²³⁵ Службени гласник РС, бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 - др. закон, 9/2020, 52/2021 и 62/2023.

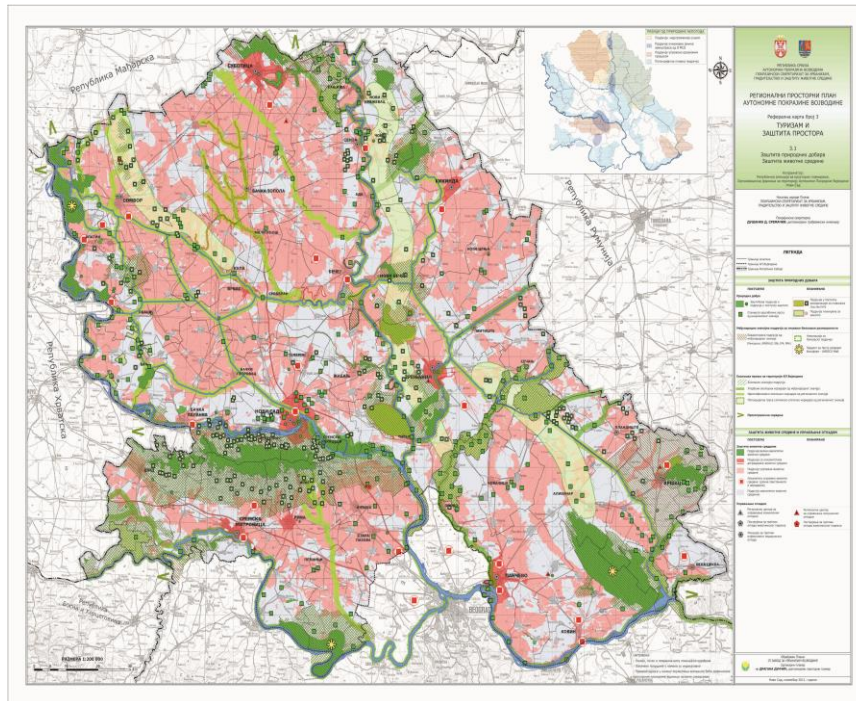
Слика 33. Основна намена простора АП Војводина

2) Реферална карта број 2 — „Мрежа насеља и инфраструктурни системи” (слика 34), садржи нарочито мрежу насеља и центара, садржаје јавних служби, распоред основних привредних делатности, инфраструктурне системе.

Слика 34. Мрежа насеља и инфраструктурних система АП Војводина

3) Реферална карта број 3 „Туризам и заштита простора” (слика 35), садржи нарочито туристичке зоне и локације, зоне угрожености и активности на заштити животне средине, природна и непокретна културна добра са прописаним зонама и режимима заштите.

Слика 35. Туризам и заштита простора АП Војводине

Рефералне карте Регионалног просторног плана раде се у размери **1:100 000**, изузетно **1:50 000**, за подручје области, односно **1:200 000** за подручје већих територија²³⁶.

2.7.3. Просторни план јединице локалне самоуправе

Просторни план јединице локалне самоуправе (ППЈЛС) доноси се за територију јединице локалне самоуправе (локална самоуправа се остварује у општини, граду и граду Београду²³⁷) и одређује смернице за развој делатности и намену површина, као и услове за одрживи и равномерни развој на територији јединице локалне самоуправе. Усклађен је са просторним плановима вишег реда. Овај просторни план представља основни плански документ за **усмеравање и управљање дугорочним и одрживим развојем локалне заједнице**.

Просторни план јединице локалне самоуправе представља развојно–стратешки документ који садржи мере и инструменте за уређење простора у плановима нижег реда (урбанистички планови), али и правила за уређење простора који у урбанистичким плановима није обухваћен.

Та подручја су обично делови територије општине који имају доминантно рурални карактер, мали број домаћинстава и претежно се баве пољопривредом, у складу са

²³⁶ Текст је базиран на садржају *Правилника о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања*, Службени гласник 32/2019 и *Закону о планирању и изградњи*, Службени гласник бр. 120/2004, 54/2007-3, 104/2009-25, 36/2010-10, 105/2021-8.

²³⁷ *Закон о локалној самоуправи*, Службени гласник РС", бр. 129/2007, 83/2014 - др. закон, 101/2016 - др. закон, 47/2018 и 111/2021 - др. закон.

уређајном основом за село. Примера ради, у Београду се за делове административног подручја изван генералног урбанистичког плана доносе просторни планови градских општина, који одговарају ППЈЛС. Уређајна основа за село саставни је део ППЈЛС и за територију њиховог обухвата локацијски услови се издају директно, односно није потребна даља планска разрада за потребе изградње планираних садржаја. У том смислу, уређајна основа за село садржи адекватна правила уређења и грађења (регулације и нивелације). Централни делови подручја ППЈЛС који по својој структури поседују већи степен урбанитета даље се разрађују урбанистичким плановима.

Просторни план јединице локалне самоуправе доноси **скупштина јединице локалне самоуправе**. Представља плански документ који се израђују за временски период од најмање **10 година**.

Текстуални део Просторни план јединице локалне самоуправе садржи:

1) Полазне основе за израду плана

- правни и плански основ за израду плана,
- обухват и опис границе подручја просторног плана,
- принципи просторног развоја,
- визија и циљеви просторног развоја,
- концепција просторног развоја.

Као и у сваком просторном плану и у ППЈЛС ова ставка представља **почетни и кључни део процеса планирања**. Њоме се дефинише оквир и услови под којима се просторни план развија, чиме се обезбеђује јасна основа и смернице за све наредне фазе израде и имплементације плана.

2) Планска решења просторног развоја и пропозиције просторног развоја:

- опис и одређивање намена простора (пољопривредно, шумско, водно, грађевинско и друго земљиште, укључујући обухват грађевинског подручја);
- заштита, уређење, коришћење и развој природних система и ресурса (пољопривредно земљиште, шуме и шумско земљиште, воде, геолошки ресурси и друго);
- просторни развој, дистрибуција становништва, мрежа насеља и јавних служби (становништво, однос градских и сеоских насеља, функционално повезивање насеља и центара, организација јавних служби и друго);
- просторни развој и дистрибуција привредних делатности;
- просторни развој туризма, организација и уређење туристичких и рекреативних простора;
- просторни развој саобраћаја и инфраструктурних система и повезивање са регионалним инфраструктурним мрежама (саобраћај, водопривредна, енергетска, телекомуникациона и комунална инфраструктура);
- правила и мере заштите животне средине, предела, природних и културних добара (заштита животне средине, заштита, уређење и унапређење предела,

природних и културних добара, организација простора од интереса за одбрану земље и заштиту од елементарних непогода и друго).

Планска решења представљају **суштински садржај просторног плана**, у оквиру кога се дефинишу конкретне мере, правила и смернице за развој и уређење простора на територији јединице локалне самоуправе. Резултат су спроведене анализе, дефинисане визије и постављених циљева просторног развоја. Планска решења чине **оперативни оквир за његово спровођење**.

3) Попис парцела и опис локација за јавне површине, садржаје и објекте

Пописивањем парцела обезбеђује се прецизна и детаљна идентификација земљишних парцела и конкретних локација на којима ће бити развијени планирани садржаји и новопланирана намена површина. Тиме се и омогућава преглед актуелне катастарске и просторне ситуације, као и правног статуса земљишта. Опис укључује просторне карактеристике, приступне путеве, повезаност са околином и потенцијална ограничења, али и постојећу намену земљишта.

4) Мере за равномерни територијални развој јединице локалне самоуправе и уређајне основе за село

Ова ставка је кључна за постизање **балансираног развоја целе територије јединице локалне самоуправе**, с посебним освртом на развој руралних подручја и села. Она дефинише конкретне активности и услове који доприносе смањењу просторних неједнакости и подстицању одрживог развоја у свим деловима општине или града.

5) Делове територија јединице локалне самоуправе за које је предвиђена израда урбанистичког плана

Ова ставка дефинише **територијални оквир и приоритете за даље детаљно планирање** и то кроз израду урбанистичких планова који ће прецизније уређивати конкретне просторе.

6) Локације за које је потребно спровести урбанистичко–архитектонски конкурс

Ова ставка представља механизам којим се у оквиру просторног плана обезбеђује могућност за селекцију и развој најквалитетнијих урбанистичких и архитектонских решења путем конкурса.

7) Правила уређења и правила грађења

Правила уређења представљају скуп конкретних прописа и смерница које дефинишу начин коришћења, уређења и развоја простора на територији јединице локалне самоуправе. Она служе као оперативни инструмент који обезбеђује спровођење стратешких и концептуалних решења из просторног плана. Зависно од врсте планског документа, садрже нарочито:

- целине и зоне одређене планским документом;

- урбанистичке и друге услове за уређење и изградњу површина и објеката јавне намене и мреже саобраћајне и друге инфраструктуре;
- попис објеката за које се пре обнове или реконструкције морају изградити конзерваторски или други услови;
- стратешку процену утицаја планског документа на животну средину;
- опште и посебне услове и мере заштите живота и здравља људи и заштите од пожара, елементарних непогода, техничко–технолошких несрећа и ратних дејстава;
- посебне услове којима се површине и објекти јавне намене чине приступачним особама са инвалидитетом, у складу са стандардима приступачности.

Правила грађења представља скуп прописа који одређује како и под којим условима може да се гради на територији јединице локалне самоуправе. Зависно од врсте планског документа, правила грађења садрже нарочито:

- врсту и намену објеката који се могу градити под условима утврђеним планским документом, односно, врсту и намену објеката чија је изградња забрањена у појединачним зонама;
- услове за формирање грађевинске парцеле;
- положај објекта у односу на регулацију и у односу на границе грађевинске парцеле;
- највеће дозвољене индексе заузетости и изграђености грађевинске парцеле;
- највећу дозвољену спратност и висину објеката;
- најмању дозвољену међусобну удаљеност објеката и објеката од граница парцела;
- услове за изградњу других објеката на истој грађевинској парцели;
- услове и начин обезбеђивања приступа парцели и простора за паркирање возила.

8) Имплементацију

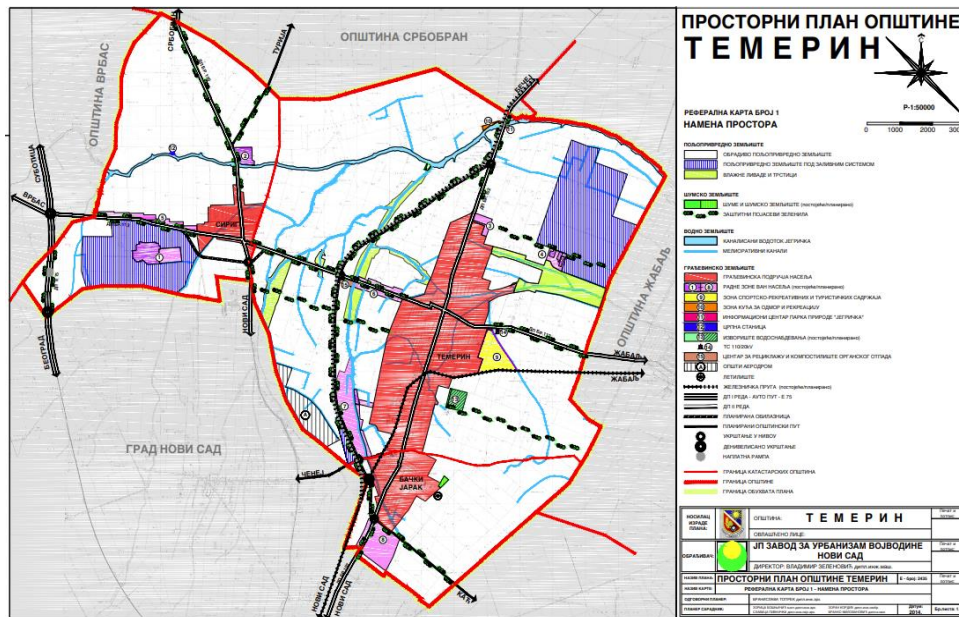
- смернице за израду планске документације за подручје плана;
- приоритетна планска решења и пројекте;
- мере за подстицање равномерног територијалног развоја, као и кооперација са суседним јединицама локалне самоуправе у току имплементације;
- учесници у имплементацији;
- мере и инструменте за имплементацију.

Имплементација је процес спровођења свих решења и мера које су дефинисане просторним планом. По имплементацијом се подразумевају јасни упути за даље планирање и израду детаљнијих просторних и урбанистичких планова у складу са стратешким циљевима. Истичу се најважнији пројекти и мере које треба прво реализовати, ради ефикасног и уредног развоја територије. Обезбеђује се подршка равномерном развоју свих делова територије и сарадња са околним општинама и градовима ради бољег планирања и коришћења ресурса.

Увод у просторно планирање

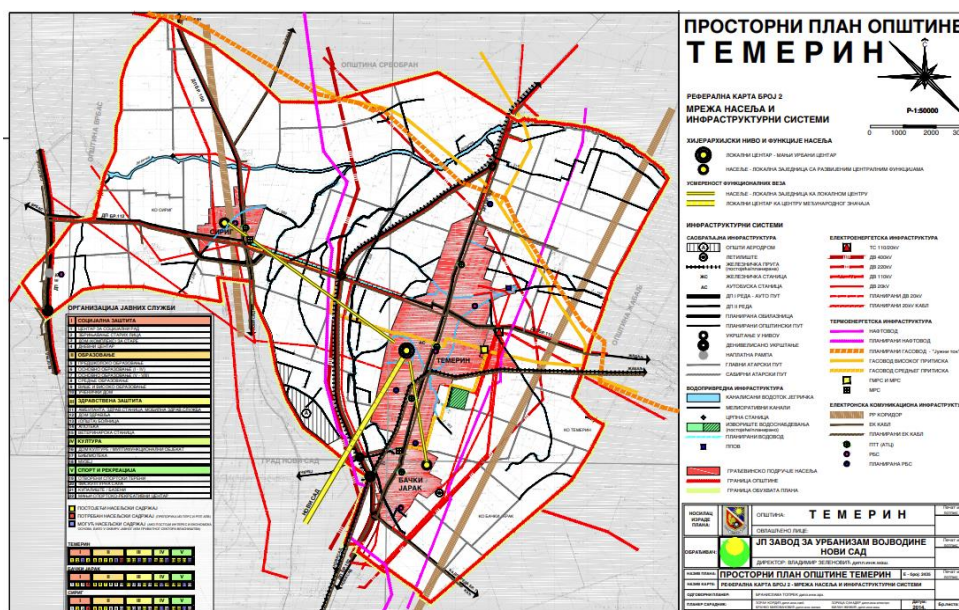
Графички део Просторног плана јединице локалне самоуправе чине следеће рефералне карте:

- 1) Реферална карта број 1 — „Намена простора” (слика 36) садржи пољопривредно земљиште, шуме и шумско земљиште, воде и водно земљиште и грађевинско земљиште.

Слика 36. Намена простора општине Темерин

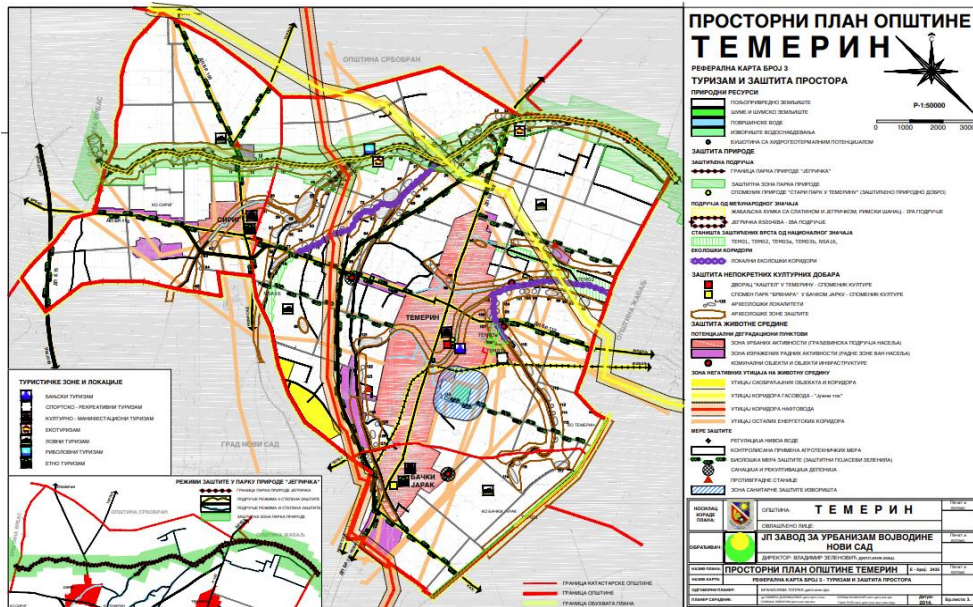
- 2) Реферална карта број 2 — „Мрежа насеља и инфраструктурни системи” (слика 37) садржи мрежу насеља и центара, садржаје јавних служби, распоред основних привредних делатности и инфраструктурне системе.

Слика 37. Мрежа насеља и инфраструктурних система општине Темерин

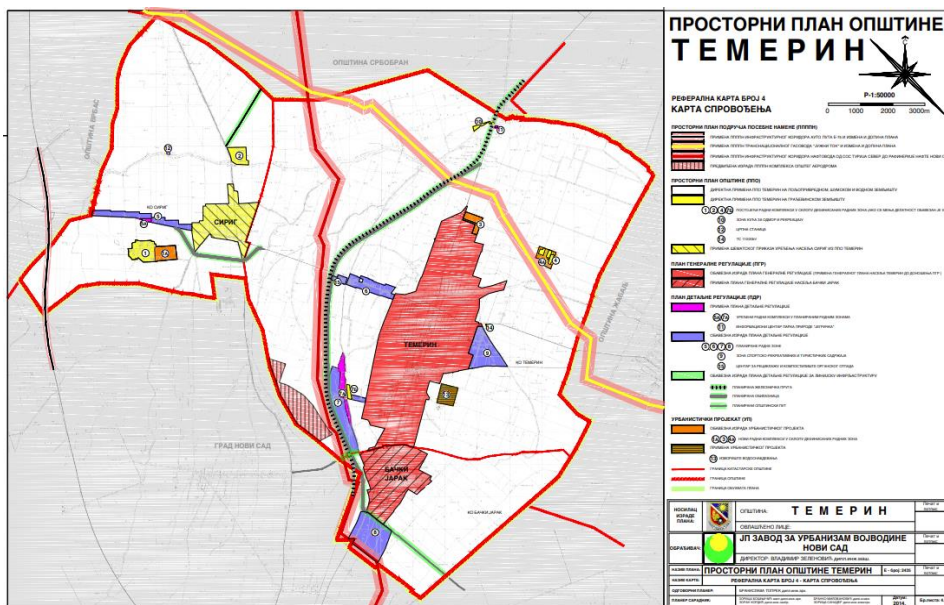
Увод у просторно планирање

- 3) Реферална карта број 3 — „Туризам и заштита простора” (слика 38) садржи туристичке зоне и локације, зоне угрожености и активности на заштити животне средине, природна и непокретна културна добра са прописаним зонама и режимима заштите.

Слика 38. Туризам и заштита простора општине Темерин

- 4) Реферална карта број 4 — „Карта спровођења” (слика 39) приказује зоне и насеља за која је предвиђена обавезна израда урбанистичког плана, зоне и насеља у оквиру којих је предвиђена обавезна израда урбанистичког пројекта, насеља за која се ради уређајна основа за село и зоне за директну примену плана (издавање информације о локацији и локацијских услова).

Слика 39. Карта спровођења општине Темерин

Рефералне карте Просторног плана јединице локалне самоуправе раде се у размери **1:25 000** или **1:50 000**²³⁸.

2.7.4. Просторни план подручја посебне намене

Просторни план подручја посебне намене (ППППН) доноси се за подручја која захтевају: посебан режим организације, уређења, коришћења и заштите простора, пројекте од значаја за Републику Србију или за подручја одређена Просторним планом Републике Србије или другим просторним планом. Такође, Просторни план подручја посебне намене доноси се за просторне целине чију посебност одређује једна или више опредељујућих намена, активности или функција у простору, а које су од националног интереса. Границе планског подручја утврђују се у складу са постојећим административним и катастарским границама — општина, катастарских општина или појединачних парцела.

Посебност подручја одређује једна или више опредељујућих намена, активности или функција у простору, које су од државног, односно јавног интереса. Као пример томе издваја се:

- 1) *Подручје са природним, културно–историјским или амбијенталним вредностима* — односи се на подручје националног парка и друга подручја, проглашена или предложена за подручје природног добра; подручје непокретног културног добра од изузетног значаја, проглашено или предложено за подручје непокретног културног добра. Планско подручје, по правилу, **обухвата проглашено или предложено подручје са заштитном зоном**²³⁹.
- 2) *Подручје са могућношћу експлоатације минералних сировина* — односи се на подручја површинске експлоатације енергетских, металичних или неметаличних минералних сировина у великим рударским басенима. **Планско подручје обухвата ширу зону**²⁴⁰: површинских копова, депонија јаловине и других отпадних материјала; зону објеката за припрему, прераду или трансформацију минералних сировина; мрежу унутрашњег и спољашњег транспортног система; локације постројења за технолошку и отпадну воду; као и зону непосредног утицаја експлоатације и прераде минералних сировина на околину.
- 3) *Подручје са могућношћу коришћења туристичких потенцијала* — односи се на подручја која обухватају природне и створене туристичке потенцијале, као и

²³⁸ Текст је базиран на садржају *Правилника о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања*, Службени гласник 32/2019; Стефановић и сар. 2017.

²³⁹ У пракси често долази до проблема ако се план односи само на централни, заштићени део (нпр. парк). Активности у околини (грађевинске, пољопривредне, индустријске) могу представљати опасност по то подручје. Зато се овде наглашава да **план мора обухватити и заштитну зону** — како би заштита била стварна, а не само формална. Дакле, планско подручје, у овом контексту, не обухвата само простор који поседује природне, културно-историјске или амбијенталне вредности, већ и његову непосредну околину – заштитну зону, чијим се уређењем и коришћењем обезбеђује очување тих вредности.

²⁴⁰ Као и у претходној ставци, овде се наглашава да **план не обухвата само место експлоатације, већ и ширу зону утицаја**, како би се обезбедило рационално управљање простором и контрола негативних последица на околину.

друга туристички значајна подручја од важности за Републику Србију. У складу са законом о планирању, развоју и унапређењу туризма, ова категорија укључује и подручја која су проглашена за туристички простор. **Планско подручје, обухвата и шири концепт**²⁴¹ подручја природних и створених туристичких потенцијала, а у случају да је реч о подручју које је званично проглашено туристичким простором, његове границе се одређују у складу са актом којим је то проглашење извршено.

4) *Подручје са могућношћу коришћења хидропотенцијала* — односи се на територију слива великих и средњих акумулација и подручја изворишта воде, укључујући зоне великих пријемника подземне воде, као и велике водопривредне и енергетске системе у саставу тих акумулација. То обухвата уређаје за прераду воде, акумулативне и проточне хидроелектране, као и системе хидроелектрана на рекама. Планско подручје обухвата **акумулације и изворишта воде**, као и **ширу зону заштите изворишта**²⁴².

5) *Подручје реализације пројекта од значаја за Републику Србију* — односи се на пројекте које Влада утврди као стратешки важне, као што су: привредне зоне и индустријски комплекси, комплекси интензивне пољопривредне производње и пољопривредни комбинати, стамбено–пословни комплекси, пројекти урбане обнове, зоне и комплекси специјалне намене за саобраћајну, енергетску, телекомуникациону и водопривредну инфраструктуру. **Планско подручје, у зависности од врсте пројекта, обухвата функционално подручје самог пројекта**, подручје инфраструктурног комплекса укључујући делове насељених места, коридора и мреже коридора међународног, магистралног и регионалног значаја, површине за инфраструктурне системе, чворишта, укрштања, терминале, техничке уређаје, сервиса, паркиралишта и објекте услуга различитих намена (гранични прелази, туризам, угоститељство, трговина), **као и подручје које је у непосредној физичкој и функционалној вези са коридором**, укључујући заштитни појас и објекте које је потребно штитити од негативних утицаја коридора²⁴³.

б) *Изградња објеката за које грађевинску дозволу издаје министарство надлежно за послове грађевинарства или одговарајући орган аутономне покрајине*. Планско подручје обухвата функционално подручје самих објеката, **као и евентуалне заштитне зоне** и друга површине које су неопходне за њихово несметано функционисање и за смањење могућих негативних утицаја објекта на околину.

²⁴¹ Наглашава се да план не обухвата само простор у ком се налазе туристички садржаји, већ и **ширу околину у којој се они развијају**. На тај начин се обезбеђује уравнотежен развој туризма, заштита природних и културних вредности, као и контрола утицаја туристичких активности на околину.

²⁴² Планско подручје не обухвата само извор или акумулацију, **већ и ширу зону утицаја**, како би се обезбедила заштита водних ресурса, рационално управљање хидропотенцијалом и контролисање могућих негативних последица на околину.

²⁴³ Као и код осталих категорија, планско подручје овде обухвата не само сам пројекат, **већ и шире функционално и инфраструктурно окружење** које је неопходно за његово правилно функционисање.

Просторни план подручја посебне намене може се донети за већи број мањих подручја посебне намене, ако су она мањег обухвата и налазе се на мањем међусобном растојању, односно ако се тиме обезбеђује рационалност у припреми, изради, доношењу и примени просторног плана. У случају линијских инфраструктурних објеката, израда просторног плана подручја посебне намене може се спроводити истовремено са израдом идејног пројекта, који мора да садржи све релевантне техничке податке.

Одлуку о изради ППППН доноси **Влада Републике Србије** на предлог министарства надлежног за послове просторног планирања, а за подручја која се у целини налазе на територији аутономне покрајине скупштина аутономне покрајине, у складу са *Законом о планирању и изградњи*²⁴⁴. Просторни план подручја посебне намене је плански документ који се израђују за временски период **од најмање 10 година**.

Текстуални део Просторног плана подручја посебне намене садржи:

1) Полазне основе

- обухват и опис граница подручја просторног плана, границе целина и подцелина посебне намене;
- обавезе, услови и смернице из Просторног плана Републике Србије и других развојних докумената;
- скраћени приказ и оцена постојећег стања (синтезни приказ потенцијала и ограничења просторног развоја подручја посебне намене).

Као и у сваком просторном плану и овде полазне основе представљају почетни корак у изради самог просторног плана. Осим дефинисања тачних граница простора за који се просторни план израђује, даје се слика стања просторне целине и правног оквира кога се треба држати у току израде просторног плана. Служи као основ за планирање и доношење даљих одлука.

2) Принципе, циљеве и општу концепцију просторног развоја подручја посебне намене

- принципи просторног развоја,
- општи и посебни циљеви просторног развоја,
- општа концепција развоја подручја посебне намене,
- регионални аспект развоја подручја посебне намене и функционалне везе и међуодноси са окружењем.

Ова ставка има стратешку и усмеравајућу улогу у развоју кроз конкретно дефинисање циљева и формулацију визије која мора бити одржива и изводљива. Такође, овом ставком се простор за који се план израђује посматра и у ширем аспекту, тј. како се остварује његова веза са подручјем ван његових граница и шире.

²⁴⁴ Закону о планирању и изградњи, Службени гласник бр. 120/2004, 54/2007-3, 104/2009-25, 36/2010-10, 105/2021-8.

3) Планска решења

- заштита, уређење и коришћење природних система;
- утицај простора посебне намене на демографске и социјалне процесе и системе;
- утицај простора посебне намене на економију и привредне системе;
- просторни развој саобраћаја и инфраструктурних система;
- заштита животне средине, предела, културног и природног наслеђа,
- намена простора и биланс површина посебне намене.

Изнета ставка приказује под којим условима треба радити у простору. Даје конкретне просторне, инфраструктурне и заштитне смернице. Осигурава усклађеност са принципима одрживости и заштите природе. Припрема основу за реализацију и контролу спровођења плана.

4) Правила употребе земљишта, правила уређења и правила грађења

- правила уређења и организације земљишта (са зонама заштите),
- правила грађења.

Правила уређења представљају скуп конкретних прописа и смерница које дефинишу начин коришћења, уређења и развоја простора на територији јединице локалне самоуправе. Она служе као оперативни инструмент који обезбеђује спровођење стратешких и концептуалних решења из просторног плана. Зависно од врсте планског документа, садрже нарочито:

- целине и зоне одређене планским документом;
- урбанистичке и друге услове за уређење и изградњу површина и објеката јавне намене и мреже саобраћајне и друге инфраструктуре;
- попис објеката за које се пре обнове или реконструкције морају изградити конзерваторски или други услови;
- стратешку процену утицаја планског документа на животну средину;
- опште и посебне услове и мере заштите живота и здравља људи и заштите од пожара, елементарних непогода, техничко–технолошких несрећа и ратних дејстава;
- посебне услове којима се површине и објекти јавне намене чине приступачним особама са инвалидитетом, у складу са стандардима приступачности.

Правила грађења су скуп прописа који одређују како и под којим условима може да се гради на територији јединице локалне самоуправе. Зависно од врсте планског документа, садрже нарочито:

- врсту и намену објеката који се могу градити под условима утврђеним планским документом, односно врсту и намену објеката чија је изградња забрањена у појединачним зонама;
- услове за формирање грађевинске парцеле;

- положај објекта у односу на регулацију и у односу на границе грађевинске парцеле;
- највеће дозвољене индексе заузетости и изграђености грађевинске парцеле;
- највећу дозвољену спратност и висину објеката;
- најмању дозвољену међусобну удаљеност објеката и објеката од граница парцела;
- услове за изградњу других објеката на истој грађевинској парцели;
- услове и начин обезбеђивања приступа парцели и простора за паркирање возила.

5) Имплементацију

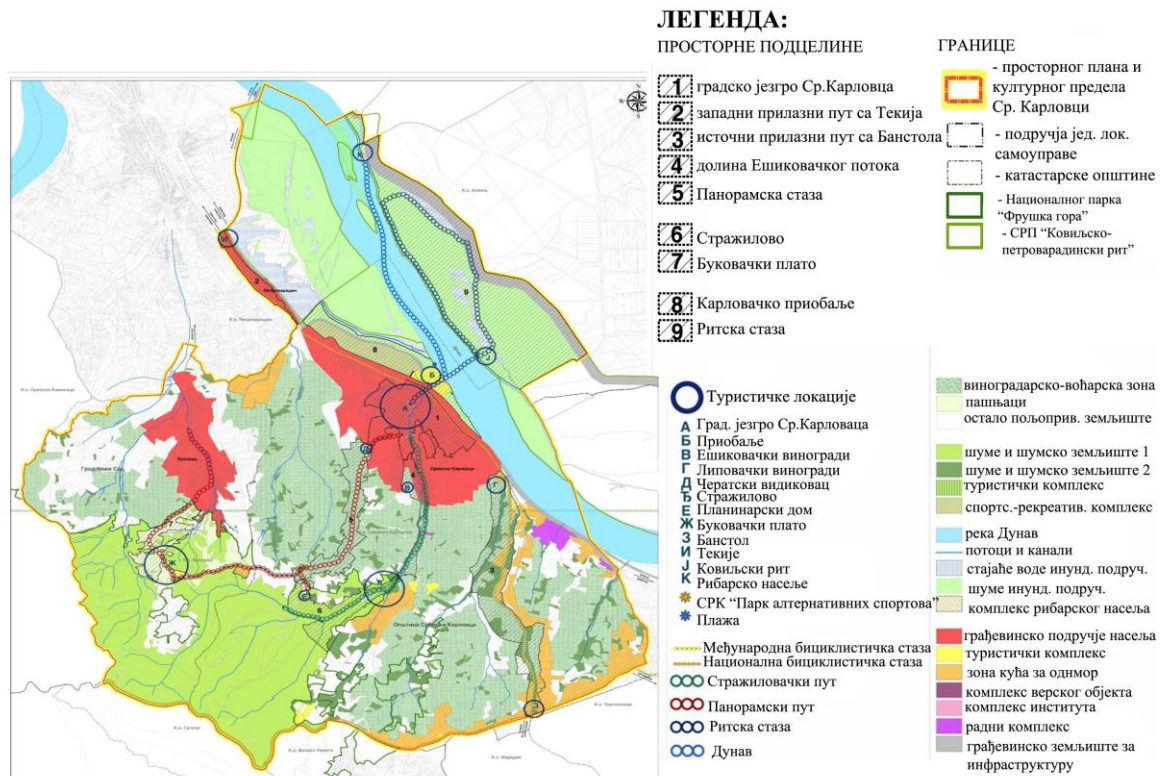
- институционални оквир имплементације и учеснике у имплементацији;
- смернице за израду урбанистичких планова, али и друге развојне документације за подручје плана;
- приоритетна планска решења и пројекте;
- мере и инструменте за имплементацију.

Завршна ставка просторног плана има оперативни карактер. Она дефинише механизме институционалне координације, пружа смернице за даљу планску и пројектантску разраду, усмерава буџетска средства и инвестиције у складу са приоритетима, те успоставља системе за праћење и контролу имплементације плана.

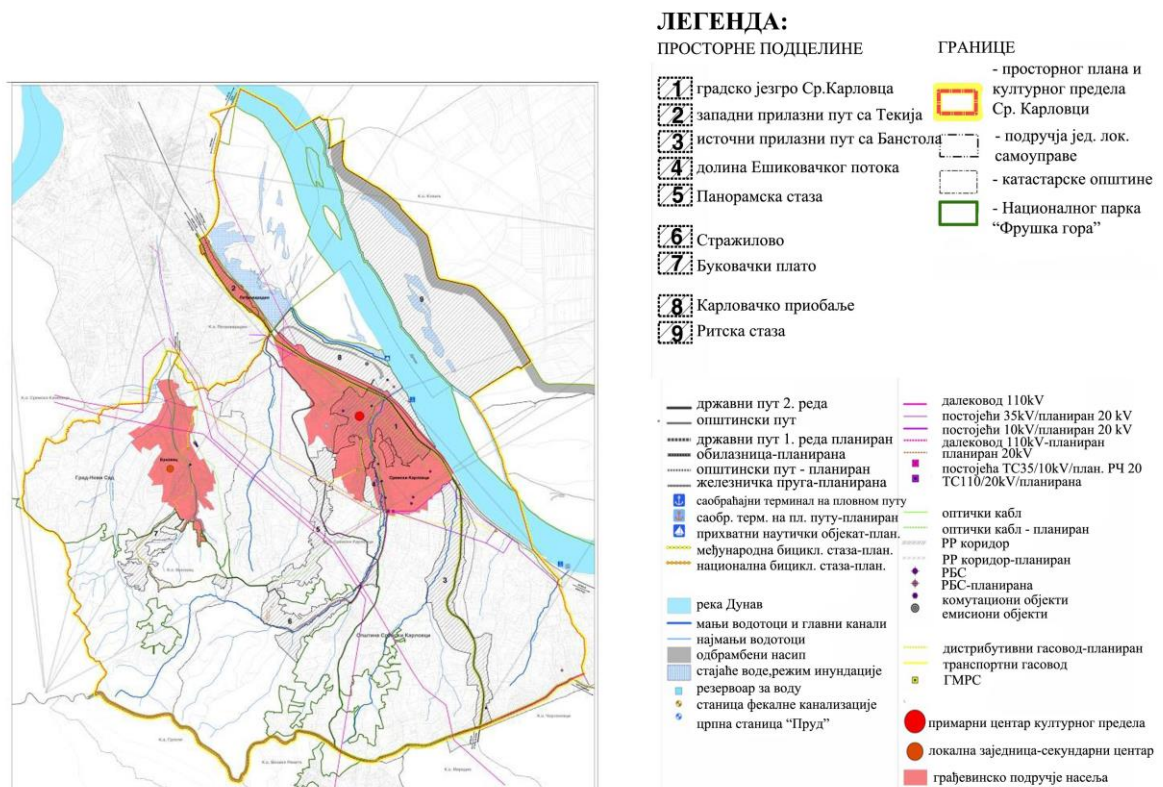
Графички део Просторног плана подручја посебне намене чине следеће **рефералне карте**:

- 5) Реферална карта број 1 — „Посебна намена простора” (слика 40) садржи зоне и локације посебне намене, пољопривредно земљиште, шуме и шумско земљиште, воде и водно земљиште, грађевинско земљиште.
- 6) Реферална карта број 2 — „Мрежа насеља и инфраструктурни системи” (слика 41) садржи мрежу насеља и центара, распоред основних привредних делатности и инфраструктурне системе.
- 7) Реферална карта број 3 — „Природни ресурси, заштита животне средине и природних и културних добара” (слика 42, слика 43) садржи природне ресурсе, зоне угрожености и активности на заштити животне средине, природна и непокретна културна добра са прописаним зонама и режимима заштите.
- 8) Реферална карта број 4 — „Карта спровођења” (слика 44) приказује зоне за које је предвиђена израда урбанистичког плана, зоне у оквиру којих је предвиђена израда урбанистичког пројекта и зоне за директну примену плана (издавање информације о локацији и локацијских услова).

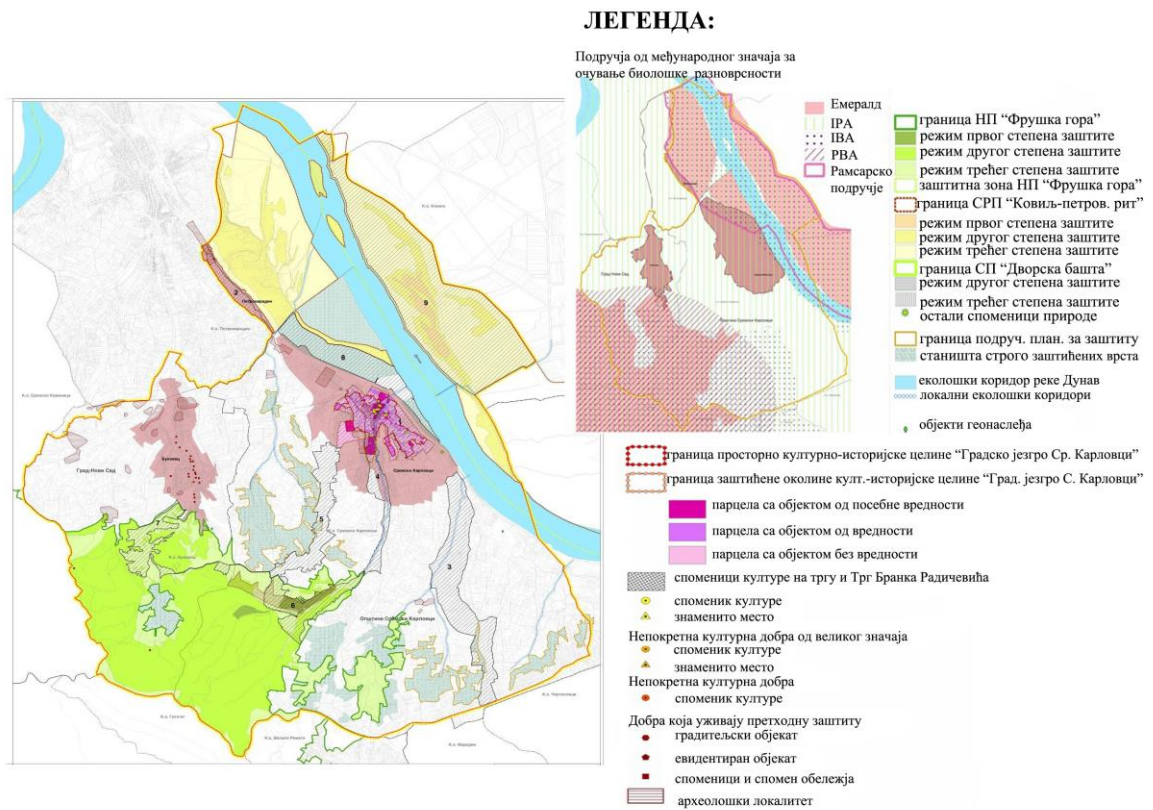
Увод у просторно планирање

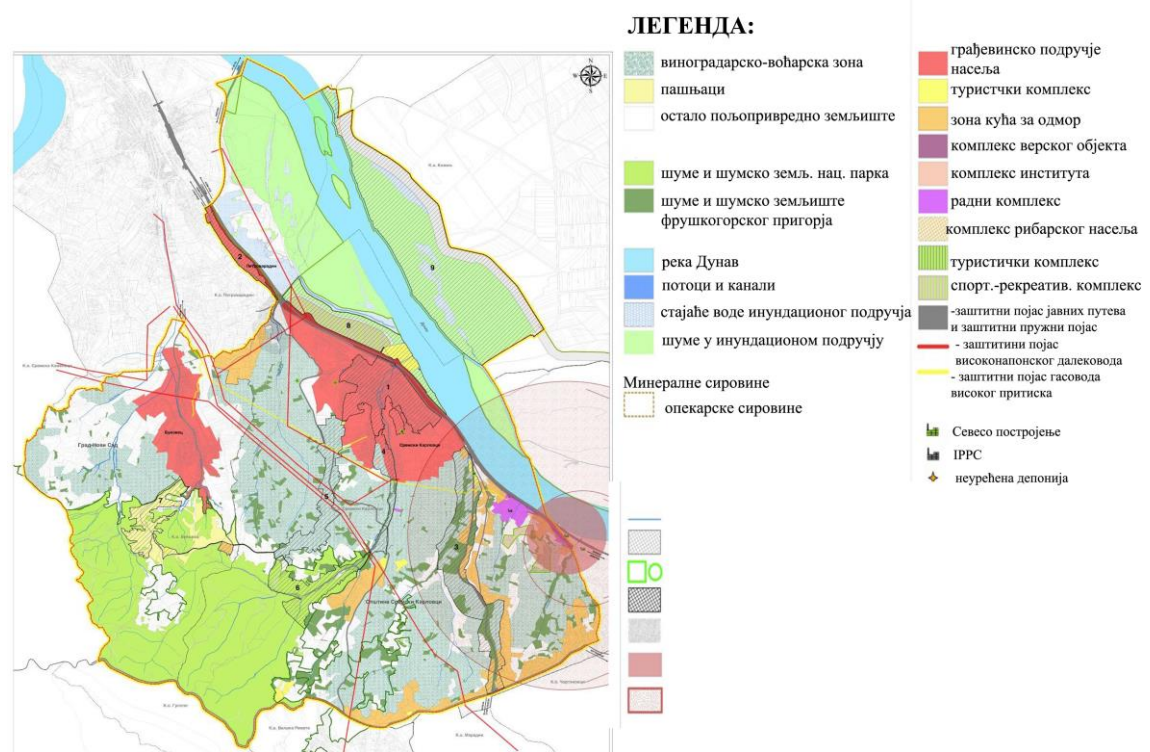
Слика 40. Карта посебне намене простора културног предела Сремски Карловци

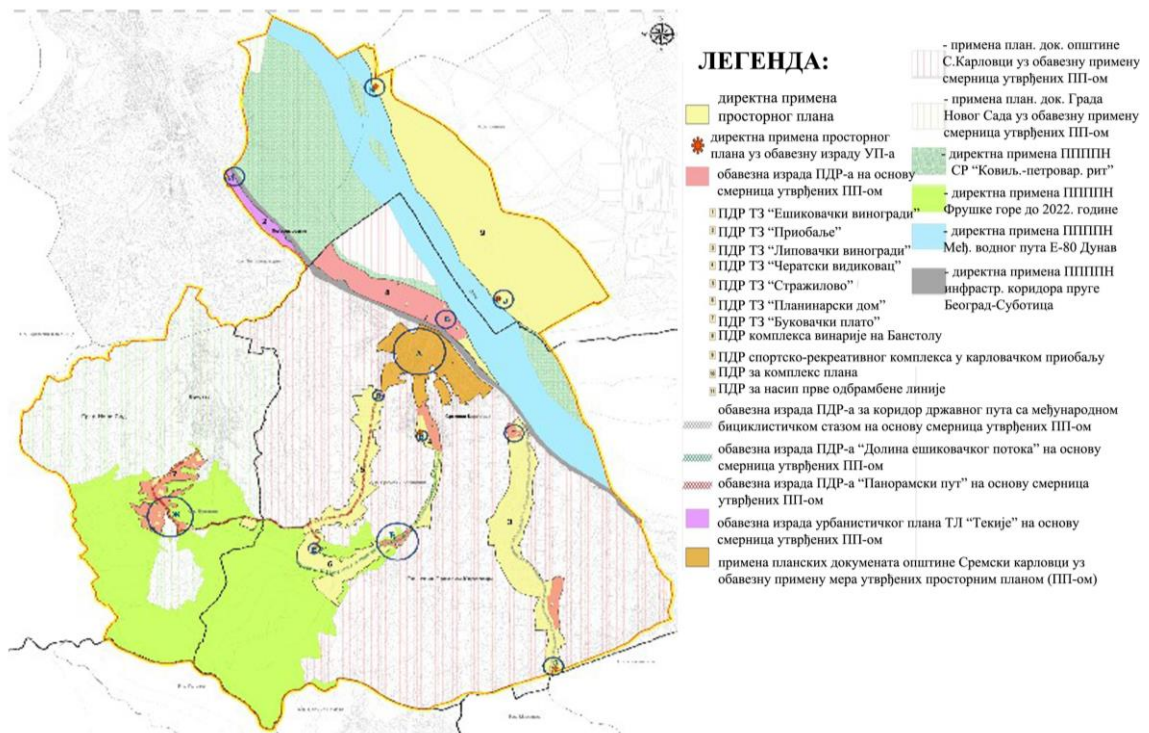
Слика 41. Карта инфраструктурних система културног предела Сремски Карловци

Слика 42. Карта заштите културних и природних добара културног предела Сремски Карловци (реферална карта 3а)

Слика 43. Карта природних ресурса и заштита животне средине културног предела Сремски Карловци (реферална карта 3б)

Слика 44. Карта спровођења ППППН културног предела Сремски Карловци

Због рационалности у припреми и боље прегледности, рефералне карте број 2 и број 3 могу да се прикажу као једна реферална карта. Такође, за потребе рационалније израде и дефинисање садржаја рефералних карата ППППН, садржај рефералних карата од броја 2 – 4 може бити представљен и на мањем броју карата. Рефералне карте просторног плана подручја посебне намене раде се по правилу у размери **1:25 000**, **1:50 000** или **1:100 000**.

Може се одредити да се због потребе директног спровођења просторног плана подручја посебне намене локацијским условима, или због стварања планског основа за потребе утврђивања јавног интереса и спровођења поступка експропријације, рефералне карте раде и у крупнијој размери (1:10 000, 1:5000, 1:2500, 1:1500 и 1:1000)²⁴⁵.

²⁴⁵ Текст је базиран на садржају *Правилника о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања*, Службени гласник 32/2019 и *Закоњу о планирању и изградњи*, Службени гласник бр. 120/2004, 54/2007-3, 104/2009-25, 36/2010-10, 105/2021-8.

ЗАВРШНА РЕЧ

У времену све израженијих просторно–друштвених изазова, неједнаког развоја, климатских промена, урбанизације, деградације природних ресурса и слично — **просторно планирање** постаје један од кључних алата за обликовање одрживе будућности. Просторно планирање представља интердисциплинарну науку која стратешки интегрише различите друштвене, природне, економске и културне аспекте у заједничку визију — **визију одрживог развоја простора**.

Овај уџбеник има за циљ да пружи темељно разумевање основа просторног планирања — од његових појмова и историјског развоја, преко институционалних и законских оквира, до врста планова и конкретних поступака њиховог доношења. Посебна пажња посвећена је и питањима улоге различитих стручњака у овом процесу, међу којима је и **пејзажни архитекта**.

С обзиром на то да је уџбеник **тематски намењен студентима прве године смера Пејзажна архитектура на Пољопривредном факултету у Новом Саду**, у појединим деловима текста, акценат је с намером стављен на улогу пејзажног архитекта у оквиру процеса просторног планирања. Са друге стране, уџбеник указује на то да се стручно деловање пејзажних архитеката у **планирању и уређивању предела** заснива на **основним постулатима просторног планирања**.

На врху пирамиде просторног планирања без сумње се налази просторни планер, који координира процесом планирања и усмерава све укључене струке у процес израде планског документа. У том процесу, као део тима, пејзажна архитектура уноси посебну осетљивост према пределу као делу просторне целине — не само у функционалном и инфраструктурном смислу, већ и у погледу идентитета, вредности и одрживости као културном и еколошком ресурсу.

На крају, просторни планови нису сами себи сврха. Они су алат за стварање бољег, праведнијег и одрживијег друштва. У том процесу, знање, етика и визија **свих стручњака** који стоје иза планова одређују не само квалитет тих докумената, већ и квалитет живота свих нас.

ЛИТЕРАТУРА

Adams, N., Alden, J., Harris, N., editors (2006). *Regional development and Spatial Planning in Enlarged European Union*. England: ASHGATE.

Bulin, M. (2010). *Prostorno planiranje i zaštita okoline*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Građevinski fakultet.

Vasiljević, N. (2012). *Planiranje predela kao instrument prostornog razvoja Srbije, doktorska disertacija*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Šumarski fakultet.

Vasić, M. (2003). *Inženjerska geologija*. Novi Sad: S Print.

Vrišer, I. (1978). *Regionalno planiranje*. Mladinska knjiga. Ljubljana.

Букајлов, Љ. (2014). *Увод у урбанизам*. Нови Сад: Факултет техничких наука, Универзитет у Новом Саду.

Буковић, П. (2019). *Конкурентност руралних туристичких дестинација у подручју Доњег Подунавља у Републици Србији, монографија*. Београд: Институт за економику пољопривреде.

Vujošević, M. (2010). Collapse of strategic thinking, research and governance in Serbia and possible role of the spatial plan of the Republic of Serbia (2010) in its renewal. *SPATIUM International Review*, 23, 22-29. DOI: 10.2298/SPAT1023022V.

Вујошевић, М., Зековић, С. (2014). *Улога државне просторне стратегије и државне индустријске стратегије у обнови стратешког мишљења, истраживања и управљања и дефинисању нове концепције индустријализације Србије*. У: *Могуће стратегије развоја Србије* (Часлав Оцић, уредник). Београд: САНУ.

Vujošević, M., Spasić, N. (2007). *Iskustva iz primene prostornog plana Republike Srbije (1996) i pouke za pripremanje strategije održivog prostornog i urbanog razvoja Srbije (2008)*. *Arhitektura i urbanizam*, 20-21, 112-125.

Гавриловић, Д., уредник (2019). *Региони у Републици Србији*. Београд: Републички завод за статистику, Београд.

Dabović, T., Nedović-Budić, Z., Đorđević, D. (2017). Pursuit of integration in the former Yugoslavia's planning. *Planning Perspectives*, 34(2), 1-27. DOI: 10.1080/02665433.2017.139362.

Davidoff, P., Reiner, T. (1984). *A Choice Theory of Planning*. In: *A reader in planning theory* (Faludi Andreas, editor). USA: Pregamon press.

Dimitrijević, D., Miljuš, B. (2012). Harmonizacija zakonodavstva Republike Srbije sa pravom Evropske unije - vol. II (Harmonization of the legislation of the Republic of Serbia with the law of the European Union - vol. II. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

Дражић, С. (2021). Морфометријске карактеристике рељефа и њихов утицај на отвореност шума примарном мрежом шумских путева у Републици Српској, докторска дисертација. Београд: Шумарски факултет, Универзитет у Београду.

Дукић, Д., Гавриловић, Љ. (2008). Хидрологија. Београд: Завод за уџбенике.

Ђорђевић, А., Радмановић, С. (2016). Педологија. Београд: Пољопровредни факултет, Универзитет у Београду.

Ђорђевић, Д. (2004). Увод у теорију планирања. Београд: Универзитет у Београду, Географски факултет.

Ђорђевић, Ј. (2004). Типологија физичко-географских фактора у просторном планирању. Београд: Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.

Ђорђевић, Д., Дабовић, Т. (2007). Историјски корени просторног планирања. *Зборник радова – Географски факултет Универзитета у Београду*, 55, 193-208.

Ђорђевић, Д., Дабовић, Т., Живак, Н. (2008). Осврт на просторно планирање на почетку 21. века. *ГЛАСНИК ГЕОГРАФСКОГ ДРУШТВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ*, Свеска 12 Volume XII, 37-87.

Ђорђевић, Д., Дабовић, Т. (2009). Основе просторног планирања. Београд: Универзитет у Београду, Географски факултет.

Ђорђевић, Д., Дабовић, Т. (2009). System of spatial planning in Serbia: a critical overview. *Dela*, 31, 143-157. <https://doi.org/10.4312/dela.31.143-157>.

Ђорђевић, Д., Живановић, Т. (2011). „Великопросторно планирање“ Југоистока: Подунавље и друге планерске теме (1914–1940/41) у: Просторно планирање у Југоисточној Европи до Другог светског рата (Бојана Миљковић-Катић, уредник), Зборник радова, књига 24, посебна издања 114: 153-177. Београд: Историјски институт, Балканолошки институт САНУ и Географски факултет Универзитета у Београду.

Ђорђевић, Д., Пјановић, Б., Томић, Т. (2024). Просторно планирање и политичка моћ. Зборник радова VI конгреса географа Србије са међународним учешћем: „Куда иде географија? У сусрет новим географским хоризонтима“, Златибор, 29.08. – 31.08.2024. Београд: Универзитет у Београду, Географски факултет; Српско геграфско друштво у Београду, 406-411. DOI: 10.5937/KonGef24045D.

Ђорђевић, Ј., Тошић, Б. (2013). Регионално планирање и развој. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет.

Ђурђевић, Б., Арсенић, Д., Маринковић, Д. (2016). Географија становништва. Нови Сад: Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду; Бања Лука: Природно-математички факултет, Универзитет у Бања Луци.

Žuljić, S. (1983). Prostorno planiranje i prostorna istraživanja, odabrani napisi. Zagreb: Ekonomski institut.

Zeković, S. Vujošević, M. (2018). Uticaj kontekstualnih faktora na politiku građevinskog zemljišta i urbanog razvoja u Srbiji. *Podrška procesu urbanog razvoja*, 28-56. <https://www.spuds.edu.rs/downloads/2.pdf>

IPBES (2019). Извештај о глобалној процени стања биодиверзитета и екосистемских услуга. Кратак преглед за креаторе политика. Немачка: Секретаријат IPBES, Кампус УН.

Преузето

са <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/rs/a84b97e3e718730ea61523ae36a97edcd1067336c966cb398a505abe7f15f909.pdf>, датум преузимања 09.08.2025.

Janjić, M. (1983). Inženjerska geologija sa osnovama geologije. Beograd: Naučna knjiga.

Jerinić, J., Kljajević, T. (2016). Analiza stručnih i političkih predloga za ustavnu reformu u javnosti predstavljeni predlozi u periodu 2006-2016. Beograd: Fondacija za razvoj parlamenta.

Кицошев, С., Дунчић, Д. (2007). Географске основе просторног планирања. Нови Сад: Природно-математички факултет, Институт за географију, Универзитет у Новом Саду

Knežević-Đorđević, V., Joksimović, V. (1994). Petrografija sa geologijom kore raspadanja. Beograd: Šumarski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Kolerovic, P. (2014). Planning Law and its Implementation in Serbia Planning Practice in Petrovac na Mlavi and Subotica, master thesis. Vienna: TU Wien.

Košćal, M., Menković, Lj., Mijatović, M., Knežević, M. (2005). Geomorfološka karta Autonomne pokrajine Vojvodine 1:200 000. Beograd: Geozavod-Gemini.

Kranjčević, J. (2021). Turističko i prostorno planiranje u Hrvatskoj i Jugoslaviji 1960-tih. *Časopis za suvremenu povijest*, 53(3), 1183-1208. <https://doi.org/10.22586/csp.v53i3.18737>.

Krstić, B. (1982). Čovjek i prostor, pristup prostornom uređenju. Sarajevo: Svjetlost.

Lalić, B., Eitzinger, J., Dalla Marta, A., Orlandini, S., Firanj Sremac, A., Pacher, B. (2018). Meteorologija i klimatologija za agronome. Novi Sad: Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu.

Le Corbusier (1972). Atinska povelja. Beograd: Klub mladih arhitekata.

Maksin-Mičić, M., Milijić, S., Nenковић-Riznić, M. (2019). Spatial and Environmental Planning of Sustainable Regional Development in Serbia. *SPATIUM International Review*, 21, 39-52. DOI: 10.2298/SPAT0921039M.

Mamford, L. (2006). *Grad u istoriji, njegov postanak, njegovo menjanje, njegovi izgledi*. Novi Beograd: Book&Marso.

Marinović-Uzelac, A. (2001). *Prostorno planiranje*. Zagreb: Dom i svijet.

Марковић, М. (1976). Детаљна геоморфолошка карта СФРЈ. Први југословенски симпозијум о геоморфолошком картирању *Le premier symposium yougoslave sur la cartographie géomorphologique* Зборник радова Географског института „Јован Цвијић“, књ. 27 - 1976. *Recueil de travaux de l' Institut de Géographie „Jovan Cvijić“*, 61-68, http://www.gi.sanu.ac.rs/media/gi/pdf/rs/zbornik/027/gijc_zr_27_008_markovic.pdf

Милијић, С., Петрић, Ј., Перишић, М., Радосављевић, З., уредници (2022). Проф. др Димитрије Перишић: Сведочанство и путокази за просторно планирање. Београд: Институт за урбанизам и архитектуру Србије; Географски факултет, Универзитет у Београду.

Mukhopadhyay, C. (2015). *Faludi Introducing a Theory of Planning Exploring. The Abstractions in the Planning Debate. Andreas Faludi in conversation with Chandrima Mukhopadhyay*. The Netherlands: AESOP YA Booklet Series InPlanning.

Nedović-Budić, Z., Đorđević, D., Dabović, T. (2011). *The Mornings after Serbian Spatial Planning Legislation in Context. European Planning Studies, 19(3), 429–455.* <https://doi.org/10.1080/09654313.2011.548448>.

Nejgebauer, V., Kukin, A., Miljković, N., Živković, B., Tanasijević, Đ. (1972). *Pedološka karta 1:400 000 u knjizi Zemljišta Vojvodine - kartografski prikazi*. Novi Sad: Institut za poljoprivredna istraživanja.

Нинковић, М. (2003). *Економски односи Југославије и Совјетског Савеза (1945-1964)*, докторска дисертација. Београд: Филозофски факултет, Универзитет у Београду.

Nikolić, S. (2016). *Pretvaranje (konverzija) prava korišćenja u pravo svojine na građevinskom zemljištu u Srbiji. Nova pravna revija, časopis za domaće, njemačko i evropsko pravo, 1, 40-50.*

Пајовић, Д. (2005). *Преглед урбанистичког законодавства Србије*. Нови Сад: Удружење урбаниста Србије.

Racione, M. (2005). *Urban geography, a global perspective*. New York: Routledge.

Pihler, V., Vasiljević, N., Đorđević, D., Bajić, L., Dunčić, D. (2021). *New Landscape Conceptualization as a Guideline for Spatial Development: a Case Study from Serbian Spatial Planning Practice. Geographica Pannonica, 25(3), 204–213. doi: 10.5937/gp25-30177.*

Petovar, K., Vujošević, M. (2008). *Koncept javnog interesa i javnog dobra u urbanističkom i prostornom planiranju. Sociologija i prostor, 46 (2008) 179 (1), 23–51.*

Perišić, D. (1985). *O prostornom planiranju*. Београд: Институт за архитектуру и урбанизам Србије

- Петрановић, Б. (1981). Историја Југославије 1918-1978. Београд, Нолит.
- Петрић, Ј., Милинковић, М. (2017). Појмовник просторног планирања. Београд: Институт за архитектуру и урбанизам Србије (ИАУС).
- Рића, В. (1986). *Osnove prostornog planiranja*. Београд: Универзитет у Београду, Природно-математички факултет и Југословенски завод за продуктивност рада, Београд.
- Прохаска, С. (2003). Хидрологија I део. Београд: Рударско-геолошки факултет, Институт за водопривреду „Јарослав Черни“, Републички хидрометеоролошки завод Србије.
- Radosavljević, Z. (2017). *Osnovi potencijalnog prostornog planiranja arhitekте Nikole Dobrovića*. Београд : Асоцијација просторних планера Србије.
- Радовић, Р. (2009). Форма града. Основе, теорија и пракса. Београд: Грађевинска књига.
- Rakićević, T. (1991). *Opšta fizička geografija*. Београд: Научна књига.
- Сентић, И. (2019). Утицај физичко-географских фактора на планирање и пејзажно уређење инфраструктурног коридора аутопута Београд-Нови Сад, докторска дисертација. Нови Сад: ПМФ, Универзитет у Новом Саду.
- Sentić, I., Đorđević, T., Đorđević, J., Ljubojević, M., Čukanović, J. (2022). Understanding the influence of climate elements on traffic: the wind impact approach. *Theoretical and Applied Climatology*, 149, 661–681. <https://doi.org/10.1007/s00704-022-04067-8>.
- Симовић, Д. (2020). О социолошким функцијама Устава Републике Србије из 1990. Године. *Архив*, 4, 37-61. DOI:10.22182/apdn.42020.2.
- Стефановић, Н., Крунић, Н., Ненковић-Ризнић М., Даниловић-Христић Н. (2017). Новији аспекти планирања подручја посебне намене у Србији. Београд: Институт за архитектуру и урбанизам Србије.
- Strahler, A., Strahler, A. (2005). *Introducing physical geography*. USA: John Wiley & Sons, Inc.
- Stojkov, B. (2000). *Metode prostornog planiranja*. Београд: Географски факултет, Универзитет у Београду.
- Tandarić, N., Watkins, C, Ives, C. D. (2019). Urban planning in socialist Croatia. *Hrvatski geografski glasnik*, 81(2), 5–41. DOI 10.21861/HGG.2019.81.02.01 5-41.
- Томић, З. (2024). Домино-ефекат Устава СФРЈ из 1974., преузето са <https://www.politika.rs/scc/clanak/638952/pogledi/domino-efekat-ustava-sfrj-iz-1974>, датум преузимања 23.04.2025.
- Faludi, A., editor (2002). *European Spatial Planning*. USA: Lincoln Institute of Land Policy.

Faludi, A. (2013). Territorial Cohesion and Subsidiarity under the European Union Treaties: A Critique of the ‘Territorialism’ Underlying, *Regional Studies*, Vol. 47(9), pp. 1594-1606.

Faludi, A. (2015). Place is a no-man's land. *Geographia Polonica*, 88(1), 5-20. doi:<https://doi.org/GPol.2015.1>.

Franch-Pardo, I., Napoletano, M. B., Bocco, G., Barrasa, S., Cancar-Pomar, L. (2017). The Role of Geographical Landscape Studies for Sustainable Territorial Planning. *Sustainability*, 9, 2123. <https://doi.org/10.3390/su9112123>.

Hadžić, R. (1990). Prostorno uređenje i zaštita sredine. Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva „SVJETLOST“.

Healey, P. (2006). Urban Complexity and Spatial Strategies: Towards a Relational Planning for Our Times. USA: Routledge.

Hersperger, A. M., Oliveira, E., Pagliarin, S., Palka, G., Verburg, P., Bolliger, J., Grădinaru, S. (2018). Urban land-use change: The role of strategic spatial planning. *Global Environmental Change*, 51, 32-42. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2018.05.001>.

Цвијић, Ј. (1991). Геоморфологија. Београд: САНУ, Новинско-издавачка радна организација „Књижевне новине“, Завод за уџбенике и наставна средства.

Планска документа:

Закон о дивљачи и ловству, Службени гласник РС, бр. 18/2010; 95/2018 - др закон и 92/2023 – др закон.

Закон о електронским комуникацијама, Службени гласник РС, бр. 44/2010, 60/2013 - одлука УС, 62/2014, 95/2018, 86/2022.

Закон о енергетици, Службени гласник РС, бр. 145/2014, 95/2018 – др. закон, 40/2021 и 62/2021.

Закон о заштити животне средине, Службени гласник РС, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 - други закон, 72/2009 - други закон, 43/2011 - Одлука УС РС, 14/2016 (чл. 33-35. нису у пречишћеном тексту), 76/2018, 95/2018 - други закон, 95/2018 - други закон и 94/2024 - други закон (примењује се од 7.12.2025. године).

Закон о заштити природе, Службени гласник РС, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010 - испр., 14/2016, 95/2018 - др. закон и 71/2021.

Закон о комуналним делатностима, Службени гласник РС, бр. 88/2011, 104/2016, 95/2018 и 94/2024.

Закон о локалној самоуправи, Службени гласник РС, бр. 129/2007, 83/2014 - др. закон, 101/2016 - др. закон, 47/2018 и 111/2021 - др. закон.

Закон о Просторном плану Републике Србије од 2010. до 2020. године, Службени гласник РС, бр. 88/2010.

Увод у просторно планирање

Закон о регионалном развоју, Службени гласник РС, бр. 51/2009, 30/2010 и 89/2015 - др закон.

Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, Службени гласник РС, бр. 120/2004, 54/2007-3, 104/2009-25, 36/2010-10, 105/2021-8.

Закон о стратешкој процени утицаја на животну средину, Службени гласник РС, бр. 94/2024.

Закон о планирању и уређењу простора и насеља, Службени гласник РС, бр. 44/1995.

Закон о планирању и изградњи, Службени гласник РС, бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 - др. закон, 9/2020, 52/2021 и 62/2023.

European Regional Spatial Planning Charter, 1983, Council of Europe_ European Conference of Ministers Responsible for Regional Planning, преузето са <https://rm.coe.int/090000168099c342>, датум преузимања 09.05.2025.

Europe 2000: the development of the Community's territory, 1992. Brussels: Commission of the European Communities, преузето са <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a013b868-0e56-433f-98f7-5ae827c7f887>, датум преузимања 09.05.2025.

Europe 2000+: Cooperation for European territorial development, 1994: Commission of the European Communities, преузето са <https://aei.pitt.edu/4867/1/4867.pdf>, датум преузимања 09.05.2025.

Национална стратегија одрживог коришћења природних ресурса и добара, Службени гласник РС, број 33 од 15. априла 2012.

Правилник о садржини, начину и поступку израде докумената просторног и урбанистичког планирања. Службени гласник РС, 32/2019.

Правилник о полагању стручног испита у области просторног и урбанистичког планирања, израде техничке документације, грађења и енергетске ефикасности, као и лиценцама за просторног планера, урбанисту, архитекту урбанисту, инжењера, архитекту, пејзажног архитекту и извођача и регистрима лиценцираних лица“, Службени гласник РС, 2/2021.

Просторни план подручја инфраструктурног коридора аутопута Е-75 Суботица-Београд (Батајница), Службени гласник РС, бр. 69/03, 143/1.

Просторни план подручја посебне намене културног предела Сремски Карловци, Службени лист АПВ, бр. 57/2017.

Просторни план Републике Србије 2010-2020. Београд: Републичка агенција за просторно планирање, Службени гласник РС, 2011.

Просторни план Републике Србије 2021-2035, нацрт, преузето са <https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/PPRS%20Nacrt.pdf>, датум преузимања 09.05.2025.

Просторни план оштине Љиг 2008. Београд: Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ.

Просторни план подручја посебне намене културног предела Сремски Карловци, Службени глист АПВ бр.57/2017.

СТАТУТ Агенције за просторно планирање и урбанизам Републике Србије, Службени гласник РС, број 10 од 9. Фебруара 2024.

Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2021. до 2025. године „Моћ знања”, Службени гласник РС, бр. 10/2021.

Интернет странице:

Интернет 1: Административна јединица, преузето са <https://www.wikiwand.com/sr/articles>, датум преузимања 30.10.2025.

Интернет 2: Асоцијација просторних планера Србије, Историјат, преузето са <https://www.apps.org.rs/o-asocijaciji/istorijat/>, датум преузимања 08.05.2025.

Интернет 3: Tasic&Partners, Bilteni (2009). Zakon o planiranju i izgradnji („Sl.Glasnik RS“, br.72/2009 i 81/2009- ispr.), preuzeto sa linka https://www.tasiclaw.com/baza-znanja/zakon-o-planiranju-i-izgradnji-sl-glasnik-rs-br-72-2009-i-81-2009-ispr/?utm_source=chatgpt.com, датум преузимања 05. 08.2025.

Интернет 4: Савет Европе (2025). Структура. Преузето са <https://www.coe.int/sr-RS/web/about-us/structure>, датум преузимања 10.08.2025.

Интернет 5: Територијална агенда 2030 (2025). Teritorial Agenda a future for all places, преузето са <https://territorialagenda.eu/>, датум преузимања 15.10.2025.

Интернет 6: Никола Радић. Климатско рејонирање у радовима Томислава Ракићевића, преузето са <https://www.meteorologos.rs/wp-content/uploads/2017/06/KLIMATSKO-REJONIRANJE-U-RADOVIMA-TOMISLAVA-RAKICEVICA.pdf>, датум преузимања 04.06.2025.

Интернет 7: Danube floodrisk project (2012) <https://www.icpdr.org/tasks-topics/tasks/flood-risk-management/danube-floodrisk-project>, датум преузимања 04.06.2025.

Интернет 8: Марковић Владимир. Установљавање ловишта и газдовање у ловству, преузето са http://www.dgt.uns.ac.rs/materijali/ustanovljavanje_lovista_i_gazdovanje_u_lovstvu/ustanovljavanje%20lovista%20i%20gazdovanje%20u%20lovstvu%20skripta.pdf, датум преузимања 05.06.2025.

Интернет 9: Урбанистички завод Београда. Просторни план градске општине Лазаревац, преузето са <https://www.urbel.com/srp/biblioteka-planova/2922/detaljnije/w/0/prostorni-plan-gradske-opstine-lazarevac/>, датум преузимања 06.06.2025.

Интернет 10: EU Vocabularies (2025). Nomenclature of Territorial Units for Statistics, преузето са <https://op.europa.eu/en/web/eu-vocabularies/dataset/-/resource?uri=http://publications.europa.eu/resource/dataset/nuts>, датум преузимања 17.10.2025.

Интернет 11: ЈП Завод за урбанизам Војводине. Просторни планови, преузето са <https://www.zavurbvo.rs/cir/delatnost/planovi/prostorni-planovi>, датум преузимања 10.06.2025.

Извори слика:

Слика 1а и 1б: <https://www.boredpanda.com/then-and-now-pictures-changing-world-gephotos/>, датум преузимања, 02.12.2024.

Слика 1в: <https://www.politika.rs/sr/clanak/548508/75-godina-od-pocetka-gradnje-Novog-Beograda>, датум преузимања, 02.12.2024.

Слика 2: <https://www.channelnewsasia.com/climatechange/netherlands-climate-change-5-things-polders-sea-level-1338461>, датум преузимања, 18.03.2025.

Слика 3: Hersperger et al., 2018: 34.

Слика 4: <https://scenicsolutions.world/landscape-change/>, датум преузимања, 04.12.2024.

Слика 5: <https://raumplanung.tu-dortmund.de/en/prospective-students/what-is-spatial-planning/>, преобликовано од стране аутора, датум преузимања, 05.12.2024.

Слика 6: Stojkov, 2000: 160.

Слика 7а: <https://www.digcorp.com/the-history-and-evolution-of-irrigation-techniques/>, датум преузимања, 13.12.2024.

Слика 7б: <https://murreyandblue.org/2018/12/17/ancient-roman-roads-drove-later-development/>, датум преузимања, 13.12.2024.

Слика 8а: <https://www.worldhistory.org/image/17015/coal-pits--factories/>, датум преузимања, 13.12.2024.

Слика 8б: <https://www.landschaftspark.de/hintergrundwissen/stilllegung/>, датум преузимања, 13.12.2024.

Слика 9: Žuljić, 1983: 43

Слика 10: Перишић, 1985: 98

Слика 11: Перишић, 1985: 102

Слика 12: Перишић, 1985: 96

Слика 13: Пајовић, 2005: 36, 37

Слика 14: Piha, 1986: 220

Слика 15: Просторни план подручја посебне намене културног предела Сремски Карловци, Службени лист АПВ бр.57/2017

Слика 16: Ђорђевић, Д., 2004: 65

Слика 17: Košćal et al., 2005

Слика 18: Сентић, 2019: 158

Слика 19: Lalić et al., 2018: 99

Слика 20: Интернет 7

Слика 21: Neugebauer et al., 1972

Слика 22: <https://geotesla.wordpress.com/2019/11/28/zasticena-prirodna-dobra-u-srbiji/>, датум преузимања 04.06.2025.

Слика 23: Просторни план општине Љиг, 2008.

Слика 24: Piha, 1986: 397

Слика 25: Интернет 9

Слика 26: Аутор Данка Грбац Николац, а по узору Ђорђевић, Тошић, 2013: 22

Слика 27: Просторни план Републике Србије 2021-2035, нацрт: 46

Слика 28: Просторни план Републике Србије 2021-2035, нацрт: 280

Слика 29: Просторни план Републике Србије 2021-2035, нацрт: 296

Слика 30: Ђорђевић, Тошић, 2013: 113

Слика 31:

https://sr.wikipedia.org/wiki/Административна_подела_Србије#/media/Датотека:Okruzi_Srbije.PNG, датум преузимања 07.11.2025.

Слика 32: Аутор Теодора Николић

Слике 33-39: Интернет 11

Слике 40-44: https://www.ekourbarv.vojvodina.gov.rs/документа/просторни-планови/ппппн-сремски_карловци/, датум преузимања 18.10.2025.

Извори табела:

Табела 1: Пајовић, 2005: 37

Табела 2: Аутори уџбеник

Изводи из рецензија

„Уџбеник је заснован на светским литералним и стручним наводима у области просторног планирања, а обogaћен је са личним научним и практичним резултатима аутора те студентима даје на једном месту све неопходно за савладавање градива из предмета *Увод у просторно планирање*.“

Проф. др Мирјана Љубојевић

„Захваљујући свом мултидисциплинарном карактеру, просторно планирање подразумева тесну сарадњу са бројним струкама. У том контексту, овај уџбеник представља значајан допринос, јер на свеобухватан и садржајан начин осветљава везу између просторног планирања и пејзажне архитектуре. Посебно је вредан за студенте пејзажне архитектуре, јер на јасан начин приказује међусобну повезаност ових двеју дисциплина, што је од кључног значаја за формирање будућих инжењера пејзажне архитектуре и боље разумевање њихове улоге у процесу просторног планирања.“

Проф. др Бранка Тошић

Кратке биографије аутора

Доц. др Ивана Сентић је пејзажни архитекта и доцент на Пољопривредном факултету, Универзитета у Новом Саду. Основне академске студије је завршила на Шумарском факултету, Универзитета у Београду на смеру Пејзажна архитектура са хортикултуром. Мастер студије наставља на Пољопривредном факултету у Новом Саду на смеру Пејзажна архитектура. Под менторством проф. др Јасмине Ђорђевић, 2019. године је докторирала на Природно-математичком факултету на студијском програму за геонауке из области просторног планирања, под темом *Утицај физичко-географских фактора на планирање и пејзажно уређење инфраструктурног коридора аутопута Београд-Нови Сад*. Њена академска истраживања фокусирана су на интердисциплинарно повезивање пејзажне архитектуре и просторног планирања. Посебну пажњу посвећује проучавању трансформације предела кроз историјски развој, као и анализи опстанка урбаних предела у контексту климатских промена.

Аутор је више научних и конференцијских радова и активно учествује у реализацији пројеката како на националном, тако и на европском нивоу. Као рецензент, оценила је више научних радова за часописе високе научне категорије. Коаутор је три монографије — једне уџбеничког карактера и две у оквиру међународног издаваштва. Добитница је годишње награде Привредне коморе Београд за најбољи дипломски рад у школској 2008/2009. години на Универзитету у Београду, као и специјалног признања жирија IX Међународног салона пејзажне архитектуре 2021. године у Београду, за студију докторске дисертације, а у категорији „Студије и истраживања“. Чланица је Удружења пејзажних архитеката Србије. Удата је и мајка двоје деце.

Проф. др Јасмина Ђорђевић, дипломирани просторни планер. Основну школу и гимназију завршила је у Љубљани. Редовне студије уписала је школске 1982/1983. године на ПМФ-у, Одсек за географију и просторно планирање, Смер за просторно планирање у Београду. Последипломске студије на смеру *Истраживање и планирање простора* уписала је и завршила на Географском факултету у Београду. **Магистарски** је одбранила 1995. године. **Докторску тезу 1999.** године одбранила је под насловом *Типологија физичко-географских појава и процеса за потребе просторног планирања*. До 2008. године радила је у Географском институту „Јован Цвијић“ САНУ где је била и директор Института. Од 2008. године запослена је на Универзитету у Новом Саду, Природно математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство. Изабрана је у звање редовног професора 2013. године. Учествовала је на националним и међународним скуповима са тематиком везаном за кључне аспекте просторног планирања. Написала је две монографије и уџбеник и аутор је 217 научних радова објављених у научним часописима у Србији и иностранству. Као просторни планер учествовала је у изради просторних планова у Србији и Републици Српској.

Проф. др Јасмина Ђорђевић ангажована је на пројектима Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, као део тима, али и као руководилац. Била је ангажована и на осам међународних пројеката, а на три је била и руководилац. Члан је и уређивачког одбора часописа „Geographica Pannonica“ УНС, ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство. Од 2015. године поседује лиценцу одговорног просторног планера.

